Sabahattin Ali

Yeni Dünya

BÜTÜN YAPITLARI

ÖYKÜ

YKY

Yeni Dünya

Sabahattin Ali

Öykü

Yapı Kredi Yayınları

Yapı Kredi Yayınları - 1907 / Edebiyat - 533
Yeni Dünya / Sabahattin Ali
Kitap editörü: Onca Tapınç / Kapak tasarımı: Nahide Dikel
Baskı: Pasifik Ofset
Çobançeşme Mah. Kalender Sok. No:5 Yenibosna / İstanbul
1. baskı: İstanbul, 1943
ISBN 978-975-08-0661-1
© Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş. 1998
Sertifika No: 1206-34-003513
Bütün yayın hakları saklıdır.
Kaynak gösterilerek tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.
Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık Ticaret ve Sanayi A.Ş.
Yapı Kredi Kültür Merkezi - İstiklal Caddesi No. 161 Beyoğlu 34433 İstanbul
Telefon: (0 212) 252 47 00 (pbx) Faks: (0 212) 293 07 23
http://www.ykykultur.com.tr.

Sabahattin Ali

25 Şubat 1907'de Gümülcine'de doğdu, 2 Nisan 1948'de Kırklareli'nde öldü. İstanbul İlköğretmen Okulu'nu bitiren Sabahattin Ali, Yozgat'ta bir yıl öğretmenlikten sonra, 1928 yılında Milli Eğitim Bakanlığı'nca Almanya'ya gönderildi. 1930'da döndükten sonra Aydın, Konya ve Ankara ortaokullarında Almanca öğretmenliği, Milli Eğitim Bakanlığı Yayın Müdürlüğü'nde memurluk ve Devlet Konservatuvarı'nda dramaturgluk yaptı. 1945'te Bakanlık emrine alındı, İstanbul'da Markopaşa adlı mizah gazetesini çıkardı. 1948'de bir yazısı yüzünden tutuklandı, üç ay kadar hapis yattı. Sürekli izlendiği için yurtdışına kaçmak istedi; ancak Kırklareli dolaylarında bir kaçakçı tarafından öldürüldüğü iddia edildi.

Şiirler, hikâyeler, romanlar yazdı, çeviriler yaptı. İlk yazıları Balıkesir'de Irmak dergisinde çıkmıştı (1925/26). Sabahattin Ali 1930'lu yıllarda öyküye gerçekçi ve yeni bir soluk getirmişti. Öykülerinde; tanımlamakta güçlük çektiğimiz kimi duyguları ustalıkla anlatan Ali, insanın zavallılığını ve gücünü aynı sarsılmaz üslupla, zaman zaman masalsı ve destansı bir biçimde yansıtmayı başarmıştı. Öykü kitapları: Değirmen (1935), Kağnı (1936), Ses (1937), Yeni Dünya (1943), Sırça Köşk (1947). Halk şiirinden esinlenerek yazdığı şiirlerini Dağlar ve Rüzgâr'da toplamıştı (1934).

Sabahattin Ali, romanlarında da insanın ruhuna ayna tuttu ve gerçeğe bu aynadan baktı. Kuyucaklı Yusuf (1937), İçimizdeki Şeytan (1940), Kürk Mantolu Madonna (1943) adlı romanlarında, okurların gerçekliği daha derinden algılamasını sağladı.

Sağlığında yayımlanmış dokuz kitabına, Varlık dergisinde tefrika edilen Esirler (1936) oyunu da eklenince on kitabı, yedi ciltlik bir külliyat halinde Varlık Yayınları arasında tekrar basılmıştı (1965/66). Bütün Eserleri önce Bilgi Yayınevi'nde, sonra Cem Yayınevi'nde yeniden basıldı. Bu arada Hikmet Altınkaynak'ın Sabahattin Ali - Markopaşa Yazıları ve Ötekiler (1987) derlemesi de adı geçen dizide çıktı. Yazar üzerine incelemeler

arasında Kemal Sülker'in Sabahattin Ali Dosyası (1968), Asım Bezirci'nin Sabahattin Ali/Hayatı, Hikâyeleri, Romanları (1974), Kemal Bayram'ın Sabahattin Ali Olayı (1978), Filiz Ali Laslo ile Atilla Özkırımlı'nın Sabahattin Ali (1979), Reşit M. Ertüzün'ün Sabahattin Ali Olayının Gerçeği (1985), Filiz Ali'nin "Filiz Hiç Üzülmesin" (1996), Ramazan Korkmaz'ın Sabahattin Ali (1997) adlı kitapları ve Almanya'da yayımlanan Elisabeth Siedel'in Sabahattin Ali Mystiker und Sozialist adlı çalışması sayılabilir.

Asfalt Yol

- Bir köy öğretmeninin notlarından -

İstasyondan kalkıp vilayet merkezine giden kamyon, iki saat kadar sarstıktan sonra, beni gideceğim köye ayrılan yolun başında bıraktı. İki adım bile atacak halim yoktu. Çantamı yanıma koyarak, kenarlarından otlar fırlayan bir taşın üstüne oturdum. Kafamdaki uğultuyu dinlemeye başladım.

İçi tozla karışık ter kokan kamyon dünyanın bu en bozuk yolunda bizi birbirimize vura vura sersem etmişti. Birdenbire duraklamalar, bir çukura yuvarlanır gibi sarsıntılar, bana nerede olduğumu bile unutturmuş ve beni karanlık bir rüya dünyasına atmıştı. Şimdi oturduğum taşın üzerinde bu rüyadan silkinmeye çalışıyordum.

Gideceğim köyü şoför göstermişti. Burası oturduğum yerden yarım saat kadar uzakta, külrengi bir kerpiç yığını idi. Bir kenarda ince ince yükselen yine külrengi birkaç kavak, orada, ufacık da olsa, bir su bulunduğunu anlatıyordu.

Belki bir saat oturduğum yerde kaldıktan sonra yavaşça ve sallanarak doğruldum. Küçük çantamı yerden alıp yürümeye başladım. Kendim köylü olduğum ve bizim köylülerimizi iyi tanıdığım için içimde yabancı bir yere gidiyorum hissi yoktu. İlk vazifemde muvaffak olacağıma emindim.

Akşam olmaya başlamıştı. Köye yaklaşınca ortalığı büsbütün bir kızıllık kapladı. Kırmızı bir deniz gibi parlayıp kımıldayan bu bir karış boyundaki kuru bozkır otlarının üzerinde upuzun gölgem yatıyor ve gölgemin başı, ileride, aralarından yer yer çekirgeler fırlayan bu otların arasında kayboluyordu.

Köyün kenarındaki birkaç evin önüne gelince burnuma yanmakta olan tezek kokusu geldi. Gözümün önünde, saç üzerinde yufka pişirilen bir ocak ve bekleşen yalınayak çocuklar canlandı.

Sokaklarda daha evlerini bulamamış birkaç inek kuyruklarını kalçalarına çarparak yürüyor ve ara sıra böğürüyordu. Bu öyle bir böğürüştü ki, uzun uzun düşündükten sonra söylenen derin manalı bir söze benziyordu.

Gitgide daha kuvvetlenen keskin bir gübre kokusu beni daha çok buraya yaklaştırdı. Köy yaşayan, çalışan bir mahluktur ve bu koku onun ter kokusudur. Dünyada hiçbir koku beni bu kadar saramamış, kafamdan birbiri arkasına bu kadar çok hatıralar yuvarlayıp geçirmemiştir.

Kahvenin önünde birkaç ihtiyardan başka kimse kalmamıştı. Beni görünce yerlerinden kalkmadan baktılar. Yanlarına gidip oturdum; kim olduğumu anlattım. İçlerinden biri muhtarmış. Benden önceki öğretmen gideli altı ayı geçtiğini, o zamandan beri okulun kapalı durduğunu söyledi:

"Daha harmanların hepsi kaldırılmadı. Çocuklar okula falan gelmezler. Beş on gün oturup dinlenirsin!" dedi.

* * *

Çocukları toplamak, dersleri yoluna koymak pek güç olmadı. Köylüler kendi dilleriyle konuşanları anlamakta gecikmiyorlar. Şimdilik hiçbir şeyden şikayetçi değilim. Yalnız bir yol meselesi var ki, bunu kendime iş edindim ve aylardır uğraşıyorum. İlk geldiğim gün kamyonda canımı çıkaran o yol, meğer bütün vilayetin en büyük derdiymiş. Herkes mahsulünü, yolcusunu bunun üzerinden geçirmeye mecbur. Başka yol yok ve buna da yol demek için pek bol keseden atmak lazım. İşin garibi, vilayet merkezini altmış kilometre uzaktaki demiryoluna bağlayan yol da bu!.. Herhalde daha mühim işler bunun yapılmasını bu kadar geri bırakmış. Ben, hem bizim köyden, hem de başka köylerden vilayete müracaat ettirdim; yolun yaptırılmasının ne kadar lazım olduğunu dilim döndüğü kadar anlattım. Uzun istidaları hükümet memurları pek okumazlar diye, her fikrimi ayrı bir istidaya yazarak bunları ayrı ayrı köylerden verdirdim. Böylece hepsi okunmuş olacak. Yolun yapılmasında köylünün nasıl yardımı olacağına dair de birçok fikirler ileri sürdüm.

Geçenlerde şehre gittiğim zaman maarif müdürü bana biraz tuhaf muamele etti. Kızıyor da kızdığını belli etmeyip alay etmeyi tercih ediyor gibiydi. Neden diye merak ettim. Sonra laf arasında:

"Siz okul dışındaki işlerle de uğraşacak vakit bulabiliyorsunuz galiba, talebeniz pek mi az?" dedi.

"Az değil ama, o da vazifem değil mi?" diye cevap verdim. Alaycı gözlerini üstümde gezdirdi. Bir şey söylemedi. Sonra dışarıda, kahvede arkadaşlardan duydum. Maarif müdürü bana kızgınmış. Ben köylülere Teşkilatı Esasiye Kanunu'nu[1] okumuş, anlatmıştım. Kadastro'da işi olan bir köylü bir istida vermiş, bir müddet sonra da cevap istemiş. Ne cevabı, denince: "Basbayağı cevap vereceksiniz! Mecbursunuz! Kanun var!" diye dayatmış. Sormuşlar, araştırmışlar, kanunu benden öğrendiğini anlayınca maarif müdürüne şikayet etmişler.

Hele bu yol işiyle bu kadar uğraştığıma kızanlar pek çok. Bir alakaları olduğundan değil, iş olsun diye kızıyorlar. Benim öğretmen olduğum köyde oldukça zengin bir Rüstem Ağa var. Şehirde arabacı dükkanı işletiyor, yaylıları, kağnıları tamir ediyor. Bunun istida veren köylere gidip benim aleyhime sözler söylediğini duydum. Pek şaşmadım. Bütün teşebbüslerden henüz bir şey çıkmadı. Ara sıra bu işin arkasını bırakacak oluyorum. (Çünkü hükümetteki, hele nafıadaki[2] memurlar benimle açıktan açığa alay ediyorlar.) Fakat akşamları köyde, istasyondan dönen arabaların, kağnıların ve zavallı hayvanların halini görünce içim acıyor. Kendi kendime: "Başladığın işi yarıda bırakma iki gözüm, sana yakışmaz!" diyorum.

Ne de uzun muameleleri varmış böyle şeylerin. Vilayet konağında bizim istidaların girip çıkmadığı oda kalmadı. Köylüler bile benim bu gayretime şaşıyorlar. Onlarda da bu işin sonu çıkacağına dair bir ümit yok.

* * *

Hala bir şey çıkmadı... Galiba bu yolu yapmayacaklar. Köylü de bana yardım etmiyor. Pek ölü mahluklar... Belki de pek akıllı mahluklar da, boşuna yere uğraşmak istemiyorlar. İçimde hiç şevk kalmadı. İnsana birkaç kelime ile cevap verseler yine neyse, fakat ne evet, ne hayır!.. Sanki bu istidaları ses vermez bir derin kuyuya atmışız...

Akşamları köyün yanı başındaki sırta çıkarak uzakta tozlara bulanıp uzanan yolu seyrediyorum. Bazan tozdan bembeyaz olmuş ve üstüne sepetlerle denkler sarılmış bir kamyon görünüyor, bir bataklıkta dizlerini kaldırıp indirerek yürüyen bir insan gibi ileri geri sallanarak, yıkılacak gibi olarak, ağır ağır ilerliyor. Bu o kadar üzücü bir manzara ki, tekniğin en son

ifadelerinden biri olan bu makine ile dünyanın bu en iptidai yolunun mücadelesini görmemek için insan gözlerini kapıyor. Bazan koşup yolu avuçlarımla düzeltmek, orada hiç olmazsa beş on metrelik bir yeri bir "yol" haline koyarak kendi hisseme düşen vazifeyi yapmış olmak istiyorum.

* * *

Bizim iş birdenbire canlandı. Geçenlerde şehre büyüklerimizden biri gelmiş. Otomobili ne kadar rahat da olsa bu yol yine kendini hissettirmiş olacak ki, bir laf arasında valiye bundan bahsetmiş, vali de hemen atılarak: "İlk düşündüğümüz şeylerden biri de budur, hemen bu sene yaptırmak istiyoruz, projeleri hazırlanıyor. Hatta asfalt yaptırmayı bile düşünüyörüz... Acaba bu yol asfalt olsa şehrimizi sık sık şereflendirir misiniz?" demiş. O büyük zat da:

"Gelirim tabii..." diye cevap vermiş.

Bunun üzerine asfalt meselesi aldı yürüdü. Ben meğer uykudaymışım, vali projelerden bahsediyor... Demek zannettiğim kadar bu işe lakayt değillermiş, yalnız gürültüsüz, şatafatsız bir şekilde halka hizmet etmeyi daha uygun buluyorlarmış.

Fakat bu sessizliğin aksine olarak bu sefer de iş pek yaygaraya verildi. Vilayetin, yemek listesi büyüklüğünde haftalık gazetesinin yarısını asfalt şose havadisleri dolduruyor. Köyde de itibarım artar gibi oldu. Bizim köylülerin insana muamele edişleri zaten barometre gibi.

Bence bu yolu asfalt yapmaya şimdilik hiç lüzum yoktu. Üç dört misli fazla masraf edileceğine, bu para daha lüzumlu yerlere harcanabilir ve buraya, kendimize göre bir yol, temiz bir şose yeterdi. Fakat belki başka bir düşündükleri var. Belki her şeyin son derece mükemmel olmasını istiyorlar. Bu kadar büyük işlere aklım ermez. Bir yol olsun da, paramız varsa isterse halı da döşetilsin...

Vali Ankara'ya gitmiş. Tetkikat yapan mühendisler yolun yarım milyona çıkacağını söylemişler, halbuki vilayet bütçesi 350 bin lira... Bu parayı bulmak için bankalara müracaat edilmiş, onlar da Maliye Vekaleti'nin kefaleti olmadan para vermemişler, Maliye Vekaleti de Meclis'ten izin almadan kefil olamazmış, hulasa karışık işler vesselam. Vali bütün bunları yoluna koymak için gitmiş... Adamcağız bu yol meselesini kendine iş

edindi. Meclisi Umumi'den tahsisat almak için bir nutuk vermiş, vilayet gazetesinde okudum. Bir belagat numunesi. Kendisini bu yol işine dört elle sarılmaya sevk eden, o büyük zatın işareti olduğunu söylüyor ve onun yol yapıldıktan sonra daima geleceğini vaat ettiğini hatırlatıyor. Hakikaten büyüklerimiz her şeyi görüyorlar ve bir işaretleriyle uyuyanları uyandırıyorlar. Yalnız vali bu yol için halkın da birçok müracaatları olduğundan hiç bahsetmiyor, yolun köylüye ne kadar faydası olacağını da söylemiyor. Belki bunlar herkesin bildiği şeyler de onun için. Her ne ise, bu yol işinde bir damlacık tesirim olduysa ne mutlu bana...

* * *

Yolun yapılmasına başlandı bile. Bankalardan borç alınmış, bilmem kaç senede ödenecekmiş. Borç taksitlerine karşılık olmak üzere hastane tahsisatından biraz kırpılmış ve önümüzdeki sene maarif kadrosu biraz kısılacakmış. İşin buraya varacağını hiç düşünmemiştim. Fakat daha ortada bir şey yok. Vakitsiz telaş etmeyelim. Para bulmak isteyince maariften önce akla gelecek çok şeyler var. Mesela vali çok alakadar olduğu bu yol meselesi için şimdilik vali konağı yaptırmaktan vazgeçebilir...

Yol ilerliyor, bizim köye ayrılan köşede de hararetli çalışmalar var. Silindirler gelip gidiyor ve alacalı bulacalı bir sürü köylü amele karıncalar gibi çalışıyor. Bu çalışma akşam geç vakte kadar sürüyor, sonra kenardaki çadırlara çekilip yatıyorlar. Amelenin çoğu açıkta yatıyor. Müteahhit çadır yetiştirememiş. Şafakla beraber tekrar faaliyet başlıyor. Bizim köyden de amele yazılanlar var. Beş on kuruş kazanıp vergi borcunu ödeyecekler. Bunlar geceleri köye dönüyorlar; ama pek bitkin bir halde. Müteahhidin başlarına diktiği memur ekmek yemek için bile on dakika zor izin veriyormuş.

Bizim köylü önceleri pek lakayttı, fakat taş döşenip asfalt işi başlayınca hepsini bir merak sardı. Kocaman kazanlarda kaynatılıp sonra yerlere dökülen bu kara şeyin üzerinde yürünebileceğini, hele kamyonların ve arabaların geçeceğini pek kabul edemiyorlar. Tarlaları bu tarafta olanlar akşamları dönerken yolun kenarındaki hendeğe çömelip sigaralarını tüttürerek silindirin ileri geri gidişine bakıyorlar ve tanıdıkları amelelerle aldıkları yevmiyeler hakkında konuşuyorlar.

* * *

Yol bitti. Birkaç gün sonra açılış töreni olacak. Köyün yanındaki tepeye çıkıp bakınca, uzakta kara bir yılan gibi parlıyor. İki tarafına ağaç da dikeceklermiş. Enfes bir şey doğrusu. Bütün Vilayet halkının buradan nasıl akın akın geçeceğini, nasıl kolaylıkla, kayar gibi istasyona varacağını düşündükçe içimde bir şey hopluyor. Yolun sağlamlığı hakkında dedikodular var... Müteahhit adamakıllı vurdu diyorlar. Fakat herhalde dedikodudan ibaret. Bu dehşetli güzel manzaranın karşısında insana nasıl fena düşünceler gelebilir, şaşıyorum.

* * *

Bugün ömrümün en mesut günü idi. Şehrin kenarında taklar kurulmuştu, bütün memurlar resmi elbiselerini giyip gelmişler. Hususi muhasebe müdürü bile, bej pardösüsünün üstüne silindir şapkayı oturtmuş, "1.55" boyu ile ön tarafta yer almış. Ben de bir kat elbisemi silip ütüledim ve öyle geldim. Maarif müdürü ters ters bakıyor ama, ne derse desin, bir gün köyden ayrılmakla kıyamet kopmaz ya... Bu yol bir parça benim eserim demektir... Halk ve köylü uzaktan seyrediyorlardı, yanlarına gittim, konuştum, sevincimden herkesi kucaklayacağım geliyor. Yerime döndükten sonra aklıma geldi, köylülere, yakına gelmeleri için işaret ettim. Bu yol herkesten evvel onların demektir. Birkaç tanesi ilerleyecek oldu, jandarmalar bırakmadı, ben de sesimi çıkarmadım ama neşemin yarısı kaçtı.

Vali uzunca bir nutuk verdi, sesi pek gür olmadığı için iyi işitemedim, yalnız kulağıma: "Cumhuriyet, bayındırlık... Rehberlerimiz... Her şey halk için..." sözleri geldi. Birkaç kişi daha, kısa sözler söylediler. Kordele kesildi, önde valininki olmak üzere, bir otomobil kafilesi hızla ileri atıldı. Arkasından memurlar beş on adım yürüdüler, herkes ayağını asfalta alıştırır gibiydi. Köylüler belki acemiliklerinden, belki de bir şey söylerler diye çekindikleri için, asfalta basmaya cesaret edemeyerek yolun iki kenarındaki toprak kısımda yürüyorlar ve büyük gözlerle ortaya, üzerinde taze otomobil lastiği izleri ıslak ıslak parlayan asfalta bakıyorlardı.

Her şeye rağmen köye muzaffer bir kumandan gibi döndüm.

* * *

Yolun açılışının onuncu günü nafıanın fen memurları vilayete bir rapor vermişler. Kağnıların ve öküz arabalarının, hatta diğer arabaların da asfaltı

şiddetle tahrip ettiğini bildirmişler. Bunda yolun pek sağlam olmamasının de tesiri olacağını hiç ağızlarına almamışlar, halbuki yalnız kağnıların değil, biraz yüklüce kamyonların geçtiği yerlerde bile çukurlar kalıyor ve yer yer bozukluklar görülüyordu.

Vilayetçe telaşa düşmüşler. Daha parası ödenmeyen yolun, o büyük zat şehri bir kere bile şereflendirmeden on beş gün içinde eski haline dönmesi tehlikesi karşısında hemen toplanmışlar ve lastik tekerlekli olmayan nakil vasıtalarının asfalt yoldan geçmelerini menetmeye karar vermişler.

Köyde bu havadise kimse inanmak istemedi, fakat birkaç köylü jandarmalar tarafından durdurulup kağnılarını yoldan çıkarmaya, çamurlu tarlalardan geri dönmeye mecbur edilince, herkes işin ciddi olduğunu anladı.

Bu yasak pek ağırdı. Yol iki dağ arasındaki bir boğazdan geçtiği için, şimdi istasyona gitmek isteyenler bu dağı dolaşacaklar ve tam altı saat ziyan edeceklerdi. Bir yere toplanıp bir çare düşündüler, fakat ne jandarmalara karşı koymaya, ne de kağnılara lastik tekerlek taktırmaya, şimdilik imkan yoktu.

Altı saat daha fazla süren ve eskisinden birkaç defa daha berbat olan bir yoldan gidecekler, dağın arkasından dolaşacaklardı...

Hiçbirisi artık benimle konuşmuyor, hepsi bana düşman gözlerle bakıyordu. Bir gün akşamüstü muhtar geldi:

"Oğlum," dedi, "biz senden şikayetçi değildik ama, bu yol meselesi işi değiştirdi. Köylü başımıza gelen bu derdi senden biliyor ve söz dinlemiyor. Birkaç keredir seni dövmeye, hatta daha ileri gitmeye kalktılar, ben önüne zor geçtim... Başka köylerde de senin düşmanların çoğalıyor. Bir gün başına bir iş gelir. İyisi mi, güzellikle buradan git. Darılma, gücenme, hakkını helal et!"

Ben de bunu düşünmüyor değildim. Köylünün bana karşı aldığı tavırdan hayırlı mana çıkaramazdım. Birkaç parça eşyamı çantama doldurdum, artanını bir bohça yaptım; bu köye geldiğim gibi yine bir akşam vakti, güneş sarı otlara uzanır ve rüzgar bunları kızıl bir deniz gibi dalgalandırırken, keskin gübre kokularını ve tezek dumanlarını arkamda bırakarak, çıktım yürüdüm.

1936

Hanende Melek

Kahve ocağına giden kapının yanında, üst kısmı küçük bir halı ve etekleri eski bir kilimle örtülü, kürsü kılıklı bir kerevet vardı. Üç kişiden ibaret saz heyeti, yerli hasır iskemlelerin üzerine, göze batan bir ciddilikle oturmuşlardı. İçlerinden biri inmek isteyince, bir metreye yakın bir yerden atlamaya mecburdu. Hanende Melek böyle zamanlarda küçük garson Hamdi'yi çağırarak yardımını ister, bir eliyle onun omuzuna dayanıp ötekiyle eteğini tutarak ince bacaklarını aşağı uzatırdı. Bu anlar o civarda oturmuş hovarda müşteriler için mühim fırsatlardı. Baygın, fakat istek dolu gözler derhal o tarafa çevrilir, tatlı bir şey yenmiş gibi posbıyıklar alt dudakla yalanırdı.

Sigara dumanlarıyla nefes buğularından kahvenin pencereleri o kadar sislenmişti ki, dışarda şarıl şarıl yağan yağmurun ancak sesi işitiliyor, camlardan süzülen damlalar içerden görünmüyordu.

Ortada dolaşan iki garson, tıka basa dolu olan salonda kendilerine güçlükle yol açabiliyorlardı. Çamurlu ayakkabıların tebahhurundan[3] hasıl olan ağır bir koku, yarısından çoğu sarhoş olan müşterileri büsbütün sersemletiyor, zaman zaman sazı bastıracak kadar yükselen bir gürültü, sık sık açılıp kapanan kapıdan sokağa vuruyordu.

Yeni gelenler, iskemlelerin arkasına asılmış duran paltoları düşürerek ve her geçtikleri yerde bir kaynaşma doğurarak uzun müddet dolaştıktan sonra bir yer bulup oturuyorlar ve ıslak kasketlerini çıkarıp başlarını kaşımaya başlıyorlardı.

Keman, ud ve Melek zaman zaman hamle eder gibi seslerini yükseltiyorlardı. Bu sırada gürültü ile saz arasında birkaç dakika devam eden hakiki bir mücadele oluyor, bazan gürültü galip gelerek saz mahçup bir eda ile vızıltısına devam ediyor, bazan da, bir hayat kavgası kadar canla başla yaptığı mücadelenin sonunda kalabalığın biraz susar gibi olduğunu görünce, sevinçle sesini yükseltiyordu. Böyle dakikalarda Meleğin ince,

biraz kısık, fakat tesirli sesi salonu doldurur, kendisine çevrilen gözlerde biraz da alaka belirirdi.

* * *

Camlı kapı ağır ağır açılarak içeri davavekili Hüseyin Avni girdi. Siyah paltosunun yakasını kaldırmış, aynı renkteki şapkasını önüne indirmişti. Hastalıklı gözlerini vapur dumanı bir gözlük örttüğü için yüzünün ancak pek az bir kısmı, sakalları uzamış çenesi görünüyordu. Ucundan yağmur suları süzülen harap bir şemsiyeyi koluna takmıştı. Korkak adımlarla, yıkılmamak için iskemle arkalarına tutunarak ilerledi, saza yakın bir yere geldi. Etrafta oturacak boş iskemle yoktu. Gözleriyle arandı. O civara yerleşmiş bulunan memurlar, bekar öğretmenler onun bakışlarıyla karşılaşıp kendisini masalarına çağırmaya mecbur olmamak için başlarını önlerine eğmişler veya derin lakırdılarına dalmışlardı.

Bir masanın etrafında oturan ve esrar sigaralarını avuçlarının içinde saklayan üç kasap Hüseyin Avni'yi masalarına davet ettiler. Hem ihtiyar sarhoşla alay etmek, hem de masalarına efendi adam oturduğunu hanendeye göstererek itibar kazanmak istiyorlardı.

Hüseyin Avni, siyah gözlüklerinin buğusunu ceketinin kolu ile sildi, paltosunun yakasını indirdi. Şapkasını çıkardı. Adamakıllı seyrekleşmiş olan beyaz saçları kafasının çatlak ve lekeli derisine yapışmıştı. Oturduğu alçak arkalıklı yerli hasır sandalyede rahatlaştıktan sonra başını saza çevirerek gülümsedi. Bu sırada uzun, seyrek dişleri, donuk pembe diş etleriyle beraber dışarı fırlıyor, dudaklarının kenarından tükürükler sızıyordu.

Keman çalan uzun kafalı, esmer delikanlı eğilerek davavekilinin selamını iade etti. Melek başıyla belli belirsiz bir işaret yaptı; kucağındaki udun üzerine abanarak avaz avaz bağıran ihtiyar sanatkar ise, dünyanın farkında olmadığı için, şarkısına devam ediyordu.

* * *

Melek içinden: "Aman yarabbi, bu heriften kurtulamayacak mıyım?" dedi. Ömründe bu derece iğrendiği bir adama rast gelmemişti. Beş seneden beri hayatını sesiyle kazanıyor, sıkıştıkça vücudunu bu sese yardımcı yapmak mecburiyetinde de kalıyordu. Bu meslekte adam seçmek pek adet

değildi ama, bunun da bir haddi vardı. Zaten bu tiksinmesinde Hüseyin Avni'nin suratının pek rolü yoktu. Meleğe asıl korkunç gelen onun yapışkan bir ifade taşıyan hareketleri ve siyah gözlüklerinin arkasında kirli bir paçavra gibi sallanan bakışlarıydı.

Diğer tutkunlarının ısmarladığı bir çayı bile hakir görmeyen ve bu eli açık hovardayı bir gülümseme ile tediye eden genç kadın, Hüseyin Avni'nin, evinden kim bilir ne sahnelerden sonra alıp kendisine hediye ettiği birkaç altın bileziği bir türlü koluna takamıyordu.

Kahvecinin söylediğine göre bu adam evvelce Hukuk Mahkemesi azasından imiş, sarhoşluğu yüzünden çıkarmışlar, çok az bir tekaüt maaşı alıyor ve üç çocuğu ile karısını davavekilliği ederek geçindiriyormuş. Hukuk mezunu olmayıp zabıt katipliğinden yetiştiği ve işine gücüne karşı hiç alakası olmadığı için yazıhanesine günde birkaç köylüden başka uğrayan olmazmış. Kahveci:

"Metelik yoktur herifte, nesine yüz verirsiniz?" diyordu. "Günde iki köylüye iki istida yazıp yarım kağıt alır, onu da lokantacı Mahir'de rakıya yatırır, evde çoluk çocuk aç beklesin.

Yaşından da utanmaz, ak sakalına da bakmaz, yazıhanesine uğrayan altmışlık köylü karılarına saldırır. Dayak yemediği gün yoktur. Şu kahvemize gelen efendilerin hiçbirinin ona yüz verdiğini gördünüz mü? Çamur gibi adamdır!"

Melek bu kasabaya geleli iki ay olmuştu ve Hüseyin Avni bir gece bile kahveye gelmemezlik etmemişti. Her akşamüzeri, yazıhanede mi olur, lokantada mı olur, bir miktar rakısını içer, daha ikinci kadehte titremeye başlayan adımlarla kahvenin yolunu tutardı. Bu genç, sıska ve esmer kadıncağızın biraz çatlak fakat yanık sesi onu çıldırtıyordu. Fakat onun bir kadına ısrarla yapışması için böyle bir sebebe de hacet yoktu. Bütün kadınlardan, en güzelinden en çirkinine, en küçüğünden en yaşlısına kadar öyle bir hava intişar ediyordu[4] ki, çeşit çeşit olmasına rağmen müşterek bir hususiyeti haber veren bu kah latif, kah baş ağrıtacak kadar sakil kokular onun hurdalaşmış vücudunda ıstıraplı bir sarsıntı bırakarak yayılıyorlar, zavallıyı uykudan, hatta düşünmekten mahrum ediyorlardı.

Çürük dimağının nasıl imal ettiği insanı şaşırtan binbir türlü dalaverelerle karısını kandırıyor, bir sandık köşesinde, bir çıkın dibinde nasılsa kalmış

olan kıymetli birkaç parça eşyayı aldığı gibi sazlı kahveye gidiyor ve birkaç şarkı isteyip çaldırdıktan sonra, getirdiği şeyleri küçük çırak Hamdi ile Meleğe yolluyordu. Kemancıyı birkaç kere yazıhanesine çağırıp kuru zeytin ile rakı ikram etmişti. Bir efendiye masa arkadaşlığı etmekten gurur duyan genç çingenenin Melek üzerinde lehinde tesir yapacağını ümid ediyordu.

Fakat artık sabrı tükenmişti: Yarım yamalak selamlardan ve pek kıstırdığı zamanlarda genç kadının ağzından dökülen "Nasılsınız efendim?" yollu bir hatır sormadan başka bir şey gördüğü yoktu. Halbuki ihtiyar etlerini seyrek fasılalarla kamçılayan ihtiras nöbetleri tahammül edilmez hale gelmişti. Oturduğu yerden Meleğe doğru bakarken, derhal fırlayıp saldırmak isteyen vahşi bir hisse kapılıyordu.

Birkaç akşam evvel kemancı vasıtasıyla kadını yazıhanesine davet ettiği halde bu teklifi, patron razı değil diye reddedilmiş, kemancıdan cevap bekleyerek geçirdiği yirmi dört saat, kız isteyip cevap bekleyen delikanlılara taş çıkartacak bir ümit ve yeis silsilesi halinde geçmişti. İki günden beri sabahtan akşama kadar içiyor ve binbir türlü planlar kuruyordu.

Aynı masada oturduğu kasaplar, kahvede içki yasak olduğu için çay fincanlarına koydurup getirttikleri konyakları içiyorlar ve ona da ikram ediyorlardı. Esrar sigaralarının dumanı Hüseyin Avni'nin kırmızı kapaklı gözlerini ve kuru genzini yakıyordu. Melek ihtiyar udinin sesini bastırarak:

Gece kapladı her yeri,
Keder sardı dereleri,
Esmerim vay vay.
Düşman değil, sevda açtı
Sinemdeki yareleri.

diye bağırdıkça Hüseyin Avni öne doğru eğiliyor, yere düşecek gibi oluyordu.

Bu şarkının bestesinde, sözlerinde ve Meleğin ağlar gibi bir ifade alan söyleyişinde garip bir zavallılık, bir yalvarma vardı. İhtiyar adam ağzının içinde bir şeyler mırıldanıyor, fakat ancak gırtlağını yırtar gibi dışarı fırlayan bir "Ah!" duyulabiliyordu. Bir aralık ufak ve buruşuk bir kağıda bir şeyler karalayarak kemancıya gönderdi, biraz sonra saz eski bir şarkıya başladı:

Bir dame düşürdü beni ki bahtı siyahım,
Billahi bu sevdada benim yoktur günahım!

Bunu, kısa fasılalarla diğer kağıtlar ve ihtiyarın haline uygun diğer şarkılar takip etti.

* * *

Kahvenin kapısı aralanarak içeri sekiz on yaşlarında bir kız başı uzandı. Kıvırcık saçları ıslak bir pösteki gibi ensesine yapışmıştı. Gözleriyle, şaşkın ve kararsız, etrafı süzdükten sonra oralarda dolaşan Hamdi'yi çağırdı, bir şeyler söyledi.

Hamdi, tek tük evlerine yollanmaya başlayan müşterilerin arasından sıyrılarak Hüseyin Avni'nin yanına geldi ve kara gözlüklerini düzeltmeye çalışan ihtiyara:

"Beybaba! Senin küçük kız gelmiş, evden istiyorlarmış!" dedi.

Sarhoşun yağlı yüzünün gerildiği ve seyrek sakallarının dimdik olduğu görüldü. Bir kedi gibi yerinden fırlayarak:

"Defolsun, beni burada bari rahat bıraksınlar!" diye homurdandı ve yumruğunu kapıya doğru uzattı.

Aralık kapı hemen kapandı, Hüseyin Avni tekrar iskemlesine çöktü.

Kahve adamakıllı tenhalaşmıştı. Kalanlar başladıkları partiyi herhalde bitirmek isteyen birkaç tiryaki oyuncudan ibaretti.

Biraz sonra saz da bitti. Ud torbaya, keman kutuya kondu. Udi, hiç konuşmayan ve etrafına bakınmayan bir ihtiyar, önündeki çay fincanını son bir defa diktikten sonra kahveciden gündeliğini alıp gitti. Kemancı, Hüseyin Avni'nin yanına gelerek:

"Nasılsın beybaba!" dedi, başıyla da: "Ne idelim, bir türlü olmuyor işte!" der gibi bir işaret yaptı.

Sarhoş ihtiyar:

"E... Bu ne kadar sürecek ya? Bizde hal kaldı mı ya?" diye mırıldandı.

Melek patrondan parasını almış, kendisini hana kadar götürecek garsonun hazırlanmasını bekliyordu. Astragan taklidi eski bir mantonun içinde

vücudu titriyor gibiydi. Siyah dekolte iskarpinleri çamurlanmış ve silinmemişti.

Hüseyin Avni yerinden fırladı. Genç kadına doğru yürüyerek onun koluna yapıştı:

"Ben götüreyim seni, ruhum!" dedi.

Melek vücudunun sıcak bir köşesine ıslak bir el dokunmuş gibi ürperdi.

"Teşekkür ederim... Hacet yok!" diye mırıldandı.

"Hacet yok olur mu ya? Bize de bu kadar cevretmek reva mı ya? İnsanda tahammül bırakmıyorsun vallahi!"

Bu sözlerle beraber kadının zayıf kolunu daha çok sıktı. Melek hızla silkindi. Muvazenesini kaybeden davavekili dizlerinin üstüne düşerek alnını iskemlelerden birine vurdu.

Kalktığı zaman, sağ kaşının üst tarafında kırmızı bir şiş görünüyordu.

Bir eliyle gözlüğünü düzelterek:

"Ne demek istiyorsun yani?" dedi, sesi hırıltı gibi çıkıyordu.

Başını kemancıya çevirerek:

"Ulan!" dedi, "Nedir bu yaptığınız? Bu cilve biraz uzun kaçıyor!"

Kemancı kahve ocağı tarafında kayboldu.

Hüseyin Avni tekrar Meleğin koluna sarılmak isteyerek, bir adım attı. Genç kadın korkak gözlerle etrafına bakınıyordu.

Kahvede oyun oynayanlar ayağa kalkmışlardı. Bir kısmı kasketini alıp gidiyor, bir kısmı ihtiyar avukatla Meleğin etrafına toplanıyordu.

Esrar çeken kasaplar başlarını birbirlerine yaklaştırmışlar; susuyorlardı.

Tavandaki lüks lambaları parlayıp sönerek ömürlerinin azaldığını bildiriyorlardı.

Patron kemancının hesabını kesmiş, o da kalabalığa doğru sokulmuştu.

Hüseyin Avni etrafının farkında değildi. Genç kadının tekrar eline geçirdiği kolunu titrek parmaklarıyla sıkarak: "Sen geliyor musun şimdi?" dedi.

Melek kısaca:

"Hayır!" diye cevap verdi. Fakat ne yapacağını kestiremeyerek olduğu yerde kaldı ve sağa sola bakındı.

Bu anda, birdenbire sol yanağı üzerinde sarhoşun terli elini hissetti. Birisi saçlarını çeker gibi oldu ve müthiş bir acı duydu. Başka birisi onu yakaladığı gibi birkaç adım öteye götürdü, bir istemleye oturttu; bu, kendisini hana götürecek olan garsondu. Kahveci ile iki çırağı birkaç adım ilerde, yere eski bir çul gibi yığılmış olan avukatı tekmeliyorlar, kafasına gözüne yumruk vuruyorlardı. Biraz sonra çıraklar çamurlara bulanan sarhoşu bacaklarından ve kollarından yakalayıp kahvenin önüne, yağmurun altına bıraktılar.

Melek birkaç dakika iskemlede ses çıkarmadan oturduktan sonra çırağa:

"Haydi gidelim!" dedi.

Dışarı çıktıkları zaman, kahvenin üç ayak taş merdiveninin dibinde Hüseyin Avni'nin hala yattığını ve yağmurdan iliklerine kadar ıslanan küçük kızının onu kaldırmak için şurasından burasından çekelediğini gördü. Onları birkaç adım geçtiler, kızcağız çıkanları fark etmemişti.

"Babacığım, ne olursun babacığım, hadi gidelim!" diye ağlıyordu.

Nezleli sesi, artık biraz hafiflemiş olan yağmurun şıpırtılarına karışıyordu.

Melek yanındaki garsona:

"Şu adamı kaldırıversene!" dedi.

Beraber geri döndüler. Küçük kız hala babasının etrafında dolaşıyor, hıçkırıklarla kesilen bir sesle, kendi kendine söylenir gibi, yalvarıyordu:

"Babacığım, hadi gidelim. Annem söz verdi, içtin diye kavga etmeyecek... Bir şey getirmedin diye de kavga etmeyecek... Hiç kavga etmeyecek..." Bir müddet susuyor, sanki cevap bekliyor, sonra:

"Hadi kalksana, ne olursun!" diye tekrar ağlamaya başlıyordu.

Yanına gelenlerin yüzüne baktı. O nezleli sesiyle, ehemmiyetsiz bir yardım ister gibi:

"Kaldırıversenize, ne olur?" dedi. "İki gündür eve uğramıyor, hepimiz açız. O gelmeyince annem büsbütün sinirlenip bizi dövüyor, gidin getirin diyor!"

Melek ve garson, Hüseyin Avni'nin kollarına yapıştılar. Sarhoş sızmıştı. Yerinden güç oynuyordu. Islak paltosu sıska vücudundan daha ağırdı. Ayaklarını yerde sürüyerek birkaç adım götürdüler. Biraz gevşek bırakınca olduğu yere çöküyordu. Hiçbir şey söylemeden onu sürüklemeye devam ettiler. Küçük kız önlerine düşmüş, yol gösteriyordu.

Zifiri karanlık sokaklarda Melek dizlerine kadar çamura battığını hissetti. Her adımda bir çukur vardı. Epeyce uzun bir müddet yürüdükten sonra alçak bir bahçe duvarının önünde durdular. Kız alışkın bir elle iki kanatlı kapının demir halkalarını bulup takırdattı. Biraz sonra içerde bir kapı gıcırdadı, çamurlu bahçede takunyalı ayakların sesi duyuldu, kapının bir kanadı açıldı ve elinde titrek ışıklı bir idare lambasıyla sıska bir kadın vücudu göründü.

Gözleri evvela lakayt bir bakışla sarhoşu, sonra büsbütün manasız bir ifade ile genç kadını süzdü. Küçük kızın nezleli sesine pek benzeyen boğuk bir sesle:

"Demek şimdiki de sensin ha?" dedi.

Melek hiçbir şey söylemedi. İki kadın bir müddet bakıştılar. Garson sarhoşu kapının iç tarafına, duvarın dibine bıraktı. Küçük kız kapının bir kenarında hala ağlıyor ve ara sıra burnunu çekiyordu.

Damların kenarından tek tük damlalar düşüyor ve boğuk sesler çıkararak sokağın çamurlarına gömülüyordu. Melek yavaşça elindeki çantayı açtı, içinden dört beş altın bilezikle bir çift küpe aldı. Kendisine hayretle bakan sıska kadına uzatarak:

"Alın bunları... Bunlar sizin galiba..." dedi. Sonra başını azıcık önüne eğerek:

"Bana bunları boşuna vermişti..." diye ilave etti.

Gitmek için döndü. Kapının kenarına dayanmış duran küçük kızı gördü. Kendini tutamayarak onu kolundan yakaladı ve çekti, sırsıklam saçlarından tuttuğu başını göğsüne bastırdı. Sonra eğildi, şaşkın şaşkın kendine bakan kızın yaşlardan ve yağmurdan ıslanmış yüzünü sıkı sıkı öptü.

Bir kabahat işliyormuş gibi çabuk ve sinirli hareketlerle çantasını tekrar açtı, biraz evvel aldığı bir buçuk lira yevmiye ile dünden kalan yirmi otuz kuruş parayı kızın avucuna sıkıştırdı. Sonra hiç arkasına bakmadan, yanı

başında sessizce yürüyen garsonla beraber, çamurlu yollardan geriye, kendisini bekleyen han odasına döndü.

1937

Çaydanlık

Hastanenin bodrum katındaki küçük ve pencereleri demir parmaklıklı odada beş kişi yatıyorduk.

Hapishanenin doktoru ve reviri olmadığı için hasta mahpuslar ağırlaşıncaya kadar koğuşlarında kalırlar ve araba parası tedarik edebilirlerse belediye doktorunu getirtirlerdi. Ak saçlarını pek itina ile ortadan ikiye ayıran bu ihtiyar ve zayıf adamcağız, yüzünde besbelli bir tiksinmeyle, ellerini sürmeden hastalara bakar ve mevcut olmayan bir mesuliyetten korkarak, ekserisini hastaneye havale ederdi.

Fakat hastanede mahpuslara ayrılan koğuş beş kişiden fazla almadığı için, mütehassıs tarafından –asla yaptırılamayacak olan– bir reçete ile birlikte geri gönderilen mahpusların, yol kenarlarında oturup dinlenerek ve kelepçeli ellerine jandarmaların sıkıştırdığı bir sigarayı hırsla çekerek hapishane yolunu tuttukları her zaman görülürdü.

Ben bir kulak sancısı yüzünden yatıyordum. Bir bardak sıcak suya damlatılan buğuyu bir kesekülah vasıtasıyla sabah akşam burnuma çeker, nadiren kitap okur ve çok zaman gözlerimi beyaz sıvalı tavana dikerek uzanırdım.

Yanımdaki yatakta, esrarkeşlikten dolayı altı ay hastanede tedaviye mahkum edilen bir bakkal vardı. Hemen hemen hiç odada durmaz, koridorda jandarmalarla ahbaplık ederdi. Hasta olmadığı ve uzun zamandır burada yattığı için hademeler ve jandarmalarla arası pek iyi idi ve günlük esrarını tedarikte hiç sıkıntı çekmiyordu.

Onun ötesinde, rüşvet ve irtikaptan iki buçuk seneye mahkum eski icra memuru Süleyman Efendi yatıyordu. Hastalığı zatürree idi, fakat ihtiyarlığına rağmen tehlikeyi atlatmış görünüyordu. Genç dahiliye mütehassısı sabahları vizitede gülerek sırtını okşuyor ve:

"Yakayı kurtarıyorsun, Beybaba!" diyordu.

Diğer iki hasta, adam vurmaktan on beşer seneye mahkum iki köylü idi. Biri hasmını, öteki su meselesinden tarla komşusunu öldürmüştü. Her ikisi de bir türlü iyi olmayan bir bağırsak hastalığı çekiyorlardı. Müthiş zayıflıkları ve sapsarı yüzleri, onları, insanı şaşırtacak kadar birbirine benzetiyordu. Odadakilerin içinde Süleyman Efendi'den başka konuşan yok gibiydi.

Esrarkeş bakkal yatağında bulunduğu zamanlar, bağdaş kurup oturur ve gözlerini beyaz boyalı karyolanın ayakucuna dikerek saatlerce susardı.

İki köylüden biri yataktan kalkamayacak kadar halsizdi. Bütün gün başını duvardan tarafa çevirip yatar, hiç kımıldamazdı.

İsmi Satılmış olan diğer köylü bir parça daha dermanlıydı. Ara sıra konuştuğu da olurdu. Hatta bir kere ormanda nasıl pusu kurup babasını vuran adamı devirdiğini bile anlattı.

Fakat Süleyman Efendi, halsizliğine ve nefes almakta çektiği güçlüklere rağmen bütün gün hiç durmadan söylenirdi.

Sabahleyin erkenden yatakları düzeltmeye gelen hademelere çatmaktan başlayarak, kahvaltı getiren hastabakıcıya, hatır soran hemşireye, vizite yapan doktora boyuna dırlanırdı. Kendisini memnun etmeye imkan yoktu. Karşısına kimi alırsa derhal ötekilerden şikayete başlıyordu. O kadar ki, esrarkeş bakkal hakkında ağzına geleni söyleyip benim dinleyip dinlemediğime bakmadan:

"Nasıl, dediğim gibi değil mi?" diye sorarken, bakkal içeri girince, onu yatağının kenarına oturtur, bana da duyuracak bir sesle benden bahsederdi:

"Aptal mıdır nedir? Boyuna kitap okuyup düşünür. Biz de çok okuduk ama, faydası olmadı. Neyine kibirlenir acaba? Biz de efendiyiz ama, kimseye kem baktığımız yok..."

Karşısındaki, bazan bir bahane bulmaya bile lüzum görmeden kaçıncaya kadar o devam ederdi. Ara sıra yorgunluktan gözlerini kapayıp başını yastığa koyarak dinlenir, yahut öksürük nöbetine tutularak gözleri yerinden fırlar, fakat biraz kendine gelir gibi olunca yeniden söylenmeye başlardı.

"Aman!.. Doktor mu bunlar... Ben onlardan iyi anlarım bu işlerden... Bacak kadar çocuk gelmiş de bana akıl öğretecek. Hardal lapası neyse, onu biz de yaparız. Zaten doktora da ben söyledim... Ama o iğneleri lüzumsuz

yere vuruyor... Satlıcana iğne kar eder mi? Sonra tutmuş 'çay içme!' diyor. Allah Allah... Çaydan da zarar geldiği görülmüş mü?.."

Sözünün burasında bağırırdı:

"Satılmış... Getir çaydanlığı!.."

Satılmış, uzandığı yataktan fırlar, eski ve kocaman hastane terliklerini sıska ve topukları balmumu gibi sararmış ayaklarına geçirir, kızgın sac sobanın üzerinden çaydanlığı ve pencereden çay fincanını alarak "Beybaba"nın yanına varırdı.

Süleyman Efendi Satılmış'ı, fikrini almaya lüzum görmeden kendisine hizmetçi seçmişti. O kadar salahiyet ve tabiilikle emirler veriyordu ki, itaat etmemek oğlanın aklından bile geçmiyordu.

"Satılmış, oğlum, uzat şu tükrük hokkasını": yahut; "Satılmış, jandarmaya seslen, şu çeyreği de ver, bana şeker alsın!.." dediği zaman, sıska delikanlı değnek gibi parmaklarıyla karyola demirlerine tutunur ve söyleneni yapardı. İhtiyarın tahakkümü karşısında jandarmalar bile itiraz edemiyorlar, ardı arası kesilmeyen angaryalara, ara sıra söylenerek de olsa, tahammül ediyorlardı.

Satılmış çay bardağını doldurup Süleyman Efendi'ye uzatınca ihtiyar doğrulup sırtını duvara dayar, tepesindeki saçları dökülmüş kocaman başını ağır ağır sallar, ağzına dökülen gür bıyıklarını sıvazlayarak içmeye hazırlanırdı. Onu bu vaziyette gören hemşireler birkaç kere sırtını duvara vermemesini, yorgandan çıkmamasını söyledilerse de o arkalarından istihfaf[5] dolu bir gülüşle baktı ve bildiğini yapmaya devam etti.

Çayını içtikten sonra Satılmış'tan çaydanlığı tekrar ister, kopuk kapağı kaldırarak içine bakar, sonra, bir çiftlik bağışlıyormuş kadar ehemmiyetli bir velinimet tavrıyla:

"Bunu da sen iç!" diyerek ona bir şeker uzatırdı.

Çay içini biraz ısıtıp öksürük nöbetlerinin arası uzayınca çenesi büsbütün açılıyordu. Odada herhangi birimiz herhangi bir meseleden bahsedecek olsak derhal lafı yarıda kestiriyor:

"O senin bildiğin gibi değil!.." diye kendisi söze başlıyordu. Herkesin bir kusurunu bulur, herkese bir şey, hatta birçok şey öğretmeye kalkardı. Zavallı Satılmış nasıl vukuat işlediğini anlatırken bile Süleyman Efendi'nin

müdahalesinden kurtulamamış, kendi başından geçen vakanın doğrusunu ihtiyardan öğrenmek mecburiyetinde kalmıştı. İhtiyar adam öksüre öksüre:

"Yok, yok... Senin bildiğin gibi değil... Sen orada yatarsan adam değil kuş bile vuramazsın... Pusuyu nereye kurduğunu bile bilmiyorsun..." diyerek cinayet mahalline dair uzun tafsilata girişiyor ve asıl fail bu izahatı hayret, hatta biraz da hürmetle dinliyordu. Bu ihtiyar efendinin dedikleri gerçi hakikate uygun değildi, ama öyle bir akıllıca sayıp döküyordu ki, herhalde doğru olacaktı.

Mevsim ilkbahar başlangıcıydı. Odanın küçük sac sobası hiç durmadan yanıyordu. Akşam serinliği basınca koridorda üşüyen jandarmalar da iskemlelerini alıp içeri giriyorlardı. Sönük ampulün ışığı altında, silahlarını kucaklarına dayayıp bekleşiyorlar, ara sıra esrarkeş bakkalla yarenlik ediyorlardı.

Akşamları ateşi yükseldiği halde Süleyman Efendi de onlara laf yetiştirmekten geri kalmıyordu. Jandarmalara kah nasihat verir, kah onları azarlar veya ateşi biraz daha yükselirse, abuk sabuk söylenip bağırmaya başlardı.

Son günlerde hastalığı tekrar ağırlaşmıştı. Bunda hem geceleri arkasına hardal lapası korken sırtını yarım saat açık bırakıp üşüten hastabakıcıların, hem de kendisinin kabahati vardı. Odanın sık sık bozulan havasını değiştirmek için pencereyi açtığımız zaman, yorganına iyice sarılmasını söylediğimiz halde, o dinlemez, göğsünü açıp pencereden gelen rüzgara vererek:

"Bu rüzgar adama dokunmaz... Sizin bildiğiniz gibi değil... Bu rüzgar Takkeli Dağ'dan geliyor. İnsana şifa getirir..." diye mart rüzgarını hasta ciğerlerine çekerdi.

Satılmış günde bir bardak az şekerli çay mukabilinde ona hizmetkarlık etmeye devam ediyordu. Aylardan beri perhiz eden midesi doktordan gizli içtiği bu birkaç yudum sıcak mayii belki de hasretle bekliyordu. Yalnız Süleyman Efendi artık çaylarını sırtını duvara dayayarak içemiyordu. Satılmış yardım etmezse üstüne döktüğü bile oluyordu. Elleri titremeye, gözleri adamakıllı çökmeye başlamıştı. Köylü delikanlısını esrarkeş bakkalın yatağına oturtup:

"Senin bildiğin gibi değil... Öyle adam öldürülmez... Bak ben sana anlatayım..." derken birdenbire sözü sapıtıyor:

"Başkatip çaldığı paralarla iki ev aldı da yine kolunu sallaya sallaya geziyor. Hapislik bize düştü," diye, başka zaman hiç ağzına almadığı mahkumiyetinden bahse başlıyordu. Cezasının bitmesine bir buçuk ay kalmıştı. Bunun için haftada bir iki kere uğrayan oğluna dışardaki işleri hakkında talimat veriyor ve on sekiz yaşında kadar göründüğü halde gözleri beş yaşında bir çocuk şaşkınlığı ile odada dolaşan biraz aptalca oğlu bu sözleri hiç cevap vermeden, tasdik makamında başını sallaya sallaya dinliyordu.

Birkaç gün içinde ihtiyar büsbütün fenalaştı. Yüzünün kemikleri fırlayıvermiş, gözleri garip bir parlaklıkla daha çukura gömülmüştü. Günün ekseri saatlerinde kendinden geçmiş olarak yatıyor ve sayıklıyordu. Geceleri çırpınıyor, boğulacak gibi öksürüyor ve durmadan inleyerek hiçbirimizi uyutmuyordu. Esrarkeş bakkal iki gece uykusuzluktan sonra:

"Hala geberemedi yahu!.." diye söylenmeye başlamıştı. Yalnız Satılmış hizmetinde kusur etmiyor, ihtiyarın her sayıklayışında yastığından başını doğrultarak:

"Bir şey mi istedin, Beybaba!" diye soruyordu.

Nihayet bir gece sabaha karşı ses kesildi. Son günlerde sık sık bizim odaya uğrayan nöbetçi hemşireler derhal bir sedye getirterek ölüyü kaldırdılar. Yatakları dışarı çıkardılar. Daha onların işi bitmeden dördümüz de derin bir uykuya dalmış bulunuyorduk.

Hemen sabah vizitesinden sonra bizim odanın önündeki koridorda ayak sesleri ve konuşmalar peyda oldu. Jandarmalardan biri başını kapıdan uzatarak:

"Beybaba'nın soyu sopu buraya toplandı!" dedi.

Biraz sonra ölenin aptal oğlu içeri girdi. Babasının çıplak yatağına oldukça büyük bir bohça sererek pencere içlerinde ve yatak altlarında ölüden kalan ne varsa onun içine doldurmaya başladı. Birkaç kere bakkalın eşyasına da el attı, fakat o hemen müdahale etti:

"Bırak o saati... Babanın öyle saati var mıydı? Açıkgözlük etme!.."

Oğlan ne buldu ise derleyip toplayarak dışarı çıktı. Bu sırada kapının aralığından koridorun bir parçası göründü. Dışarıda birkaç kadınla bir sürü çocuk vardı. Bütün akraba gelmişe benziyordu. Bunların arasındaki şişmanca ve yaşlıca bir kadın oğlanın dışarı çıkardığı bohçayı yere serdirip açtırdı. İçindekileri birer birer savdı. Sonra telaşla oğlana dönüp bir şeyler söyledi. Tekrar içeri giren çocuk etrafına bakınarak:

"Bizim çaydanlık nerede?" diye sordu.

Dört beş günden beri çay pişirilmediği için bu kapağı kopuk, sırları dökülmüş küçük emaye çaydanlık ortadan kalkmıştı. Herhalde Satılmış bir yere koymuş olacaktı. Kendisini biraz evvel midesinden su almak için laboratuvara götürmüşlerdi. Esrarkeş bakkal:

"Telaş etme bulunur!" dedi.

Bu söz üzerine kapıdan içeri şişman ve kıpkırmızı bir kadın başı uzanarak:

"O da ne demekmiş? Helbet bulunacak!.." dedi, sonra oğluna dönerek, sertçe:

"Sen bunlara bakma, aramana bak Vecihi, belki başka şeyler de kalmıştır..."

Fakat çaydanlık ortada yoktu. Satılmış'ın karyolasının başucunda sallanan ve zavallının varını yoğunu içinde taşıyan Amerikan bezinden bir torbayı dışından adamakıllı sıkıştırıp yokladılar; içinde çaydanlığa benzer bir şey yoktu.

Kadın kapının önünde söylenip duruyordu. Oradan geçen bir hemşire ile bir hastabakıcıyı durdurdu, onları da alıp içeri girerek hep beraber etrafı aramaya başladılar.

Daracık odada birbirlerini itip kakarak yatakların altını, soba odunlarının yığılı durduğu köşeyi, hastaların torba ve bavullarını karıştırıyorlardı. Ben yüzümü duvara çevirmiş, sessiz yatıyordum. Ölenin karısı arkamdan dürterek: "Hişt, görmedin mi çaydanlık nereye gitti?" dedi. Hemşire atıldı:

"Hastaları rahatsız etmeyin, sonra bulunur!" Fakat kadın bunu bekliyormuş gibi bağırmaya başladı:

"Ne demekmiş sonra bulunur!.. Şimdi bulunmazsa gitti gider, dahi gider... Hanım, burası neresi? Mahpus koğuşu, hırsız yatağı. Adamın

gözünden sürmeyi çalarlar. Uğurlu adamın burda işi ne..." Sonra bize dönerek tehdit eder gibi:

"Söyleyin bakayım, nerede?.. Hanginizde ise çıkarsın!.." dedi ve gözlerini teker teker hepimizin üzerinde gezdirdi.

Hemşire onu kolundan tutarak yavaşça dışarı aldı, fakat karı bir türlü susmuyor.

"Müdüre çıkacağım, başhekime gideceğim..." diye koridorları çınlatıyor ve jandarmaların, koluna yapışıp:

"Haydi evladım, siz bilirsiniz usulünü, şunları söyletiverin de nereye koydularsa çıkarsınlar!" diyordu.

Bu aralık iki hademenin kolunda Satılmış içeri girdi. Çektiği azaptan sonra bitkin bir halde idi. Daha kapıda iken bakkal kendisine sordu:

"Ulan Satılmış, ihtiyarın çaydanlığını gördün mü?"

Köylü, hademelerin yardımıyla yatağına yatarken, başıyla evet diye işaret etti, sonra hademelerden birine:

"Getiriver!" dedi. Başını bize çevirdi:

"Akşam Beybaba ağırlaşıverdi..." dedi. "Baktım vakti gelmişe benzer, başında candan adamı yok, ağzına bir yudum su akıtacak oldum. Çaydanlığı hademe İsmail'e verip mutfağa saldım. Ilıkça su getirsin dedim... Su gelmeden rahmetli can teslim etti. Nasip değilmiş. Kısmeti bu kadarmış..."

Hademe İsmail çaydanlığı getirip kadına verdi. Anaoğul bohçayı yeniden bağladılar.

Bu aralık hastanenin idari müdürü oraya geldi ve kadına bir şeyler söyledi. Kadın, yüzü tekrar kıpkırmızı olarak:

"Ne demekmiş o?.. Devlet elinde can verdi, ölüsünü de devlet kaldırır. Elimi sürmem. On para da vermem. Ahir vaktinde kocamı hapishane köşelerinde öldürdünüz de ölüsünü bana mı kaldırtacaksınız... İstemem. Ne yaparsanız yapın..."

Bohçayı oğlunun koluna takarak:

"Ne duruyorsun, yürü.." dedi. "Az daha dursak bizi soymaya kalkacaklar..." Oradaki diğer kadınlara ve çocuklara döndü: "Hadisenize siz de!"

On yaşlarında kadar bir oğlan:

"Amcamı bir görmeyecek miyiz?" dedi.

"İstemem... Göremem... Yüreğim kaldırmaz. Aslan gibi ayalimi[6] kim bilir ne hallere koydular. Amanın çocuklar... Yürekler dayanır mı... Yandım!"

Avaz avaz bağırarak ağlıyordu. Kocasının meziyetlerini, haksız yere damlarda öldüğünü sayıyor, ruhunun bütün rikkatiyle[7] hıçkırıyordu.

Bu sefer oğlu onu itmeye başladı. Çoluk çocuk ağlaşarak koridorun öbür ucuna doğru uzaklaştılar.

Bu sırada içeri giren hademe İsmail'e köylü Satılmış:

"Şu torbayı çözüver!.." dedi.

Amerikan bezi torbanın ağzını açtı, içinden bir çift yün çorapla bir iki çevre ve bir kat çamaşır, en sonra da küçük bir kese çıkardı. İçini önüne boşalttı. Beyaz yatak örtüsünün üzerine üç tane on kuruşluk yuvarlandı. Satılmış bunlardan ikisini İsmail'e uzatarak:

"Al şunu da, sevaptır, bir testi alıver. Rahmetliyi mezarda kefensiz yatıracaklar, hiç olmazsa toprağına iki testi su döküver..." dedi.

Torbasını tekrar toplayıp başucuna astı, halsiz başını yastığa koyarak gözlerini bembeyaz tavana dikti...

1938

Ayran

Köyden istasyona giden yol, eriyen karlarla diz boyu çamurdu. İki mızrak boyu yükselen güneş, tarlaları hala örten karların üzerinde pırıltılarla ve göz kamaştırarak yanıyor, fakat yoldaki pis su birikintilerine vurunca donuk sarı bir renk alıp boğuluyordu.

Kocaman ve altı çivili kunduralarını çıplak ayaklarına geçirmiş olan küçük Hasan, sağ koluna aldığı güğümü, ara sıra dinlenerek sürüklemeye çalışmaktaydı. Bazan sol elindeki çinko maşrapayı yere bırakarak ağır yükünü vücuduna daha az ağrı verecek bir şekilde kavramak istiyordu. Ağzına kadar ayranla dolu olan güğümün alt kenarı her adım atışında dizlerine vurmakta ve dirseğine kadar geçirdiği sapı, kolundan kurtulup önüne yuvarlanmak ister gibi, ileri hamleler yapmakta idi. Kunduralarının arka tarafı o kadar dışarı doğru eğilmişti ki, çocuğun topukları ayakkabının ökçesine değil, doğrudan doğruya çamura basıyordu.

Yaz kış, her gün gitmeye mecbur olduğu bu iki saatlik yol bu sefer daha uzamış gibiydi. Tam yarı yolda bulunan küçük ve kuru söğüt ağacı henüz ufukta ve sisler içindeydi.

Küçük Hasan senelerden beri gördüğü şeylere alakasız gözlerle bakıyordu. Kuru sazların arasında çorak ovayı oyarak geçen ve ta yanına gelmeden farkına varılmayan dört adım genişliğindeki küçük derenin, yan yana uzatılmış üç kalastan ibaret köprüsü artık çökecek kadar sallanmaya başlamıştı.

Biraz daha yukarda, küçük bir sırta dayanarak ovaya bakan değirmenin uğultusu duyulmuyordu. Bu kış günlerinde üç gün işlerse beş gün işlemiyor, kapısının önündeki, yaprakları dökülmüş, üç söğütle tamamen terk edilmiş bir viraneyi andırıyordu.

Küçük Hasan hiçbir şey düşünmeden ilerliyordu. Ne evde kendisinin dönmesini bekleyen iki küçük kardeşi, ne de dört saat uzaktaki nahiye merkezinde hizmetçilik yapan anası bu anda aklında değildi. Ayranını satıp

satamayacağını da düşünmüyordu. Kafasında yalnız bir şey vardı: Bu yolu tekrar yürümek, geri dönmek mecburiyeti...

Uzun bir ağlamanın sonundaymış gibi içini çekti. Maşrapayı tuttuğu sol elinin çatlaklarla örtülü üst tarafı ile burnunu sildi. Gözlerini ileri çevirince istasyona yaklaştığını gördü.

İki tarafı çıplak dağlarla çevrilen bu upuzun ovanın tam orta yerinde yapayalnız duran ve etrafındaki yapraksız akasyalarla daha zavallı görünen bu soğuk bina, oraya rastgele atılmış bir taş parçasını andırıyordu. Günde iki defa geçen posta treni bile, ne diye bu manasız yerde duruyorum diye hayret eder gibiydi ve birkaç dakika durduktan sonra kalkarken, çaldığı düdükte keyifli bir ıslık edası vardı.

Küçük Hasan, istasyonun tahta parmaklıkla ayrılan hududuna gelince biraz dinlendi, sonra yine tahta parmaklıklı kapıyı aralayarak içeri süzüldü.

İstasyon binasıyla raylar arasında kalan dört beş adım genişliğindeki yerde, heybelerinin üstünde oturan iki köylü ile, kaputunun içinde büzülmüş gibi duvara dayanan bir jandarmadan başka kimse yoktu. Burası öyle tren zamanı çeşit çeşit kebapçılar, gazozcular, yemişçilerle dolan büyük istasyonlardan değildi. Ancak yazın civar köylerden kara üzüm, kavun, karpuz getiren beş on köylü burasını canlandırırdı. Kışın ise küçük Hasan'la üç dört günde bir küçük bir küfe kış armudu getiren topal ve ihtiyar bir köylüden başka kimse ortalıkta görünmezdi. Tren geldikçe rahatsız edilmiş bir suratla ortaya çıkan istasyon memuru, işi biter bitmez derhal odasına çekilir, bütün gününü, on senelik akümülatörlü radyosundan bir ses çıkarabilmek için asla yeis getirmeden uğraşmakla geçirirdi.

Bugün, kış armudunu satan köylü de ortada yoktu. Küçük Hasan güğümü yerin ıslak kumları üzerine bırakarak rayları seyre daldı. Her gün yüzlerce adamı bilmediği bir yerden alıp bilmediği bir yere götüren bu upuzun ve sonu olmayan demirlerin arasında, gelip geçen lokomotiflerin bıraktığı siyah yağ lekeleri görülüyordu.

Keskin bir düdük sesi ile irkildi. İstasyona gelen tren, kendini haber veriyordu. Lokomotif tam yağ lekelerinin üstüne geldi ve durdu.

Küçük Hasan, kurulu bir makine gibi, güğümü ve maşrapayı yakalayarak trenin boyunca koşmaya ve başını pencerelere kaldırarak:

"Ayran, ayran, temiz ayran!" diye bağırmaya başladı.

Yazın "buz gibi!" diye bağırırdı; şimdi, bu soğuk havada, sanki her ayran kelimesinin başında hala o "buz gibi" sıfatı vardı. Kimse başını çevirip bakmıyordu bile. Trenin hemen hemen bütün camları kapalıydı, açık olan bir iki tanesinde de boyalı saçlı, yün bluzlu kadınlar duruyordu.

Küçük Hasan'ın gözleri, delecekmiş gibi, kapalı camlara dikiliyor ve bunların arkasında teneke maşrapadan ayran içebilecek insanlar; hali vakti yerinde köylüler, boyunbağsız esnaflar, izinli giden askerler, hasılı susamış kimseler arıyordu.

Bir baştan bir başa üç kere koştu. Güğümün keskin kenarlı dibi ince bacaklarına çarpıp acıtıyor, fakat o, azıcık yüzünü buruşturarak:

"Ayran, temiz ayran!.." demeye devam ediyordu.

Dört bardak, hiç olmazsa dört bardak satabilseydi. Buna mukabil alacağı on kuruşla eve bir kara ekmek götürebilirdi. Onun gelmesini, aç bir uyuşukluk içinde dört gözle bekleyen iki küçük kardeşinin hayali gözünden şimşek gibi gelip geçiyor ve o hep bağırıyordu:

"Temiz ayran... Temiz..."

Annesi hizmetçi bulunduğu yerden haftada bir kere, birkaç saat için geliyor, yanında biraz yufka, birkaç soğan, bazan da yarım desti pekmez getiriyordu. Fakat bunlar, üç tane aç mideye iki gün bile yetmiyordu... Ondan sonra iki kardeşi beslemek vazifesi küçük Hasan'a düşüyordu. Biri iki, öteki beş yaşında olan bu sıska çocukların bütün işleri, basık tavanlı bir damdan ibaret olan evde ellerine ne geçerse yemekten ibaret gibiydi. Küçük Hasan hergün yoğurt çalmak için kendisine lazım olan mayayı onların yetişemeyeceği ve bulamayacağı bir yere –tavan direklerinin duvarla birleştiği köşeye– saklamaya mecbur oluyor ve her gün, istasyonda bulunduğu sırada, bu iki aç midenin, kendileriyle aynı çatı altında aynı açlığı çeken ihtiyar keçiyi bile yiyeceklerinden korkuyordu.

Çok akşamlar, koltuğunun altında getirdiği ekmeği ortaya koyarak ayran boşaltmak için bir toprak çanak getirmek üzere ocağın yanındaki köşeye gider, sofra başına döndüğü zaman o balçık gibi ekmekten ortada bir şey kalmadığını dehşetle görürdü. O zaman kendisi bir çanak ayran içer, açlığa alışmış olan midesinin hafif ezilmelerine kulak asmadan, eski bir pösteki üzerinde yatan kardeşlerinin yanına, delik deşik ve yağlı bir yorganın altına sokulurdu.

Onu asıl dehşete düşüren, kardeşlerinin bu kuyu gibi daima yutan ve hiç doymayan mideleri değildi; eli boş olarak eve döndüğü zaman, bu iki sıska mahlukun kendisine nasıl parlak ve büyümüş gözlerle ve nasıl sonsuz bir kinle baktığını hatırlayınca tüyleri ürperiyordu. Şimdi de bu korkuyla avazı çıktığı kadar bağırdı:

"Ayran... Ayran!.."

Trenin üçüncü mevki vagonlarından birinin penceresi indirildi. Uzun boyunlu, kasketli, kır bıyıklı bir baş uzanarak:

"Ver bakalım bir tane!" diye seslendi.

Küçük Hasan maşrapayı titreyerek uzattı. Adam minimini gözlerini maşrapanın içine dikerek sindire sindire içiyor ve sulu ayranı bıyıklarının ucundan yakalıksız gömleğine damlatıyordu.

Maşrapayı uzatarak:

"Doldur bir daha!.." dedi.

Onu da içtikten sonra yeleğinin cebinden bir onluk alıp aşağı attı:

"Ver beş kuruş!.."

Küçük Hasan:

"Yok ki!" dedi ve etrafına bakındı. Ortalıkta istasyon memurundan başka kimse kalmamıştı. O da, hafiften kar çiselemeye başladığı için, boynunu içeri çekmiş, trenin kalkmasını bekliyordu. Çocuk güğümünü olduğu yerde bırakarak ona koştu, parayı uzattı:

"Şunu iki çeyrek yapsana!.." dedi.

Memur cevap vermeden arkasını döndü ve hareket kampanasını çaldı.

Trenin penceresindeki uzun boyunlu adam eliyle işaret ediyor:

"Gelsene ulan!" diye bağırıyordu. Küçük Hasan o tarafa koştu. Penceredeki:

"Ver on kuruşu!.." dedi.

Çocuk derhal parayı uzattı. Tren yavaşça harekete geçmişti. Adam parayı yine yeleğinin cebine koyduktan sonra, çaresiz bir eda ile:

"Yok çeyreğim, ne yapalım!" dedi.

Vagon küçük Hasan'dan beş altı adım uzaklaşmıştı. Uzun boyunlu adam, pencereden sarkarak:

"Hey, çocuk, hakkını helal et!" diye bağırdı. Küçük Hasan hiçbir şey anlamıyormuş gibi bakakalmıştı. Tren hızlanıp uzaklaşıyordu. Tekerleklerin gürültüsü arasında adamın sesi tekrar duyuldu: "Helal et bakayım, helal et!.. Hadi!"

Küçük Hasan bir şeyler mırıldandı. Sonra güğümünü alarak istasyon duvarının kar tutmayan bir kenarına çömeldi.

Kar adamakıllı serpiştirmeye başlamıştı. Küçük Hasan eve eli boş dönmektense akşam trenine kadar beklemeye karar verdi.

Soğuktan donan ellerini ovuşturuyor ve annesinin keçi kırptıkları makasla kestiği kertikli saçlarını kaşıyordu. Rüzgardan gözleri yaşarıyor ve mavi gözlerini saran kirpikleri çapaklanıyordu.

Akşama kadar bu köşede bekledi. Ara sıra ayağa kalkıp dizlerini ovuşturuyor, sonra tekrar çömelerek kafasının içindeki sisli boşluğa gözlerini çeviriyordu. Düşünmesi ve tahayyül etmesi kendisine hoş gelecek hiçbir şey mevcut olmadığı için, bu boşluk ona bir dinlenme gibi geliyordu. Birkaç kere anası aklına geldi. Onun ağlamaklı yüzünü görür gibi oldu. Üç küçük çocuğunu toprak bir damda bırakarak başka köylerde ve el yanında birkaç lokma için didinen bu kadına karşı garip bir merhamet duyuyordu. Bunda, biraz da, kardeşlerine karşı anasıyla aynı vaziyette bulunmasının tesiri vardı. Evdeki iki aç mahluk haftada bir gelen zavallı kadını da hep o kin dolu bakışlarla karşılarlardı. Kadıncağız, getirdiği bulgurdan yağsız bir çorba yaparken, kuru kuru hıçkırıklarla iktifa eder, (yetinir) evi bir parça düzeltmeye çalışır, akşama kadar kaldıktan sonra, bazen bir kelime bile konuşmadan çıkar giderdi. Küçük Hasan onun ağzından babasına veya herhangi bir akrabaya dair bir kelime bile duymamıştı. Zaten kendini bildiğinden beri bir an bile bunları merak etmiş değildi. Hayatı istasyonda ayran satmaktan ve küçük kardeşlerini beslemekten ibaret sanıyordu. Bunun için de bir tek korkusu vardı: Ya anam yine günün birinde eve gelip birkaç gün yatar, iniltiler içinde ve kendi kendine bir çocuk daha doğurur, beş on gün sonra onu da başıma bırakarak giderse, diyordu... Bu yeni misafiri de doyurmak kendisine düşecekti. Köylü de onların evinden nedense uzak kalmayı tercih ediyordu. Kapılarını bir gün bir insanın açtığı görülmemişti.

Hayat eskisinden daha feci olarak devam edecek ve Hasan, günden güne sütü azalan ihtiyar keçinin yardımıyla bu müthiş mücadeleyi başarmaya çalışacaktı. Gününün boş zamanlarını keçiyi otlatmak, karlı havalarda ise dere boyunda, bir karıştan kısa, kuru otlar bulup hayvana getirmekle geçirecekti. Yazın işleri o kadar fena değildi. Sabahleyin serinde yola çıkarsa istasyona yorulmadan varıyor, hemen hemen bütün güğümü satıyordu. Cebine doldurduğu ufak paralar kadar, belki de daha fazla onu sevindiren bir şey de, köye dönerken yükünün hafif olacağı düşüncesiydi.

Sabah treninde bütün ayranı satamasa bile, akşam trenine kalıyor, fakat istasyona ekin getiren köylüler öğleyin ekmek yerken çok kere bütün güğümü haklıyordu.

Akşam treni saat dört buçukta geldiği için yazın ortalık kararmadan köye dönebiliyordu. Fakat bugün daha trene yarım saat kala istasyon korkutucu bir alacakanlığa gömülmüştü.

Ayazda ve karanlıkta kalkıp geri döneceğini düşünerek titredi ve hemen gitmek istedi. Fakat bu sırada odasından dışarı çıkan istasyon memuru trenin yakın olduğunu anlattı.

Trenin istasyonda durmasıyla kalkması bir oldu. Küçük Hasan kapalı ve puslu pencerelerin arkasında hayal meyal belli olan insan şekillerine bakarak trenin bir başından öbür başına koştu ve "Ayran, temiz ayran!" diye bağırdı, kocaman kunduraları ıslak kumlarda gıcırtılar yapıyor, karlar bağırmak için açtığı ağzına doluyordu.

Vagonların pencerelerinden dökülüp yerdeki su birikintilerine yayılan soluk muştatil[8] ışıklar sıçraya sıçraya uzaklaşırken küçük Hasan güğümünü kavradı ve tahta parmaklıklı kapıyı iterek köyün yolunu tuttu.

Henüz karanlığa alışmayan gözlerine kar parçaları vuruyordu. Güğümün içindeki ayran her adımda çalkalanıyor ve garip sesler çıkarıyordu. Yavaş yavaş sırtından içeri işleyen rutubet onu titretmeye başlamıştı.

Hiçbir şey düşünmeden, hiçbir şey hissetmeden ve bir hayvan gibi yolunu alışkanlıkla bularak yürüyordu. Ovanın içerisine doğru daldıkça pabuçlarının ve güğümdeki ayranın sesine başka sesler de karıştı. Uzaklarda birtakım hayvanlar bağrışıyordu.

Müthiş bir korku ile zangır zangır titremeye başladı. Adımlarını daha hızlı atmaya çalışıyor, fakat ayakları birbirine dolaşıyordu. Soğuktan uyuşan bacaklarında, güğümün her çarptığı yer dakikalarca sızlıyordu.

Karanlıktan, yüzünü kamçılayan kar ve rüzgardan, dizlerine sıçrayan çamurdan ve duyduğu seslerden korkuyordu. Açlığı, sıska kardeşlerinin korkunç gözlerini, yorgunluğunu unutmuştu. Bir an evvel köye varmak, ocakta küllenen bir odun parçasıyla aydınlanan toprak dama girmek ve bir köşede saklanmak istiyordu. Ne yatmak, ne dinlenmek, sadece bir dört duvar arasında bulunmak... Bu geniş karanlıktan, bu seslerden kaçmak...

Ayakkabıları çamurda saplanıp kalmıştı. Yalınayak koşuyordu. Savrulan güğümden üstüne başına ve yerlere ayranlar saçılıyordu. Birbirine vuran dişlerinin arasından manasız korku sesleri fırlıyordu.

Uzaklardaki hayvan sesleri gitgide yaklaşıyor gibiydi. Halbuki yarı yoldaki kuru söğüt ağacını daha yeni geçmişti. Çapaklı gözlerini karanlığı delmek ister gibi açarak ilerilere baktı. Hiçbir şeyler göremedi. Havanın güzel olduğu gecelerde bile ışıkları ta kenarına gelmedikçe görünmeyen köy ona, varılması imkanı olmayan bir yer gibi geldi. Bir yere sıkıştırıldığını ve kaçacak yer olmadığını anlayan bir hayvan gibi vahşi ve nihayetsiz bir korku duydu. Elinden ayran güğümünü ve maşrapayı fırlatarak koşmaya ve gırtlağından anlaşılmaz sesler fırlatmaya başladı. Bunlar bazan "Ana... Ana!" der gibi oluyor, bazan da "A...A...Aaah", "A...A...Aaah" halinde karanlığa yayılıyordu.

Hayvan sesleri daha yakınlaşmış, yolun ilerisinde, karların arasında, birtakım karaltılar belirip tekrar kaybolmaya başlamıştı. Küçük Hasan dizlerinin artık kendisini taşıyamayacağını hissetti. Korku her tarafını bağlamıştı. Çıplak ayaklarının cıvık çamura her basışında çıkardığı ezik ses, sırtına bir kamçı gibi iniyor ve korkusunu birkaç misli artırıyordu. Boğazına bir şeyler tıkanmıştı. Çatlak elleriyle gözlerini silerek ileri bakmak isterken dizlerinin üstüne yuvarlandı. Kalktı, fakat beş altı adım sonra tekrar düştü. Boğazından fırlayan sesler daha vahşi bir şekil almıştı.

"Ana...Ana!" derken sesi, gitgide yaklaşan ve kar üzerinde kayıyormuş gibi süratli adımlarla etrafında daireler çizen hayvanların bağırışından farksız oluyordu.

Büzülmüş bir halde yolun çamurları üzerine uzanan vücudunu kar örtmeye çalışırken o hala birbirine vuran dişlerinin arasından:

"Ana... Anacığım... Ana!" diye mırıldanmaya çalışıyordu. Bu sırada, birkaç yüz metre ötede, evlerinin tahta kapısı arkasında rüzgarın sesini dinleyerek küçük Hasan'ı bekleyen iki kardeş, onunkine pek benzeyen bir korku ile titriyorlar ve köyün etrafında dolaşan kurtların sesini duydukça, birbirlerine sokularak ağlaşıyorlardı.

1938

Isıtmak İçin

Konya'da Küllükbaşı dedikleri bir çöplüğün civarında, bir Ermeni kadının evinde oturuyordum. "Mobilyalı" ismi altında kiraya verilen odamda eşya namına bir siyah demir karyola, bir eski ve çekmeceli masa, iki de portatif demir iskemle vardı. Kış adamakıllı başlayınca küçük bir sac soba bunlara katıldı.

Ev sahibim elli beşlik, ufak tefek, daima siyah ve yere kadar uzun bir etek giyen ve siyah yünden örülmüş eski bir atkıyı asla omuzlarından eksik etmeyen bir kadındı. Az konuşur, odama ben gittikten sonra yatağı düzeltmek, akşamları da, erken gelir ve çalışmak istersem, soba yakmak için girerdi.

Her gün, muntazaman, lambamdan gaz ve bodrumdan bana ait olan odunları çalıyordu. Akşamları birer saat bile yakmadığım beş numara lambanın iki günde yarım kilo gaz harcadığına beni inandırmaya çalışıyor, yine akşamları birer kere yanan sobanın beş yüz kilo odunu iki ayda bitirip beni kış ortasında iki misli fiyatla yeniden odun almaya mecbur etmesini gayet tabii buluyordu.

Bunlara ses çıkardığım yoktu. Sabahları yüzümü yıkamak için odama bıraktığı yarım gaz tenekesi suyun içinde, bütün ricalarıma rağmen, yine saç parçaları ve saman çöpleri yüzmekte devam ederdi. Buna da katlanıyordum. Nedense hayatta hiçbir şey bana yer değiştirmek kadar güç gelmemiştir. Dolaşmayı çok sevdiğim halde, bir evden başka bir eve, sırf hoşuma gitmediği için taşınmak, beni her zaman ürkütmüştür. Odanın bir köşesine yığdığım kitapları taşımak derdi kadar, bunda manasız bir hicabın da tesiri vardı. "Madam, senin evinde rahat edemiyorum, üzülüyorum, çıkacağım!" demeye utanıyordum. Bazan, geceleri yatağıma uzanıp, sobanın gürültüsünü dinleyerek okumaya dalardım. Vücudumu tatlı bir rehavet sarmaya başladığı sıralarda madam kapıyı vurarak içeri girer, bir

elinde kocaman bir kürek, öbür elinin tersiyle daima çapaklı gözlerini silerek:

"Beyim, müsaden olursa bir tava ateş alayım," der, benim evet makamında başımı sallamamı bile beklemeden sobayı açarak içinde ne varsa küreğine doldurur ve götürürdü.

İnsan ne garip şeydir! Bu anda içimden, ona avaz avaz bağırarak beni rahat bırakmasını söylemek, hatta kalkıp sobanın kenarındaki odunlardan birini kafasına indirmek ve her akşam, aynı saatte tekrar eden bu sahneye bir son vermek geçerken yüzüm onun:

"Allah rahatlık versin, beyim," sözüne sinirli bir tebüssümle mukabele ederdi.

Hayatım tasavvur edilemeyecek kadar manasız ve boş geçiyordu. Sabahları erkenden işime gider, öğle ve akşam yemeklerini küçük bir aşçı dükkanında veresiye yer ve akşamları, eğer kahvede kağıt oynayanları aptalca seyre dalmazsam, erkenden eve dönerdim. Ruhum kütleşmişti, gazeteleri merak etmez, konuşmaktan hoşlanmaz, basık tavanlı bir meyhanede bir arkadaşla birkaç kadeh içip gevezelik etmekten zevk almaz olmuştum. Sokakta, pek nadir olarak geçen, güzelce kadınlara genç gözlerim yapışıp kalmıyor, muhayyelem başka türlü, daha canlı, daha manalı, daha dolu bir hayat bulunduğunu hatırlatıp sinirlerimi kamçılamıyordu. En boşaldığım zamanlarda bile benim için ehemmiyetlerini kaybetmeyen kitaplarıma, sadece alışkanlık yüzünden ve biraz da nefsimden utandığım için el uzatıyordum. Ama, artık onlarda da beni heyecana düşürecek, düşüncelere daldıracak, harekete sürükleyecek ateşin kalmadığını, hiç üzüntü duymadan tespit ediyordum. Hayat sanki sadece gözlerimin eriştiği yerlerden, içinde yaşadığım zamandan ibaretti. Sanki dünyada, beni işime götüren tozlu veya çamurlu yoldan, kerpiç duvarlardan ve ne söylediklerini yarım saat sonra bile hatırlamaya imkan olmayan birkaç iyi kalpli arkadaştan başka bir şey mevcut değildi...

Bu sıralarda bir hadise beni, derin uykulara dalan bir adamı korkunç bir feryat nasıl yerinden fırlatırsa, manevi miskinliğimden öylece çekip ayırdı.

On beş yirmi günde bir gelip çamaşırlarımı yıkayan yaşlıca bir kadın vardı. Yaşlılık daha ziyade onun görünüşündeydi. Hakikatte çok daha genç, otuz otuz beş olabilirdi, fakat kavrulup büzülmüş hissini veren minimini

vücudu, örümcek ayakları gibi uzun, ince, sarı elleri, bir ölününki gibi derinlere kaçmış kara gözleriyle ihtiyar, yaşı sayılamayacak kadar ihtiyar bir insan tesiri yapıyordu. Ağzında hiç dişi yoktu. Dudakları bir torba ağzı gibi buruşuklar içindeydi. Kahverengi yeldirmesinin altından fırlayan değnek gibi iki bacak, iri ve bağları kopmuş bir çift erkek ayakkabısının içinde kayboluyordu.

Onu bana ev sahibi madam buluvermişti. Beş on parçadan ibaret çamaşırımı yirmi beş kuruşa yıkıyordu. Bir gün, akşamüzeri, eve gelince onun hala işini bitirmemiş olduğunu gördüm. Hava kapalı olduğu için çamaşırları sofaya gerilen iplere seriyordu. Bunların arasında bana ait olmayan birtakım yatak çarşafları, entariler de vardı. Kadına sorduğum zaman madamın kendi çamaşırlarını da benimkilerin arasına katıp ona yıkattığını öğrendim. İlk duyduğum his biraz tiksinme oldu. Canım sıkıldı. Benim yüzümden haksızlığa uğrayan zavallı kadını odama çağırıp gönlünü almak aklımdan geçti. Sonra kendi kendime: "Herhalde aralarında anlaşmışlardır. Zorla getirmiyoruz ya," dedim. Cebimden bir yirmi beş kuruşluk çıkardım. Biraz tereddütten sonra buna bir de on kuruşluk kattım, ona verdim. Odama girerek kapıyı arkamdan kapadım.

Ertesi gün madama bu çamaşırcı kadının kim olduğunu sordum. Dağlar gibi çamaşırını ona bedava yıkatmaktan çekinmeyen yufka yürekli ev sahibim gözleri yaşararak:

"Pek fıkaradır, pek!" dedi. Uzun uzadıya anlattı, fakat ben bu laflardan çamaşırcı kadının "pek fıkara" olduğundan ve bu civarda şuna buna çamaşıra geldiğinden başka bir şey öğrenemedim. Dört beş günde bir iş bulup alacağı yirmi otuz kuruşla nasıl yaşıyordu? Kimi kimsesi var mıydı? Nereliydi? Birdenbire bütün bu ve buna benzer sualler kafamda belirdi. İnsanlara karşı kaybolmaya başlayan alakam sanki bu kadını düşünürken yeniden canlanıyordu. Onun, soğuktan daima mosmor olan sivri burnunu, çamaşır leğeninin başında sabahtan akşama kadar iki kat bükülen vücudunu, buruşuk dudaklarının arasından nefes gibi ve titreyerek çıkan sesini hatırladım.

İki gün sonra akşamüzeri eve dönerken kapının önünde ona rastladım. Soğuktan yakamı kaldırdığım için gözlüklerim buğulanmıştı. Eşiğin bir kenarına büzülen kadını ancak kilide anahtarı sokarken fark ettim.

"Ne o? Ne arıyorsun?" diye sordum.

Saatlerce koştuktan sonra nefes almakta güçlük çeken bir insanın sesiyle, çabuk çabuk, kesik kesik:

"Hiç... Hiç!" dedi. Sonra mırıldanır gibi ilave etti:

"Mahalleyi dolaştım. Bir işe çağıran olur mu diye!.."

Tavrında pek saklayamadığı bir telaş, sesinde neredeyse ağlayacakmış gibi bir titreme vardı. Ağzını birkaç kere bir şey söylemek istiyormuş gibi açtı, sonra tekrar kapadı.

"Sen nerede oturuyorsun?" diye sordum.

Çenesiyle işaret ederek:

"Tee ötede, Araplar Mahallesi'nde!" dedi.

"Kimsen var mı?"

Kısaca içini çekti. Gözlerini birçok defalar kırptı, önüne bakarak: "Bir kızcağızım var..." dedi. "Evde yatar durur!"

"Hasta mı?"

"Hasta ya... Hasta... Çok hasta..."

Kapının önündeki donmuş sular ayaklarımı üşütüyordu. Sokağın kirli karlarını süpürüp yüzüme çarpan bir rüzgar gözlerimi acıttı. Soğuk, merakımı yenmek üzereydi.

"Kaç yaşında?" diye sordum ve anahtarı çevirdim. Kapı hafifçe aralandı. Kadın tekrar acele bir şey söyleyecekmiş gibi başını uzattı, sonra eski haline dönerek:

"Sekiz on yaşında var!" dedi.

Bu saatte benim kapımın önünde beklemesinde herhalde bir maksadı olacaktı. Fakat soğukta daha fazla durmak ve onu söyletmek bana güç geldi.

İçimde, kendime de izah edemediğim karışık ve üzücü birtakım hisler belirmişti. Onun söyleyeceklerinin hoş şeyler olmayacağını, belki de beni utandıracağını tahmin eder gibiydim.

Körleşen ruhum, rahatının ve muvazenesinin bozulmasından korkuyordu. İnsanlığımın üzerini kaplayan miskinlik ve alakasızlık kabuğu parçalanmak

tehlikesindeydi. Hodbin bir kuvvet beni içeri çekti. Buna mukavemet etmek itiyadını kaybettiğim için kapıyı açıp taşlığa girdim.

Kadın her uğradığı yerde gördüğünden farklı olmayan bu kaçışı hayretle değil, fakat yüzünde birdenbire müthiş bir ifade alan tasvir edilmez bir yeisle karşıladı. Bütün uzuvları dehşet içinde titriyor gibiydi. Köşe başındaki elektrik lambasının sönük ışığı onun sokağın loşluğuna serilen gölgesiyle birlikte titriyordu.

İşitilir, işitilmez bir sesle:

"Beyefendi!" diye mırıldandı: "Beyefendi... Yıkatacak çamaşırın yok mu?"

"Yok!" dedim.

Şu anda kaçmaktan, odama gitmekten başka bir şey düşünmüyordum. Onun için kadının bu sualine dikkat bile etmeden "yok!" cevabını vermiştim. Kadın arkasını döndü, ben kapıyı kapamak üzere iken, hiç düşünmeden ona seslendim: "Teyze... sen yarından sonra bir uğra... Galiba gömleğim kalmamış. Ne varsa yıkarsın!.."

O aynı hafif sesiyle, başını bile çevirmeden "Olur, olur!" diyerek uzaklaştı. Ben iki üç ayak merdiveni çıkarak odama girdim. Derhal yatağın üzerine oturarak yüzümü ellerimle kapadım. Düşünceler kafama bir sel gibi hücum ediyordu:

Bu kadın kapıya bir şey söylemek için gelmişti. Müthiş ayazda belki saatlerce beklemişti... İki gün evvel çamaşırımı yıkadığı halde bana çamaşırım olup olmadığını sordu... Maksadı meydanda idi. Kadını böyle açıkça dilenecek hale getirdiğim halde aptal gibi hiçbir şey anlamamıştım. Daha doğrusu kafamı bir şey anlamaktan menetmiştim. Rahatımın kaçacağından korkarak bir sersemlik zırhının içine saklanmıştım. Artık kendi kendimden utanıyordum. Birkaç kere ayağa kalktım. Aynaya bakmak, orada göreceğim zavallı çehreye tükürmek istedim. Bu kadarına cesaret edemedim. Kendi kendime: "Ne yapabilirdim? Elimden ne gelirdi? Ben kimim ki?" diyor, fakat yine kendim: "Hiç olmazsa kaçmazdın... Hiç olmazsa dinlerdin. Kim olursan ol... Dünyada kendisi için hiçbir şeyi olmayan bir insanın bile başkalarına yardım edecek bir şeyi vardır... Hiç olmazsa bir tek sözü..." diye cevap veriyordum.

Bütün gün kafam böyle şeylerle uğraştı. Kadından ve çocuğundan ziyade kendi zavallılığımla meşguldüm. Aylardan beri içinde boğulduğum rahat alakasızlık bir anda süprülüp gitmişti. Bütün insanlar gibi, ıstıraba karşı zayıf olan bir insandım; merhamet, aciz ve korkudan mürekkep bir insan...

Soğuk odamdaki karyolada sabaha karşı soyunmadan uyuyakalmışım...

Bu vakadan iki gün sonra madama çamaşırcı kadının geleceğini söyledim. "Sakın beni görmeden gitmesin!" dedim. Birkaç parçadan ibaret çamaşırları kapının arkasına yığdım. Madam: "Daha kaç gün oldu ki?" diye soracak oldu. "Lazım, lazım..." diye sözünü kestim.

Akşam işten çıkar çıkmaz eve döndüm. Madam gülümseyerek: "Çamaşırcı gelmedi beyim!" dedi.

Belki günü yanlış anlamıştı... Belki başka yerde bir iş çıkmıştı. "Gelir elbette!" diye mırıldandım. Fakat içimde sebepsiz bir endişe vardı. Onu sabırsızlıkla bekliyordum. Kendisini kapımın önünden eli boş çevirdiğim akşamın kefaretini vermek, ruhumu ağır bir yükten kurtarmak için onu bekliyordum. Halbuki ertesi gün de gelmedi. O zaman kararımı verdim. Gidip arayacaktım. Madam evini bilmiyordu:

"Gazyağı aldığımız bakkalın çırağı onun komşusudur, mahalleli, lazım oldukça onunla haber salar!" dedi.

Çırağı bulup evi tarif ettirdim, sonra çarşıya giderek kahvedeki arkadaşlardan birinden iki lira borç aldım. Araplar Mahallesi'nin yolunu tuttum.

Daha akşama yarım saat kadar vardı.

İki tarafında yüksek bahçe duvarları uzanıp giden dar, tozlu yollarda epeyce ilerledikten sonra şehrin kenarına geldim. Bir adam boyunu pek aşmayan alçak evleriyle Araplar Mahallesi başlamıştı. Mısırlı İbrahim Paşa ordusundan Konya'da kalanların kurduğu bu köy artık şehirle birleşmiş ve en fıkaraların oturduğu semt olmuştu. Bozkırın rüzgarlarına tamamen açık olan sokaklarında kıvrıla kıvrıla dolaşan dondurucu bir hava yerin tozlarını, zerreler halinde donmuş olan karlarla karıştırarak, gökyüzüne kadar savuruyordu.

Sırtımdaki paltoya ve içimdeki yün fanilalara rağmen titriyordum. Alacakaranlık bastırdığı için sokaklarda kimse kalmamıştı. Ara sıra sıska

bir köpek yolun bir kenarından öbür kenarına geçerek kendine daha kuytu bir yer arıyordu.

Evi sorduğum çırak bana bu civardaki bir bakkalı tarif etmiş ve: "Ona sor, gösterir!" demişti.

Biraz ilerdeki köşede, yarı kapalı kepenklerin arasında hafif bir ışık vardı. Yaklaştığım zaman, arkasında birkaç sucuk demeti, iki kalıp sabun, kavanoz içinde halka şekeri ve leblebi şekeri bulunan bir camekan gördüm. Kapıyı itip içeri girince, teneke mangaldaki birkaç ateşi kurcalayan seyrek sakallı bir adam hayretle başını kaldırıp yüzüme baktı. Dükkanda camekanda gördüklerimden başka bir şey yok gibiydi. Bir kenarda duran musluklu bir gaz tenekesiyle birkaç ölçü, kurumuş ve tozlanmıştı.

Homurdanır gibi bir sesle:

"Ne istedin?" dedi.

Evi sordum. Yerinden kalkmadan birkaç kelime ile tarif etti. Aynı homurtulu sesiyle:

"Çamaşır mı yıkattın? Bir şeyini mi çaldı?" diye sordu. "Hayır," dedim, "çamaşıra gelecekti, gelmedi. Merak ettim!" İnanmadığını gösterir bir tavırla omuzlarını silkti.

"Ortalıkta göründüğü yok!" dedi. Sonra daha ziyade kendi kendine söyleniyormuş gibi ilave etti: "Zaten bu mahallede kimsenin kimseyi gördüğü yok ya!.."

Dükkandan çıktım. Üç beş adım ötede ve karşı sıradaki evin kapısını yumruğumla çaldım. Açan olmadı. Biraz bekledim. İyice akşam olmuş, ufukta ay yükselmeye başlamıştı. Biraz ilerdeki küçük pencereye giderek içeri baktım. Hiçbir şey görünmüyordu. Eni ve boyu iki karış kadar olan pencerenin camına parmağımla vurdum. İçerde bir kıpırdama oldu. Tekrar kapıya döndüm. Biraz sonra taşların üzerinde çıplak ayak sesleri duyuldu ve küçük kapı hafifçe aralandı.

Ayın ışığı, kapı arasında duran kadının yüzüne vurmuş ve yarısını aydınlatmıştı. Her tarafım titremeye başladı. Karşımda kımıldamadan duran bu çehrenin bir ölüden farkı yoktu. Çukurdaki gözleri büsbütün kaybolmuş, dişsiz ağzının etrafındaki dudakları daha çok incelmiş ve buruşmuştu. Aklımdan derhal iki lirayı eline sıkıştırarak oradan kaçmak geçti. Kaçmak,

her zamanki gibi, her şeyden kaçmak... Görmekten, duymaktan ve beraber ıstırap çekmekten kaçmak.

İçimde buna isyan eden bir şey vardı. Başımı kadına doğru uzatarak:

"Niçin gelmedin? Merak ettim! Çocuğun nasıl?" dedim. Kadın belki soğuktan, belki başka bir şeyden titriyordu. Çıplak ayakları, benim kunduralarımdan içeri işleyerek parmaklarımı donduran soğuk taşlar üzerindeydi.

Bir şey söylemek için birkaç kere ağzını açtı, fakat çenesi korkunç bir titreme ile tekrar kapandı.

"Üşüyorsun, haydi içeri girelim!" dedim.

Önüme düştü, dört adım genişliğindeki taş döşeli bahçeyi geçerek soldaki kapıdan girdik.

Biraz evvel çaldığım pencereden odanın ortasına dört köşe ve soluk bir ışık düşüyordu.

Kapıyı arkamdan kapadım. Bir müddet ikimiz de kımıldamadan bekleştik. Gözlerim karanlığa alışınca odanın bir kenarında yatak kılıklı bir şey gördüm. Parça parça olduğu fark edilen bir yorgan, bir kenara yığılmış gibi duruyordu.

Hasta çocuğu uyandırmaktan korkuyormuş gibi yavaş bir sesle tekrar sordum:

"Çocuk nasıl?"

Önümde ayakta duran kadın aynı yavaş sesle, yalvarır gibi: "Kusura bakma... Gelemedim" dedi, "Çok ağladı. Zaten aylardan beri durmaz ağlardı ya, bu sefer çok ağladı. Eskisi gibi açlıktan değil, bu sefer soğuktan ağladı. Anacığım üşüyorum! diye arkamdan bağırdıkça divaneye dönerdim. Odunun okkası doksan para, nereden alayım? Haftada bir çamaşıra, temizliğe gidip yirmi beş kuruş alsam onu da yağa, pirince verir, bir sıcak çorba yapayım da yüreğine can gelsin derdim. Oduna para verecek halimiz mi var?"

Soğuktan mı, başka şeyden mi olduğunu fark edemediğim titreme, sesini tekrar kaplamıştı. İyice göremediğim gözlerinden yanaklarına doğru yaşlar süzüldüğünü zannediyordum.

"Ama bir haftadır boğazından çorba da geçmez oldu," diye devam etti. "Donuyorum anacığım, donuyorum! diye söylendikçe dört yana saldım. Çırpı toplayıp ocakta ateşledim, bir parlayıp bir söndü, kızımın gözünü bile ısıtmadı. Beş on okka odun parası bulayım diye her bir yanı dolaştım, Allah rızkımızı kapamış, kapısını açan olmadı. Eve geldim ki kızım hala seslenir: Ana nerede kaldın, elim kolum dondu, gayrı soğuk yüreğime varıyor! diye yalvarır. Sesi de artık çıkmaz olmuştu. Hani yavru kedi gibi vızlanırdı. Girdim yanına yattım. Dünyada varıp halimi dökecek kimsem yoktu, kimselerden bir umudum kalmamıştı. Elim ayağımla kızcağızımı sardım. Bir daha yanından çıkmadım. Yavrumun her yanı buz olmuştu. Ben ona sokuldukça: Aman ana, daha sarıl, daha sarıl, içim çekiliyor, diye yalvardı. Isıtacak yeri kalmamıştı ki, her bir tarafı kuru kemikti. Ama ne de olsa biraz sesi kesildi. Birkaç kere uyur gibi oldu. Ondan sonra aralıkta uyanıp: Aman ana, ısıt beni! dedi, hemen uykuya daldı. Ne yiyecek istedi, ne içecek istedi; uyudu, uyandı, ısıt beni dedi. Ben ondan kuru, nesini ısıtayım ki... Ama kızım rahat etti. Artık bilemiyorum, üç gün mü oldu, dört gün mü, hep sarılıp yattık. O gözünü açtıkça ben sarıldım. Başcağızını bağrıma bastım, ayaklarını bacaklarımın arasına aldım, onu gene uyuttum. Bugün öğleye doğru bir daha gözlerini açar gibi oldu. Garip garip yüzüme baktı... Bir daha da gözlerini kapamadı."

Kadın olduğu gibi oraya çöküverdi. Şimdi odanın ortasında dizlerinin üzerine oturmuş sallanıyor, duyulur duyulmaz hıçkırıklarla ağlıyordu.

"Ne diyelim... Allah ona daha çok çektirmedi... Bana ne diye çektirir bilmem..." dedi. "Ne edeceğimi ben de şaşırdım gayrı... Kime yarayım, kimden akıl danışayım... Vah kızım vah..."

Deli gibi olmuştum. Kafamın içi uğultular, zonklamalarla doluydu. Yatağın bir kenarına yığılmış duran yorganı çekerek orada yatan çocuğu kucağıma almak ve öpmek; önümde dizleri üzerinde sallanan kadının boynuna sarılarak beraber ağlamak istiyordum.

Sonra aklımı başıma toplamaya çalıştım. Boğazımda düğümlenen bir sesle:

"Sen burada bekle, ben lazım gelenlere haber verir ve yine gelirim!" dedim. Evden dışarı fırladım. Biraz daha yükselen ayın yarı aydınlattığı sokaklarda bütün kuvvetimle koşuyordum. Gözlerimden süzülen yaşlar

rüzgarın yüzüme savurduğu tozlarla karışarak çamur oluyor ve yanaklarımda donuyordu. Ben, içimde dayanılmaz bir acı ile ve önüme çıkacak bütün insanları yakalarından tutup oraya götürmek arzusuyla, artık uyumaya hazırlanan şehrin ortasına doğru koşuyordum.

1939

Uyku

İki arkadaş Yıldızeli'nden Sıvas'a gitmek için şosenin kenarında otomobil bekliyorduk. Akşam olmaya başlamıştı. Akıllının biri, gece yarısı gelen treni beklemektense sık sık geçen kamyonlardan birine atlamamızı tavsiye etmişti; ve biz bir buçuk saatten beri, yolun kaybolduğu taraflarda beliren her toz bulutuna ümitle bakarak bu "sık sık" tabirinden kaçar saatlik fasılaların kastedildiğini düşünmeye dalmıştık. Nihayet, ortalık adamakıllı karardıktan sonra iki projektör, toz bulutlarını aydınlatarak bulunduğumuz yere yaklaştı. Biz, yangından veya selden kaçan insanlar gibi, kollarımızı imdat işaretlerine benzeyen hareketlerle havaya kaldırıp bağrışarak yolun ortasına atıldık. Makine hemen önümüzde durdu. Kısa bir pazarlıktan sonra ellişer kuruşa şoförün yanına binmek hususunda mutabık kaldık.

Harekete geçer geçmez, münevver adamlara yakışır bir tecessüs[9] ve cahillikle ve birbirimizin sözünü keserek sıraladığımız suallerden çıkan neticeye göre, orta yaşlı bir yük beygiri kadar mazisi olan emektar kamyon, üç gün evvel Erbaa'dan kalkıp Turhal'a yük getirmiş ve orada Sıvas'a gelecek şeker hamulesi bularak yolunu buraya kadar uzatıvermiş. Başımı çevirip ensemin üst kısmında heybetle yatan çuvallara bakınca içlerinde beyaz kristalleri görür gibi oldum ve otomobilin sarsıntısından mıdır, nedir, içime tuhaf bir bulantı geldi.

Şoföre:

"Başka müşterin var mı?" diye sordum.

Birkaç dakikalık bir sükuttan sonra başını hafifçe arkaya doğru atarak:

"Üç kadın var... Çuvalların üstünde yatıyorlar!" dedi.

Bu sırada başucumdaki çuvallardan şoför muavininin tamamlayıcı izahatı geldi:

"Yolda rastladık... Ne mal oldukları belli değil... Parayı peşin verdikleri için aldık!"

Kendisiyle aynı çuvalların üzerinde uzanan ve belki bacakları birbirine dokunan kadınların bu sözlerden alınabileceklerini asla düşünmeden konuşuyor, yılışık ve yorgun bir sesle onların kılık ve kıyafetleri, şekil ve suratları hakkında malumat veriyordu.

Bu sırada otomobil birkaç hızlı sarsıntı geçirdi ve muavin gevezeliği bırakarak gürler gibi bir sesle:

"Usta!" diye bağırdı.

Gözlerimiz hemen şoföre döndü. Onun telaş ile yerinden kımıldadığını ve bir eliyle gözlerini ovuştururken ötekiyle sımsıkı direksiyonu kavradığını gördük.

İki arkadaş bir şey anlamadan birbirimize baktık. Muavin yine izahat verdi.

"Bir şey değil, merak etmeyin... İki gecedir uykusuz, bu akşam üçüncü gece olacak... Ara sıra kendinden geçiveriyor."

Sonra, bahsettiği kimsenin duyup duymadığına ehemmiyet vermeyen o pervasız edasıyla ilave etti:

"Başımıza bir iş açmasın... Anafordan gümleriz vallahi! Pek dalarsa siz dürtükleyiverin."

Bu sefer yine birbirimize baktık, fakat bir şey anlamadan değil, lüzumundan fazla şeyler anlayarak...

Otomobil birdenbire durdu. Fenerler birkaç metre ileride, yolun solundaki bir çeşmeyi aydınlatıyordu. Şoför yayvan, uyku sersemi bir sesle bağırdı:

"Rahmi!"

"Buyur usta!"

"Koş, makineye su koy.

Arkada bir hareket oldu. Bir teneke sesi geldi. Sonra deminden beri sesini işittiğimiz muavini ilk defa gördük. Hakikatte kendisini değil, yolculuğun ve mesleğinin ona verdiği maskeyi görmek mümkündü. Pudralı gibi beyaz kirpikleri ve saçları muhakkak ki daimi değildi ve ter, makine yağı, benzin ve tozdan ibaret bir çamurla sıvanan yüzü herhalde aslında büsbütün başka şekil ve renkte olacaktı.

Tenekeyi çeşmeden doldurduktan sonra radyatöre boşalttı. Şoförün oturduğu yere yaklaşarak:

"Oldu usta!" dedi.

Açık ela gözlerinde yorgun, fakat hiçbir sebeple kaybolmayacakmış hissini veren keyifli bir ifade vardı. Bu aralık direksiyonun üzerine kapanarak bir müddet kestirdiği anlaşılan şoför yerinden sıçradı:

"Ha? Oldu mu?.. Kapağı iyice kapadın mı?" dedi.

Muavinin gözlerindeki neşeli ifade daha canlandı:

"Hepsi tamam usta!"

"Bir daha bak!"

Şoför başını tekrar direksiyona koydu. Muavin radyatör kapağını bir daha yokladıktan sonra, insafsız bir gülümseme ile:

"Tamam usta, tamam!" diye bağırdı.

Şoför kurtuluş olmadığını anlayarak homurdandı ve başını kaldırdı. Kamyon, efendisinin homurtusunu biraz daha gürültülü bir şekilde tekrar ettikten sonra yola koyuldu.

Gece ilerledikçe şoförün uyku ile mücadelesi artıyordu. Ben doğrudan doğruya bir şey söylemeyerek:

"Bu yolda sık sık kaza olur mu?" yolunda kinayelere başvurdum.

Şoför anlaşılmaz bir cevap verdi, fakat muavinin yılışık sesi tepemizden duyuldu:

"Her zaman olmaz!.."

O zamana kadar mevcudiyetlerini hiçbir vesile ile belli etmeyen kadınlardan biri, ince, çatlak bir ses ve temizliğini kaybetmeye başlamış bir Orta Anadolu şivesiyle sordu:

"Geçen gün malmüdürünün karısı nerede öldüydü?"

Muavin:

"Geçtik galiba!" dedi.

Şoför, uykusunun arasında tashih etti:

"Daha gelmedik ulan..."

Merakla sordum:

"Ne oldu? Bir kadın mı öldü?"

Bu suallerle şoförü alakalandırarak uykusunu açmak istiyordum. Kesik cümlelerle vakayı anlattı. Ara sıra muavin: "Hayır, öyle değil, şöyleydi!" diye düzeltmeye kalkıyor ve yolcu kadınların da iştirak ettiği bir münakaşa alevleniyordu.

Şoför:

"Karı zaten sinirlinin biriydi... Başına böyle bir iş geleceği belliydi!" dedi.

Muavin atıldı:

"Kocası da karıdan yangınmış... Şoförlere: Şunu bir hendeğe yuvarlayıp beni kurtaramadınız!" dermiş:

Şoför omuzlarını silkti:

"Onu bilmem... Bir kere alıp Sıvas'a götürdüm. O zaman tenezzüh kullanıyordum. Yolda kırk defa arabayı durdurdu. Yüz adım gideriz, bağırır: Şoför dur! Mantomu çıkaracağım. Şoför dur! Pudra çalacağım. Şoför dur! Çok sarsılıyorum, başım döndü; azıcık bekleyelim... Bir daha tövbe ettim arabama almaya..." "Canım, kaza nasıl olmuş?" diye söze karıştım. Muavin: "Kamyonla Sıvas'tan dönüyorlarmış" dedi, "Kocası da berabermiş. Kamyon bizim Köse'nin arabası... On bir yaşında...

Bir gün evvel yolda sağ tekerleğin rondu fırlamış, telle bağlamışlar... Sıvas'ta tamir ettirmeden yolcu alıp geri dönmüşler..."

"Belediye, arabaları muayene etmez mi?" dedim.

Muavin cevap vermedi. Şoför yan gözle beni süzerek:

"Belediye, maaş verecek parası kalmayınca, ceza yazmak için şoförlere yapışır... Başka zaman rahat bırakır!"

Bir müddet sustuk. Şoför kendisini tekrar yakalamak isteyen uykudan silkinmeye çalıştı, fakat muvaffak olamadı ve muavin hikayesine devam etti:

"Karının yine siniri tutmuş. Yolda makineyi birkaç kere durdurmuş. Galiba işte bir sakatlık olduğu bu sefer fıkaraya malum oluvermiş. Neyse, kocasıyla beraber şoförün yanında oturuyorlarmış. İşte böyle sizin gibi!"

Arkadaşımın ve benim bu tatsız teşbihten tüylerimiz ürperdi.

"Karı kapının yanındaymış. Makine ufak bir gürültü yapsa, aman şoför dur! diye bağırırmış. Bu sefer sahiden arkada bir çatırtı olmuş ve kadın kapıyı açtığı gibi kendini aşağı atmış..."

"Tekerleklerin altına mı gitmiş?" diye bağırdım.

"Hayır!" dedi, "daha beter... Arka tekerleğin rondu sahiden fırlamış. Araba yüklü olduğu için bu sefer lastik de patlamış. Karı makinenin yanında nereye kaçacağını bilmeyip dururken araba sağa kaymış, karıyı çamurluğuna takıp hendeğe atmış; kendi de üstüne devrilmiş..."

Sonra, hazin olmak isteyen bir ifade ile devam etti:

"Dakikasında gitmiş... Tutacak yeri kalmamış!"

Bir müddet evvel sesi duyulan kadın tekrar söze karıştı: "Kocası üstüne ceketini örtmüş de durmadan ağlarmış. Köylüler diyiverdiler!"

Muavin itiraz etti:

"Yok canım... Ertesi günü herifi parkta gördüm. Kafayı çekmiş, gülüp duruyordu!.."

Şoför, anlayışlı bir tavırla başını salladı:

"Olsun... Hem ağlar, hem güler... Karı bu... Öldüğüne ağlarsın, yakanı kurtardığına sevinirsin!"

Uzun zaman hiçbirimiz ağzımızı açmadık. Otomobil çalkalana çalkalana ilerliyordu. Bir aralık karşımızda uzanıp kaybolan yolun kırk elli adım ilerde kesilip karanlığa karıştığını fark ettim. Araba, o zamana kadar farkına varmadığımız bir süratle bu karanlığa doğru gidiyordu. Bir anda kendimizi bu karanlığın tam dibine gelmiş bulduk.

"Aman!" diye bağırarak direksiyona sarıldım ve sola kırdım...

Şoför:

"Ha!" diyerek uykusundan uyandı ve fren yaptı. Sonra:

"Viraja gelmişiz be!" diye homurdandı.

Projektörler kısa otlarla örtülü bir tarlayı ve hemen önümüzdeki derince bir hendeği aydınlatıyordu. Beyaz tozlarıyla parlak ve kirli bir kordele gibi uzanan şose solumuza doğru kıvrılıp gidiyordu.

Kendimi tutamayarak:

"Kendine gel yahu!.. Arabayı devirecektin!" diye bağırdım.

Şoför, kabahatini bildiği için hafif ve özür dileyen bir sesle:

"Bir şey olmaz!" dedi.

Muavin, o garip bir alay gizleyen sesiyle:

"Devrilmezdik..." dedi. "Ön tekerlekler hendeğe beraber girerdi. Zınk der dururduk..." Sonra daha keyifli bir sesle ilave etti:

"Yalnız araba sarsılıp arka tekerlekler havaya kalkınca şeker çuvalları ensenize inerdi!.."

Başımı çevirip ters bakışlarla bu münasebetsize haddini bildirmek istedim, fakat karanlıktan ve üzeri damgalı birkaç çuvaldan başka bir şey görmedim.

Bundan sonra uyku, şoför ve makine arasında müthiş bir mücadele başladı... Zavallı adam üçüncü uykusuz geceyi de yarılamak üzereydi ve direksiyondaki elleri titriyordu. Birkaç kere kendisini tutup uyandırmak icap etti. O zaman yalvaran gözlerle yüzümüze bakarak:

"Müsaade edin, şurada durup on dakika uyuyayım... sonra gideriz!" dedi.

Ben razı oldum. Arkadaşım daha tecrübeliydi:

"Olmaz," dedi. "Bir uyursa yarın öğleden evvel uyanmaz, zorla uyandırırsak büsbütün sersemler ve başımıza iş açar... Uyutmayız ve yolumuza gideriz!.."

Makine birdenbire durdu ve şoförün sesi duyuldu:

"Rahmi... makineye su koy!"

Hakikaten kenarda sicim gibi akan bir çeşme vardı. Gecenin sessizliğine ince ve ürpertici bir şırıltı yayılıyordu. Şoförün başı direksiyona düşmüş ve hareketsiz kalmıştı.

Aynı şey iki üç kilometrede bir tekrara başladı. Adamın uykusuz ve yarı kapalı gözleri yolun sağında veya solundaki en küçük bir çeşmeyi bile kaçırmıyordu. Makine zınk diye duruyor ve o sarhoş ses benzin kokusuna ve toz bulutlarına karışarak:

"Rahmi..." diye gecenin duvarlarına çarpıyor, akisler yapıyordu.

Şoför kendisini her uyandırışımızda o yalvaran bakışlarıyla; "Müsaade edin, beş dakika uyuyuvereyim!" cümlesini tekrar ediyordu.

Bir aralık yine durduk. İki tarafıma dikkatle baktığım halde çeşme falan göremedim. Buna rağmen meçhul bir istikametten gayet hafif bir su şırıltısı geliyordu.

"Rahmi... makineye su koy!"

"Demin koyduk ya usta!"

"Sus be... yol fena... motör kızıyor!"

Yol birçok şoförlerin "çok güzel" dedikleri virajsız, yokuşsuz, sadece çakılları fırlamış bir şose idi ve uykusuz adam iki üç dakika kestirebilmek için bu basit yalana başvuracak kadar harap haldeydi.

Rahmi tenekesiyle beraber inip yolun kenarında çeşme aramaya başladı. Ortada böyle bir şey yoktu. Nihayet sol taraftaki bayırdan ve kuru otların arasındaki çamurlu bir mecradan aşağıya, şosenin hendeğine süzülen zavallı bir su akıntısını keşfetti. Kocaman tekneyi buradan doldurmak imkansızdı, fakat maksadın radyatöre su koymak değil, birkaç dakika durmak olduğunu anlamışa benzeyen Rahmi, avuçlarını doldurup tenekeye boşalttı, makinenin etrafında bir takırdadı ve artık kendisini de sarmaya başlayan bir yorgunlukla, uyuşmuş bacaklarının üzerinde sallanarak o insafsız cümlesini haykırdı:

"Tamam usta!.."

Şoför bu sefer uyanacağa benzemiyordu. Kasketinin altından fırlayan, tozdan bembeyaz olmuş saçları direksiyonun üzerine serilmişti. Kafasına odun yemiş biri gibi, tamamıyla kendinden geçmiş bulunuyordu. Muavin tekrar etti:

"Hadi usta, tamam!"

Bunun da fayda etmediğini görünce ben işe karıştım, şoförü dürttüm:

"Hadi bakalım... uyan... az kaldı!"

Ne kadar kaldığını kendim de bilmiyor, sadece zavallıya biraz gayret vermek istiyordum.

Şoförün başı kalktı:

"Gidemeyeceğim beyim!" dedi ve tekrar önüne düştü.

Arkadaşıma baktım. Yüzünde hiç insaf yoktu. Sert bir sesle:

"Gidemeyeceğim olmaz... Kalk, yüzüne biraz su vur, açılırsın!"

Şoför kımıldadı, yanındaki kapıyı açtı: Uykunun, her uzvuna nasıl ağır taşlar halinde çöktüğü bütün hareketlerinde görülüyordu. Ayakları mevcut olmayan taşlara takılarak hendeğin kenarına kadar sendeledi. Orada biraz durdu. Karşısındaki suya kadar gitmek kendisine herhalde pek mühim ve güç bir yolculuk gibi görünüyordu. Nihayet yavaşça olduğu yere çöktü eliyle bize doğru bir işaret yaparak:

"Müsaade buyurun beyim... beş dakika uyuyayım!" dedi ve oraya, tozların içine boylu boyuna uzandı.

Çaresizlik içinde arkadaşımla birbirimize bakıştık. Beş dakika, on dakika, yirmi dakika bekledik. Rahmi tenekesini yerine koyup çuvalların üstüne çıkmıştı. Ne onun, ne yolcu kadınların sesi duyulmuyordu. Sadece kuru otların ve çamurların arasından süzülüp hendeğe akan ve orada, kireçli topraklardan bozkırın kuru bağrına sızan suyun mırıltısı vardı. Ne kadar süreceğini bilemediğimiz bu bekleyişten bizi, karşı tepelerden birdenbire beliren iki projektörle bir motör gürültüsü kurtardı.

Daldığı uykudan top seslerinin bile uyandıramayacağı sanılan şoför hemen yerinden fırladı, gözlerini ovuşturarak yerine geçip oturdu. Hayretle sordum:

"Ne oldu?"

"Makineyi kenara alayım, karşıdan araba geliyor!"

"Nasıl farkına vardın?"

"Dünya yıkılsa haberim olmaz ama, motörün sesini cenazem bile duyar!"

Projektörleri görünen araba bizi müthiş bir toz bulutu içinde bırakarak yanımızdan geçip gitti. Yolumuza devam ediyorduk. Yuttuğumuz benzin buharı ile toz bizi de sersem etmişti.

İki saat sürdüğü söylenen yolu, altı saatten beri bitiremiyorduk. Vakit gece yarısını geçmişti. Uyumaktan ve böylece şoförü başıboş bırakmaktan korkuyorduk.

Oldukça dik bir yokuşu çıkıp bir müddet ilerledikten sonra şoförün dalmak üzere olduğu uykudan silkinip gözlerini ovuşturduğunu fark ettim. İleri doğru bakıyordu, ben de gözlerimi kısarak baktım, tozlu camdan başka bir şey göremedim. Araba tekrar durmuştu. Eskisinden daha harap, ancak duyulabilir bir sesle şoför:

"Rahmi!" dedi.

Arkadaşım elini sırtımdan uzatarak şoförü dürttü:

"Bırak... bu çeşmenin suyu yoktur, boşuna oğlanı indirme..." Sonra bana döndü:

"Haydi, Sıvas göründü. Başımıza bir iş gelmeden inip yayan gidelim!"

Kapıyı açtı, aşağıya atladık. Projektörün ışığında cebimden bir lira çıkardım. Bu sırada tekrar önüne kapanmış bulunan şoföre: "Al paranı!" dedim.

Ses yoktu. Dürttüm:

"Alsana yahu... Parayı vermeden giderim ha!"

Başını zahmetle kaldıran şoförün üzerinde bu tehdit hiç bir tesir göstermişe benzemiyordu. Yüzlerce kiloluk bir ağırlık taşıyormuş gibi aşağıya çekilen elini uzatarak:

"Siz sağ olun beyim!" dedi.

Başını tekrar direksiyona yerleştirirken avucundaki yeşil banknotun ayaklarının ucuna düştüğünü gördüm. Yavaşça kapıyı kapadım. Kamyonun arka tarafına dolanarak şeker çuvallarının üzerindeki karanlığa baktım. Birisini uyandırmaktan korkuyormuş gibi hafif bir sesle:

"Rahmi!" dedim.

Cevap veren olmadı. Ortalıkta en ufak bir hareket ve ses yoktu. Otomobil, taşıdığı canlı mahluklar, şeker dolu çuvallar ve her tarafına yapışan tozlarla birlikte derin bir uykuya dalmıştı. Yalnız soğumakta olan motörden, yapraklar üzerinde dolaşan böceklerin ayak sesine benzeyen çıtırtılar yayılıyordu.

Projektörlerin ışığı, yolun üzerine dağılmış gibi duran taş parçalarına boylarının iki üç misli gölgeler veriyor ve kesik kesik nefes alıyormuş gibi titriyordu. Arkadaşımla kol kola girerek uzaktan tek tük pırıltıları görünen şehrin yolunu tutunca bu ışık sırtımıza yapıştı, gölgemizi uçsuz bucaksız karanlıklara kadar uzattı ve biz ensemizde hissettiğimiz bu yapışkan elden kurtulmak için adımlarımızı hızlandırdık.

1939

Selam

Yatağın içinde dönerek güneşin yüzüme vurmayacağı bir köşeye kaçtım. Faydasız! Birkaç dakika sonra keskin bir ışık beni olduğum yerde buluyor ve yüzümü, ensemi yapışkan bir tere boğuyordu. Bu sırada yattığım otelin altındaki kahvenin gramofonu da uykuya devam yolundaki son irademi kırdı. Boğuk sesli bir hanende avaz avaz:

Gözlerine sürme çek,
Kına yak parmağına!

diye bağırıyordu.

Kalktım, giyindim ve beni bu küçük kasabada alıkoyan serseriliğe için için güldüm.

Bursa'da bir ahbabı görmek ve bir müddet edebiyattan başka mevzularda konuşmak için yola çıkmıştım. Yalova'da oldukça rahat bir kamyona yerleşmiş ve bir sürü tehlikeli ve güzel kıvrımlardan sonra Orhangazi "namı diğer Pazarköy"e gelmiştim. Bu küçük kasabaya inerken uzaktan gördüğüm İznik Gölü beni garip bir cazibe ile kendine çekti. Hiç sebep yokken otobüsü kaçırdım ve burada kaldım. Muayyen kaide ve mantıklara tabi olarak geçen hayatımda bu güya mühim bir kahramanlıktı.

Fakat, menfaatlerin, ince hesapların emir kulu olmaktan kurtulmanın ve aklıma eseni yapıvermenin verdiği rahatlık ve gururun ömrü uzun sürmedi. Daha uğrunda yolumdan kaldığım İznik Gölü'ne giderken canım sıkılmaya başladı. Göle yaklaşınca yolu şaşırarak sazlıklar, bataklıklar arasında kayboldum. Güç hal ile ulaştığım sahil de bana fevkalade bir manzara arz etmedi. Her büyük su kıyısı gibi bir miktar kum, bir miktar çakıl, ve rüzgarın şiddetine göre dalgalanan manasız bir satıh! Yegane yenilik, bu suyun tuzsuz olduğunu bilmekten ibaretti.

Tekrar yolu kaybetmekten korkarak acele kasabaya döndüm. Ortalık kararmış, birkaç dükkanda sönük petrol lambaları ve konduğum otelin

altındaki kıraathanede, ziyası yükselip alçalan bir lüks yakılmıştı. Önünden geçtiğim bir aşçı dükkanının camekanı iştahımı kapamaya kafi geldiği için kahveye oturup bir çay ısmarladım ve bir miktar peynirle biraz üzüm getirttim. Bu sırada kendi kendime:

"Bende sahiden akıl yok..." diyordum. "Uzaktan erimiş kurşun gibi parladığını gördüğüm bu su beni yolumdan alıkoyuyor. Düşünmüyorum ki, o su, ancak uzaktan çok güzeldir.

Onunla yakından temas etmek, bir sürü küçük, fakat yekunu büyük münasebetsizliklere katlanmaya mecbur olmak demektir. Yaşım otuzu geçti. Bu manasız heveslere oyuncak olmanın bir macera telakki edileceği yaş değildir. Küçük şeyler için büyük fedakarlıklarda bulunmayı kabadayılık telakki edecek değilim ya?"

Gece ilerledikçe canımın sıkıntısı daha çok artıyordu. İçimde, bir alışverişte aldatılmış olmanın ezgisi vardı. Mermer masaların üzerinde, yıpranmış bir halde, o günün gazeteleri yatıyordu. Sabahtan beri iskelede, vapurda, Yalova'da, hatta otobüste evirip çevirerek gözden geçirdiğim sahifeleri bir kere daha karıştırdım. Uzak köşelerden birinde kağıt oynayan üç memura gözlerimi dikerek yüzlerinden karakterlerini okumaya ve hiç olmazsa bu şekilde istifadeli bir iş yapmaya çalıştım. Fakat yaptığım işin onların ruhlarını okumak değil, kendi basit muhayyilemin uydurduğu şeyleri o şahıslara yamamak olduğunu pek çabuk fark ettim. Kalkıp odama çıktım.

Sabahleyin beni uyandıran güneş, daha evvel bütün odayı dolaşmış ve her köşeyi ayrı ayrı kızdırmışa benziyordu. Derhal yataktan atlayarak giyindim. Çantamı kapattım ve sokağa fırladım. Ortalıkta, zaman zaman esen rüzgarın kaldırdığı tozlardan başka hareket yoktu. Yıkık bir caminin nasılsa ayakta kalmış olan bir minaresi duvarlar üzerinde çıkan bir yabani incir ağacıyla sarmaş dolaştı. Bir eskici, örsünün üstünde uyukluyor, yan sokaklardan birinde iki çocuk, pis bir su yolunun önünde topraktan bentler yaparak oynuyordu. Kahvenin gramofonunda, zavallı bir kadının sesi:

"Çıkmam Allah etmesin meyhaneden"

diye yırtınıyordu. Bursa'ya geçecek otobüslerin gelmesine daha bir saatten fazla vakit vardı... ve ben, ruhu olmayan bu kasabadan kaçmak için

can atıyordum.

Bu sırada karşıma çıkan bir berber dükkanı, istemeden elimi yanaklarımda dolaştırdı. Epeyce sakallı idim. İstanbul'dan gelecek olan zarif otobüs yolcularının arasına bu kılıkla binmek istemezdim. Benim buradan değil, kendilerinden olduğumu bir bakışta anlamalıydılar. Otele tekrar girip çantamı açmak, sıcak su isteyip tıraş olmak, sonra takımları yıkayıp yerleştirmek bana o kadar güç geldi ki, istemeye istemeye bu dükkana yöneldim. Berber:

"Buyurun," dedi ve fazla iltifat etmeden bir çekmeceden peşkir çıkarmaya, bir musluktan sıcak su almaya koyuldu. Önümdeki uzun mermer masanın üzerinde, sinek pislemesine engel olmak için pudra ile damgalanmış yaldızlı çerçeveli büyük bir ayna vardı. Aynanın camı üzerinde istedikleri gibi faaliyet göstermelerine müsaade edilmeyen sinekler bu yaldızlı çerçeveye o nispette fazla kıymışlardı. Aynanın önünde ve masanın mermeri üzerinde, aynı şekilde sineklerin taarruzuna uğramış; çoban kolonyası şişeleri ve üzerlerinde Almanya İmparatoru palabıyıklı Wilhelm ile melaike yüzlü karısının resimleri bulunan iri pudra kutuları duruyordu. Duvarlarda, mahut sineklerin tahribinden kurtulamamış renkli resimler vardı. Bunlar, yeldeğirmenleri ve kanallarıyla bir Hollanda ovasını, mağmum[10] yüzlü ve ağır yürüyüşlü ziyaretçileriyle bir orman kilisesini ve general Trikopis'in kılıcını teslim edişini gösteriyorlardı.

Berber kır saçlı, hafif çiçekbozuğu, seyrek bıyıklarının arasından temiz dişleri görünen kırk kırk beş yaşlarında uzun boylu ve zayıf bir adamdı. Uzun boynunu ikide birde sağa sola büküyor, daima bir şeye hayret ediyormuş gibi kaşlarını kalkık tutuyordu. Bu yüzden alnı hep buruşuk duruyor ve çehresi daima mühim meseleleri düşünüp halleden bir devlet adamı ifadesi alıyordu.

Önüne oturup yüzümü ellerine bıraktım. İki avucunun bütün genişliğiyle yanaklarımı ovalamaya başlamıştı ki, dükkanın kapısı önünde dokuz yaşlarında bir kız çocuğu peyda oldu.

Kapının eşiğine gelip sırtını duvara dayadığını ve hiçbir şey söylemeden beklediğini pudralı aynada görmüştüm. Sarı saçlı başını önüne eğmişti. Ayağındaki nalınların kayışından, biraz kirli, fakat muntazam parmaklar çıkıyordu.

Berber masanın çekmecelerinden birini açarak içinden bir miktar para aldı ve çocuğa verdi.

"Al kızım, Feride, kardeşlerin nasıl? Validen iyi mi?" dedi.

Kız bütün bu suallere evet makamında başını sallayarak cevap verdi ve hemen uzaklaştı; berber işine devam etti. Ben merak etmeye başlamıştım. Evvela kendi kızı zannettiğim bu çocuğun çekingen ve durgun hali bana garip geldi. Berberin tavrı sormaya cesaret vermediği için muhtelif ihtimalleri düşünerek kendim bir neticeye varmak istiyordum. Evvela, herhalde kendi çocuğu, fakat karısından ayrılmış olacak, dedim. Sonra akrabası olması ihtimalini hatırladım. Nihayet düşünmekten vazgeçtim.

Fakat pek az sonra kızın, başı önünde, sessiz bekleyişi tekrar kafamda canlanıyor ve beni rahat bırakmıyordu.

Usturayı yüzümden uzaklaştırdığı bir sırada:

"Kızın mıydı?" diye soruverdim.

"Hayır!"

Sükut.

Berber yüzüme yetişmek için adamakıllı eğiliyor ve uzun kollarıyla havada büyük hareketler yapıyordu. Yüzümü yıkamak için pirinç leğeni sıcak suyla doldurmaya gitti. Sırtına doğru tekrar sordum:

"Dilenciye benzemiyordu!"

Çocuğa verdiği paranın, bir dilenciye verilen cinsten olmadığını, otuz kırk kuruşa yakın bulunduğunu görmüştüm.

Leğeni getirip gırtlağıma dayarken:

"Dilenci değil!" dedi.

Bir çekmeceden bir havlu çıkararak yüzümü kurulamaya başladı.

İşini bitirip bana "Saatler olsun," dedikten sonra:

"Bizim berber Yusuf'un kızıydı o!" diye ilave etti...

Bunu söylerken kaşlarını kaldırdığı için berber Yusuf'un mühim bir adam olduğuna hükmettim.

"Kim bu berber Yusuf?"

Karşı tarafta, kepenkleri kapalı küçük bir dükkan gösterdi:

"Şurada dükkanı vardı!"

"Ne oldu?"

"Sorma!"

Cevap verirken işine devam ediyor, havluları devşiriyor, leğenin suyunu köşedeki bir gaz tenekesine boşaltıyordu. Pek hakiki olmayan bir merakla, ve can sıkıcı bir hikaye dinlemekten korkarak:

"Öldü mü," dedim, "bu berber Yusuf?"

"Yok canım, aldı başını gitti!"

Ev kavgası, komşu kavgası, tarla kavgası... Bir sürü ihtimal kafamdan geçti ve "Eyvah!" dedim. "Hikaye galiba zannettiğimden daha manasız!"

Elimi cebime atarak para vermeye ve çıkmaya hazırlandım. Berber: "Otobüslere daha vakit var. Otur da sana şu Yusuf'un meselesini anlatayım. Allah insanın aklını başından almasın, yoksa!" dedi. Adeta emreder gibi söylemişti ve yüzünün hakim tavrı, alnının buruşukları beni itaate sevk etti. Otobüs beklediğimi nereden bildiğine de ayrıca hayret ettim.

"Kırk yaşında adam aklı başında oturmazsa işte böyle olur," diye başladı. "Üç çocuğunu da gözü görmedi, gül gibi ailesini de gözü görmedi, yirmi beş senedir ekmek yediği dükkanın kapısını çekti gitti."

Sözlerinin beni pek fazla meraklandırmadığını görünce biraz canı sıkılmış gibi devam etti:

"Aşağı yukarı bu zanaata beraber başladık. İkimiz de çıraklığımızı Bursa'da yaptık. Elimiz usturaya, makasa yatınca gelip burda birer dükkan açtık. Hamdolsun, geçinip gidiyorduk. Memleketi gavur aldı, kasabayı yaktı, biz kaçtık, şurda burda süründük, yine geldik, işimize başladık. Hepsi bir varmış, bir yokmuş. İyi gün de, kötü gün de düş gibi geçip gidiyor. Ben evlenmedim, kısmet değilmiş. Artık hovardalık yapacak halimiz de kalmadı. Yusuf evlendi. Şurdan, Büyükköy'den bir Çerkez kızı aldı. Üç tane de çocuğu oldu."

Karşımda bir iskemleye oturup bacaklarını birbirinin üzerine atmış ve sonra düğüm yapar gibi dolaştırmıştı.

"Büyük kızını gördün: Tam anası... Ötekiler oğlan. Allah bağışlasın. Kıymetini bilen için dünyaya bedel... Velakin, bizim Yusuf'un aklı yerinden gitmeye bahane ararmış. Hiç de umulmazdı. İşinden gücünden başka şeye

baktığı yoktu. Baksa da ne görecek? Dün akşamdan beri sen buradasın, bakındın bakındın da ne gördün? İşte efendim, böylece geçip gidiyorduk. Derken iki üç ay evvel buraya bir kumpanya geldi. Kahvenin camlarını kara perdelerle örtüp orada oyunlar vermeye başladı. Bizim gibi adamın orada ne işi var? Yalnız kızlar iki üç günde bir gelip saçlarına maşa vurdururlardı. Allah bereket versin, beş on kuruşları nasip olurdu. Günün birinde baktım, kızlardan biri işini bitirince çekip gideceğine Yusuf'un dükkanında oturup yarenlik ediyor. Allah Allah! dedim. Yusuf'un da konuşacak lafı olur mu ki? Kız da ona söyleyecek ne bulur? Benim gibi biri... Üstelik tepesinde saçı da kalmamış. Bir gün, iki gün, kız öğlen demiyor, akşam demiyor, Yusuf'la oturup bakışıyor. Bir gün ne göreyim, Yusuf evden sazını getirmiş. Güzel çalardı ha, delikanlılığımızda az mı ahenkler yapmıştık, hovardalıkta az mı saz paralamıştık! Ama senelerden beri eline aldığı yoktu. Dediğim gibi, bir gün dükkana getirmiş, tıngırdatmaya başladı. Bir gün, iki gün, arkası gelmez. Baktım kız da yavaş sesle okuyor. Ahenk yolunda. Burada ne müşteri olacak? Akşama sabaha birkaç memur, pazardan pazara birkaç köylü... İş yok, vakit çok. İnsan bundan azarmış zaten. Bir gün Yusuf'u çektim yanıma. Ülen, dedim, ne olacak senin halin? Ne var ki, dedi. Daha ne olsun?.. Güpegündüz koynuna alacak değilsin ya? Halinden utan! Yusuf bir kızardı. Aman, emmioğlu, ağzına aldığın lafa bak. Şart olsun eli elime değmedi. Yarenliğimden hoşlanıyor herhalde... Bir iki de köy deyişi çalıyorum, gülüp: Sağ ol Yusuf Ağa, diyor. O kadar... Böyleleri bize bakar mı?.. Ama bunu derken içi de kan ağlıyordu. Neyse ki umudu yoktu. Ara sıra kız dükkana uğramayıverirdi. Hani gece oyundan sonra efendiler ahenge götürürlerdi de sabaha kadar kızlara içirip oynatırlardı, ondan. Böyle zamanlarda Yusuf'un hali pek perişan olurdu. Melül melül önüne bakar, sazına dokunur, müşteriye itibar etmezdi. Birinin yüzünü kesiverecek de başına dert alacak diye korkardım. Arada benim dükkana bir uğrardı. Ne haber senin avrattan deyince: Bırak şu kahpeyi! diye celallanır, amma akşama doğru kız gelince sazını kucağına alıp boynunu büke büke çalardı. Her hallerini görürdüm; dükkanı ayna gibi karşımda... Yusuf yavru kuzu gibi karıya baktıkça domuzun kızı da sırıtıp oynaşırdı. Ama Yusuf'un dediğine bakılırsa pek halden anlarmış. Onun babası da berbermiş. Altı aynalı dükkanı varmış. Sekiz kardeş oldukları için bunlara bakmazmış. Kız da ekmeğini bu yolda aramış. Nasip buymuş.

İlle günün birinde işler bozuluverdi. Bizim deli Yusuf bir akşam duramamış, kafayı çektiği gibi tiyatroya dayanmış. Geçmiş en öne kasılmış. Karı onu orada görünce bir şaşırmış. Sonra gözünün ucuyla bir selam çakmış. Yusuf kendini tutamayıp 'Aaaah!' diye bir bağırmış. Kız bunun üzerine şöyle bir daha başka türlü göz atmış. Yusuf büsbütün kendini kaptırıp, 'Kurban olayım!' diye çığırmış. Kaymakam köşeden işaret edince Yusuf'un kolundan tutup dışarı atmışlar.

O günden sonra kız bir daha Yusuf'un dükkanına gelmedi. Herhalde rezillikten korktu. Kart adamın sevdalısı tatsız olur, yapıştıkça yapışır... Öyle ya!.. Zaten çok da kalmadılar, üç beş, gün sonra çekip Bursa'ya gittiler. Yusuf o geceden sonra kendini bıraktı, adamakıllı zebun oldu. Halinden korkmaya başladım. Kızı para istemeye dükkanın kapısına gelince bir bağırır, yedi mahalleye duyururdu. Kızcağız da, hani şu az evvel buraya gelen, gözünü silip eve kaçardı. Ama çok sürmedi. Beş on günde Yusuf kendine gelir gibi oldu. Bir gün dükkana uğradı: Bizdeki de akıl mı ya? dedi, öyleleri bize bakar mı? Gönül eğledi gitti... Yalnız dilleri pek hoştu. Dargın kaldığıma yanarım! dedi. Durdu, durdu: Kim bilir şimdi nerdedir, kimlere tatlı dil döküyordur? diye içini çekti. Yusuf, aklını başına topla, evine, ailene mukayyet ol, dedim. Allah bilir ya, yürekten söylemedim. Biz de gönül hali nedir biliriz. Sevdalıya pent[11] vermesi kolaydır. Gel de sevdayı çekene sor... Ama, dediğim gibi, Yusuf kendini çabuk topladı. Çoluğuna çocuğuna bağırmaz oldu. Kızın lafını etmedi. Bir gün baktım, sazını da evine götürmüş...

Eh, artık bu da geçti diyordum. Bir gün Yusuf'la benim dükkanda oturup konuşuyorduk. Bana bak Yusuf, dedim, insan hali işte böyle. On beş günlük ömrü on beş seneye sığdıramazsın da, on beş senelik ömrü on beş günde yaşayıverirsin! Aldırma, Allah ömür verir de sakalımız ağarır, belimiz bükülürse karşı karşıya oturur, bugünleri anıp söyleşiriz. İnsanın iyi günü de, kötü günü de geçer, elverir ki bugünlerden anacak bir şey kalsın! Yusuf başını sallar, içini çekerdi. Lakin gönlünün derdi kalmamıştı, her halinden belliydi. İşte o sırada içeri bizim Kara Hakkı girdi. Hoş geldin Hakkı, işler nasıl? dedim. Ortalarda görünmedin, deliğe girdin sandık... Kara Hakkı pek köyde durmaz, Bursa, Balıkesir, İzmir'e kadar dolaşır, keyif satardı. Senin anlayacağın esrar götürürdü. Bizim buranın kendirinden çok ala esrar çıkar ha! Hakkı: Aleykümselam dedi. Yusuf'u görünce: Aman üstümde kalmasın,

Yusuf Ağa, sana selam getirdim! dedi. Yusuf bir sarardı. İçine doğmuş garibin... Kimden? dedi. Hakkı güldü. Malın gözü imişsin ya, Yusuf Ağa; hiç senden ummazdım. Hiç de fena karı değil! dedi. Sonra anlattı. Balıkesir'den gelirken Susurluk'ta bir handa kahve içiyorlarmış.

Bursa'dan Balıkesir'e giden bir kumpanyaya rastlamışlar. Şundan bundan konuşurlarken Hakkı'nın Orhangazili olduğunu, şimdi de oraya gittiği duyan bir karı: Aman, orda berber Yusuf vardır, tanır mısın? demiş. Hakkı, Yusuf'u kim bilmez? deyince, Yusuf'a benden çok selam et! demiş. Adını da söylemeyip, sen selamımı diyiver, o bilir! demiş. Hakkı işin alayında, hem anlatıyor, hem gülüyordu. İkide bir Yusuf'un dizine vurup: Yaman adammışsın Yusuf Ağa, karı durdu durdu sana selam etti. Kamyona binip tozun toprağın içinde kaçarken bile kafasını camdan uzatıp, aman Yusuf'a selamımı, unutma! diye bağırdı, diyordu.

Yusuf sesini çıkarmadı. Ben Hakkı'nın tıraşını bitirinceye kadar bir yeryüzüne, bir gökyüzüne bakıp oturdu. Hakkı'nın arkasından, bir söz bile demeden çıktı, dükkanına gidip kepenkleri indirdi, kapıyı kilitledi. Tekrar benim dükkanıma geldi. Anahtarı uzatıp, al Emmioğlu, bu sende kalsın. Selamını aldım, gayrı buralarda duramam. Herhalde onu bulmalıyım! dedi. Aman Yusuf, etme Yusuf demeye vakit kalmadan çekti gitti. İşte o gidiş."

Birbirine doladığı uzun ve ince bacaklarını açtı, bana doğru uzattı. Kocaman ve ökçeleri basık ayakkaplarının burnu adeta diz kapaklarıma kadar geliyordu. Düşünceli bir tavırla başını sallayarak:

"Çoluğu çocuğu ortada kaldı," dedi. "Bu kadar sene karşı be karşı esnaflık ettik. Aynı zanaatın ekmeğini yedik. Onlara bakmak bize düştü artık!"

Sonra, gözlerini karşı dükkana dikti. Biraz düşündü. Hakikatleri olduğu gibi görmekten ve söylemekten hiçbir korkusu olmayan insanlara mahsus bir açıklıkla ilave etti:

"Hem Yusuf dükkanını kapatıp gidince onun müşterisi de bana kaldı. Çocuklarının nasibi bana devroldu. Onların nafakası boynumuza borçtur."

Söyleyecek bir söz bulamayarak etrafıma bakındım. Otelin önünden gelen motör sesleri otobüslerin geçmeye başladığını haber veriyordu. Acele tıraş parasını vererek sokağa fırladım. İçimde tuhaf bir utanma vardı. Güzel bir manzara için bir günlük itiyadımı değiştirmek, bir gecelik rahatımı feda

etmek, bana kaybedilmiş bir alışveriş gibi gelirken, bir kuru selamın arkasından başını alıp giden Yusuf'u ve onun, içinde kim bilir ne dünyalar yaşayan, saçsız başını düşünüyordum.

Dört elle sarıldığımız birçok kıymetlerin; uğrunda, sahici bir insan gibi kalbimiz ve kafamızla yaşamayı feda ettiğimiz binlerce sözde mühim şeylerin ne kadar kolay fırlatılıp atılabileceğini bana öğreten Yusuf! Benden de sana selam olsun...

1940

Bir Mesleğin Başlangıcı

Gece yarısından iki saat kadar sonra trenimiz Sivas'a geldi. Ankara ile Kayseri arasında bizi adamakıllı bunaltan sıcağa mukabil Sıvas'a yaklaştıkça ve gece ilerledikçe hatırı sayılır derecede sert bir soğukla karşılaşmıştık. Arkadaşımla birlikte ceketlerimizin yakasını kaldırarak, istasyon büfesine girdik, birer çay istedik. İçerisi nefesten ve sigara dumanından buğulanmıştı. Bütün masalar doluydu. Başlarını masanın muşambasına koyup uyuyanlar veya bizim gibi yer bulamayıp ayakta zeytinyağlı biber dolması yiyenler vardı... Ankara, Samsun, Diyarbakır ve Erzincan'dan gelen ve bu istikametlere giden trenlerin hareket ve muvasalat[12] zamanları gece yarısından sonra saat bir ile üç arasına tesadüf ettiği için bu saatlerde Sıvas istasyonu, binanın dışını kaplayan derin sükunetle büyük bir tezat halinde idi. Arabacılar, kaybettikleri müşterilerini, tren kalkıverir de paramı alamam korkusuyla, peronun dört tarafına koşup arıyorlar, askeri mektep talebeleri başörtülü anneleriyle vedalaşıyorlar, yer yer dizilmiş bavulların kenarında, atkılara sarılmış küçük çocuklar uyukluyor veya vızıldıyorlar, istasyonun henüz parke döşenmemiş, toprak ve karanlık kısmında köylüler heybelerinin ve sepetlerinin arasında çömelip oturuyorlardı.

İstasyonun önü karanlıktı. Atlarının renk ve şeklini, arabacısının yüzünü görmeden bir faytona atladık. Şimdi ismini hatırlayamadığım, fakat herhalde "Palas"lıkla alakası olan han bozması bir otelin önünde durduk. Bize gösterilen odada, verilen kati teminata ve insanı sersem eden filit kokusuna rağmen tahtakurularından uyumak mümkün olamayacağını tecrübelerimle biliyordum. Bir tek ümidim, ayakta duramayacak kadar yorgun oluşumdu.

Arkadaşım halkıyat[13] tetkikleri yapmak, hikaye ve şiir toplamak için seyahate çıkmış genç bir alimdi. Kayseri'den trene binmiş, artık sıkılmaya başladığım yalnız yolculuğun hiç olmazsa bir kısmına iştirak edeceği için

beni pek sevindirmişti. Gözlüklerinin arkasından biraz mahcup bir hal ile etrafı süzen gözleri tesadüf ettikleri cansız eşyadan bile rivayet toplamak istiyormuş gibi meraklı ve sorucuydu. Bize muslukların yerini gösteren, yastıkların kirli tarafını el çabukluğu ile alta çevirip, meydana çıkan tarafın daha berbat olduğunu görünce pişkin bir gülüşle yüzümüze bakan otel hizmetkarını derhal sorguya çekti, aşık kahvelerinin yerlerini, meşhur saz şairleri bulunan köylerin isimlerini öğrendi. Hatta bir aralık uyku sersemi adamı oturtup Bey Böyrek veya Köroğlu masallarının Sıvas rivayetini söyletmeye kalkacak diye korktum, bir bahane ile delikanlıyı savdım. Uyandığımız zaman güneş basma perdelere vurmuştu. Derhal pencereye koştum. Gecenin karanlığında girip kirli yatağına yattığım bu Anadolu otel odalarının penceresinden baktığım zaman tesadüf edeceğim meçhul manzaranın merakını daha yatmadan duymaya başlarım. Önüme bazan kavak ve erik ağaçlarıyla dolu bir bahçe, bazan yıkılmak üzere bulunan kerpiç bir duvarla çevrilmiş bir mezbele, bazan da heykelli ve minimini ağaçlı bir hükümet meydanı çıkar.

Bu sefer gördüğüm, vitrininde birkaç bayat patlıcan; yeşil biber ve büyük bir buzdolabı teşhir edilen "lüks" bir lokanta idi. Hemen perdeleri kapattım. Sokağa çıkar çıkmaz arkadaşımdan ayrıldım. O, aşık kahvelerini dolaşmaya ve Sıvas'ta halkıyatla meşgul birkaç meraklıyı aramaya gitti, ben şehri gezdim. Akşamüzeri kenar mahallelerden birinde karşılaştık. Yanında yerli bir zat ile acele acele gidiyordu.

"Koca Recep isminde biri varmış, onu arıyoruz!" dedi.

"Saz şairi mi?"

"Hayır!"

"Ne yapacaksınız?"

"Bize karı buluverecek."

Biraz hayretle, fakat daha ziyade inanmayan bir gülüşle yüzüne baktım. O da gülümsüyordu. Bu taraklarda hiç bezi olmayan arkadaşımın birdenbire hovardalığa kalkmış olmasına ihtimal verilemezdi. Nitekim izah etti:

"Düğünlerde ve bazı eğlencelerde kadınlar tarafından söylenen şarkıları bir türlü toplayamıyorum. Aile kadınlarını çağırıp söyletmeye imkan yok. Ötekilerin de yolunu ben bilmiyorum. Arkadaş bu Koca Recep'i salık verdi. Birkaç sesi güzel ve çok şarkı bilen kadın buldurmak istiyoruz."

"Eh. Bu bahane," dedim. "Şunun doğrusunu söylesene, düpe düz avrat oynatacaksınız. İçki falan da var mı?"

Sıvaslı zat:

"Onsuz olur mu canım?" dedi.

İşin ilmi tarafından ziyade bu cihetin onu alakalandırdığı belli idi.

Koca Recep'i bulup kadınları temin ettikten sonra beni gelip otelden almayı kararlaştırdılar. Ayrıldık. Otelin altındaki kahvede bir düzineye yakın çay ve gazoz içerek ve üç gün evvelki gazeteleri karıştırarak iki saat bekledim. Nihayet arkadaşım geldi: "Hadi, hadi, kadınlar bekliyorlar, çabuk!" dedi. Dışarı çıktık. Sokakta kimseler yoktu.

"Hani?"

"Burada olur mu yahu? Şehrin dışında, arabalarda!"

Tereddüt ettim:

"Nereye gidiyoruz?"

"Paşa fabrikasına. Orası ağaçlık ve sulakmış. Güzel bir yer olduğunu söylüyorlar." Güldüm;

"Görüyorum ki manzaranın letafetiyle de alakadarsın. Bu iş yalnız ilmi bir tetkike benzemiyor. Allah versin... Kadınlar nasıl?"

"Görürsün!"

Bu sözü adeta tehdit eder gibi söylemişti.

Şehrin dışında, karanlıkta, birkaç arabanın beklediğini fark ettim. En arkadakine atladık, yola düzüldük. Arabada benden ve arkadaşımdan başka iki kişi daha vardı, biri akşamüzeri gördüğüm yerli zat, diğeri kır sakallı, ellilik bir adamdı. Elini göğsüne koyarak derin bir sesle "Merhaba!" dedi. Ve bir daha bizimle meşgul olmadı. Karanlıkta güçlükle seçtiğim hatları, ciddi, düşünceli bir çehreyi ifşa ediyordu. Sakalı muntazam ve kısa kesilmişti. Bol yakalı ve sedef düğmeli mintanı ve büyük aba ceketiyle daha ziyade bir mahalle imamına benzeyen bu adamın böyle bir eğlenceye iştirak etmesini garip buldum. Sıvaslı zatın bir aralık ona "Koca Recep" diye hitap ettiğini duyunca hayretim büsbütün arttı. Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde, oturak alemi yapmak isteyenlere avrat buluveren, gizli umumi kadınların tellallığını yapan birçok adamlar tanımıştım, fakat şu karşımda bir halk

filozofu, bir köy muhtarı vakarıyla oturan nur yüzlü adam bunlardan biri olabilir miydi? Karşımda oturan ihtiyarı yakından tetkik etmek için eğildim. Fakat önümüzdeki arabaların çıkardığı toz bulutları karanlıkla birleştiği için hiçbir şey göremedim. Gittiğimiz yerde derhal rakı sofrası kuruldu. Kadınlar arkadaşımın "görürsün" dediği kadar da varmış. Yaşlı ve harap çehreleri, gümüş mecidiye büyüklüğünde kırmızı damgalı yanakları, rastıklı çatık kaşları, katmer katmer buruşuk boyunları ile zavallı bir manzara arz ediyorlardı. Fakat sazlarla beraber şarkı söylemeye başlayınca, seslerindeki garip bir hüzün, Orta Anadolu havalarına daha cana yakın bir eda veren o tatlı çatlaklık, suratlarının korkunç mahiyetini gözlerimden sildi.

Koca Recep bir kenarda oturmuş, etrafla hiç alakası yokmuş gibi önüne bakarak ağır ağır rakı içiyordu. Etrafındakilerin ona karşı gösterdikleri hürmete benzeyen bir çekingenlik, büsbütün merakımı artırdı. Bütün gece gözlerimi kendisinden ayıramadım. Zaman zaman kalkıp etrafında dolaştım, yanına oturdum, fakat bir türlü söz açamadım. Kadınlar bile rakıyı ilk defa ona uzatıyorlar, karşısında başlarını öne eğerek bekliyorlardı. Nihayet, belki de içkinin verdiği bir cesaretle, tam yanı başına oturarak:

"Eh, nasılsın bakalım Recep Ağa?" dedim.

Yüzüme bakmadan cevap verdi.

"Çok şükür."

Bir müddet durdum, sonra saçmaladım:

"Bu kadınlar da pek kart şeyler..." Sonra derhal tashih ettim: "Fakat sesleri fena değil... Ustaca okuyorlar..."

Gözlerini bana çevirdi. Uzun, kır kaşlarının altındaki açık kahverengi gözleri sakin ve lakayttı.

"Ustadırlar..." dedi. "Bilmedikleri hava yoktur: Efendi yazacakmış dediler de onun için bunları getirdim!"

Kadınların burnunun dibine sokulup gözlerinin içine bakarak defterini dolduran, ara sıra onlardan birini kenara çekip yavaş sesle yazdıklarını kontrol eden arkadaşımı gösterdi. Sonra tekrar yüzüme baktı:

"Genç avratlar da var... İstersen bir akşam da onları getiririz. Kendileri de güzeldir, oyunları da..." dedi.

Bir türlü sormak istediğim şeyi soramıyor, kekeliyordum. Nihayet dudaklarımdan manasız bir söz daha fırladı:

"Sen ne iş yaparsın Recep Ağa?" dedim.

Hayretle beni süzdü. "Aptal mı bu herif?" demek istediği belliydi.

"Görmüyor musun ne iş yaptığımı?" dedi. "İlle bunun adını mı söylemeli?" Mahcup mahcup önüme baktım. Başımı kaldırdığım zaman Recep'in beni hala süzmekte olduğunu gördüm. Bu sefer bakışlarında benim merakımı, hayretimi iyice anlayan bir gülümseme görür gibi oldum. Hakikaten bu gülüş biraz sonra bütün yüzüne yayıldı, ona hem masum, hem kurnaz bir çocuk çehresi gibi tatlı bir hal verdi.

"Bu işi bana yakıştıramadın değil mi?" diye sordu.

Başımı tasdik makamında öyle süratle salladım ki, adam tekrar ve daha çok güldü. Sonra ciddileşerek uzun zaman önüne baktı. Ben de bir şey soramıyor, sarhoş oldukları için artık istenilen şarkıyı söylemeyen ve keyiflerine göre bağırıp oyuna kalkan kadınlara bakıyordum. Arkadaşım da yazmaktan yorulmuş, sırtını bir ağaca verip ayaklarını uzatarak gözlüklerinin arkasından etrafı seyre dalmıştı; serin bir rüzgar etrafımızdaki birçok derelerin ve şelalelerin sesini, iri ağaçların yaprak hışırtısıyla karıştırıyor ve uzaklara götürüyordu. Karanlık fakat berrak gökyüzünde yıldızların sayısı beş on misli artmış ve gök kubbesi üstümüze doğru bir hayli alçalmış görünüyordu.

Bir aralık Recep ile tekrar göz göze geldik. O, birkaç saniye evvel kesilmiş bir mükalemeye[14] devam eder gibi:

"Biz bu işe kabadayılık yüzünden başladık!" dedi.

Ne demek istediğini iyi anlayamadığım için yüzüne baktım.

"Allah inandırsın böyle..." dedi. Sonra, ikide birde sessiz gülüşlerle sözünü keserek, kısaca anlattı:

"Gençliğimde ben bu yakaların en kabadayı, en gözü pek hovardasıydım. Hatırımı saymayan delikanlı yoktu. Babamdan kalma beş on kuruş da vardı, kimseye muhtaç değildim. Arkadaşlar sağ olsun, hiçbir eğlenceyi bensiz yapmak istemezlerdi, sen olmayınca tadı çıkmıyor derlerdi. Sonra ortalığı yıldırmış olduğum için, şurda burda saklı karıları bensiz alıp getiremezlerdi. Zorlu bir efenin yanındaki avradı sürüyüp almak için hep beraber gider,

lüzum olursa tabancaya, bıçağa sarılır, evvel Allah boş dönmezdik. Sonraları namımız öyle bir yayıldı ki, hangi avratın kapısına dayansam, gelmem demez oldu. Ama yalnız bana... İşte oğlum, meğer bu kabadayılık bizim işin başlangıcı imiş. Benim haberim yoktu... Şimdi şimdi anlıyorum... Bir eğlence yapsak, bir avrat oynatmaya kalksak hemen arkadaşlar bana gelirler: 'Aman Recep, kurbanın olalım, bu kahpeyi senden başkası sürüyemez...' derlerdi. Bu laftan gönlüme de hiçbir kötülük gelmezdi ha, ne olacak, arkadaş hatırı için olduktan sonra... Ama yavaş yavaş bizim babadan kalma mallar da hovardalıkta eriyip gitmeye başladı. Arkadaşlardan gizlimiz yok ki, bir gün bana: Aman Recep, dediler, bu iş böyle gitmez, aklına bir kötülük gelmesin ama, senin yaptığın doğru değil, hem yoruluyorsun hem de araba parasını, getirdiğin avradın masrafını sen çekiyorsun. Hiç olmazsa araba parasını biz verelim... Eh, bunda ne var, pekala dedim. Bir zaman böyle gitti. Bizde geçinecek kadar bile mal kalmadı... Avrat oynatmaya falan gitmez oldum... Arkadaşlar yine geldiler, sen olmadan bu iş olmuyor, senden daha zorlu kabadayı aramızda yok, bizi boşlama... dediler. Fakat bu sefer avradın masrafını da bize verdirmez oldular. Yavaş yavaş eğlencenin masrafını görürken de benden para almadılar. Ben de, aman, ille masrafa katışacağım! diyecek halde değildim... Derken günün birinde işi açığa vurdular. Uzun etme Koca Recep dediler, sen olmazsan biz avrat bulamayacağız, arkadaşlık namına sen bu işi yapıyorsun, ama kendi işinden gücünden oluyorsun, bak malını mülkünü bu yolda yedin, al şunu bakalım, aramızda topladık... Bunu deyip elime birkaç kayme sıkıştırdılar. Ama bundan sonra da halleri tavırları bir değişiverdi. Artık üç beş kağıdı cebine koyan, Koca Recep, bana falan avratı getiriver, diye yanaşmaya başladı. İşte böyle..."

Birdenbire sustu, hikayesini yarıda bırakmış gibi bir hali vardı. Önüne bakıyordu.

"Peki, sonra?" dedim.

Yüzüme tekrar dalgın dalgın baktı:

"Ne sonrası?" dedi. "Sonrası işte gördüğün gibi olduk!.."

Arkadaşım yerinden kalkmış bana doğru geliyordu. Birkaç kişi, her biri bir yanda sızıp kalmış olan karıları arabalara yüklemeye çalışıyordu. Hava adamakıllı serinlemişti. Biz de doğrulduk. Recep Ağa sakalını karıştırarak

önden gidiyordu. Arabada da hiç konuşmadık. Yalnız şehrin kenarında inip birbirimizden ayrıldığımız sırada yanıma geldi, tavrı o kadar ciddi ve düşünceliydi ki, hikayesine devam edecek sandım ve bekledim. Fakat o:

"Lüzumum olacak olursa beni İsmail'in kahvesinde ararsın!" dedi ve omuzları dik, başı önde, evinin yolunu tuttu.

1940

Bir Konferans

Büyük şehirlerimizden birine yakın bir köyde yeni bir yatılı okul açılıyordu. Açış törenine maarif müdürü, müfettişler, şehrin mühimce adamları ve "köycü"ler, bir kafile halinde otomobillerle gittiler. Köy halkı, bu golf pantolonlu, kasketli, kara gözlüklü, boyunları fotoğraf makineli kalabalığı, yolun iki yanına dizilerek, derin bir sükutla karşıladı. Gelenler derhal yeni yapılan okulun önündeki meydanda toplandılar. Henüz kapatılmamış kireç kuyularının, inşaattan sökülmüş tahtaların, kum ve çakıl yığınlarının etrafında geniş bir halka oldular. Bunların arkasında, herhalde tahsil çağında oldukları için, köyün küçük yaşlı sakinleri birikmişti. Asıl köylüden, civar damlardan bakan birkaç kadından başka, kimse görünmüyordu. Gelenler birbiri arkasına birçok nutuklar verdiler, atılan dev adımlardan, köylerin nurlanmasından bahsettiler ve alkışlandılar. Sıra okulun gezilmesine geldi. Misafirler, henüz badana kokan binanın içini dolaştılar. Maarif müdürü davetlilere, binanın şurasında, burasında görülen sıva dökükleri, çatlaklar hakkında izahat verdi; henüz kati tesellümün[15] yapılmadığını, bütün bu kusurların müteahhide tamir ettirilmesine çalışıldığını söyledi. "Efendim!" diyordu, "Nafıa mühendislerine meram anlatamıyoruz... Bakın, koridorlara döşenen parkeler daha okul açılmadan yerinden oynamaya başladı. Kontrole gelen mühendisler, amele fazla gezindiği için böyle olmuştur, müteahhidin kabahati yoktur, diye rapor verdiler... Yarın talebe bunların üzerinden uçarak gidecek değil ya, onlar da gezinecek, koşacak... Bu müteahhitlerle başa çıkamıyoruz efendim..."

Misafirler köy ve civarını da beş on dakika içinde iyice gezip dolaştılar. "Köycü"ler yolda ve kahvede rastladıkları bazı köylülerle lafa girişmek teşebbüsünde bulundular. Aralarında köycülük tahsili için Paraguay'a gidip senelerce kalmış biri vardı, sesini tatlılaştırıp yumuşatarak türlü şeyler soruyor, hiçbir şey ifade etmeyen kısa cevaplar alıyordu. Bütün gayretlere rağmen, konuşmalar birkaç sual ve cevaptan ileri gidemedi. Soran karşısındakinin acaba ne diye bu kadar her şeyden habersiz, vurdumduymaz

olduğunu, sorulan ise ötekinin neden böyle ipe sapa gelmez şeyler sorduğunu düşünerek birbirlerinden ayrıldılar.

Bu aralık, şehirden gelenlerin arasında bulunan bir "iktisatçı", köylüye daha faydalı olmak isteğiyle, kooperatifçilik alanındaki bilgilerini kullanmayı akıl etti. Maarif müdürüne ve köye beraber gelmiş olan nahiye müdürüne: "Tam fırsattır, şunlara kooperatifçilik hakkında bir konferans vereyim!" dedi. Kendisi, memleketi sadece bu nevi şirketlerin yükselteceğine inanmıştı. Böyle bir teklifi kabul etmemeye imkan yoktu. Herkes: "Pek güzel olur... Biz de istifade ederiz!" diye samimi fikrini beyan etti.

Yalnız, konferansı asıl dinleyecek olanların mütalaası[16] alınmadı. Köyde adam dolaştırılarak halk yeni okulun boş sınıflarından birine toplandı. Hatip duvarın dibinde yerini alarak boynunu ileri geri uzattı; mendilini çıkarıp gözlüğünün camları arkasındaki çipil gözlerini sildi. Köylüler henüz pek kurumamış olan çimento döşemenin üzerine oturmuşlar, şehirliler de sağ ve soldaki duvarların kenarına dizilmişlerdi.

"İktisatçı" sözüne başlamadan evvel dinleyicilere, üst üste birkaç defa: "Aman, sözlerimde anlamadığınız bir yer olursa hemen sorun!" diye ihtar etti. Ondan sonra kooperatifçiliğin kısa bir tarihçesini yaptı ve tam kırk beş dakika, hiç durmadan, sözüne devam etti. Ara sıra dinleyicilerin yüzüne şüpheyle bakarak: "Nasıl, anlıyor musunuz?" diye soruyor, köylülerin evet makamında başlarını salladıklarını, bazılarının "anladık, anladık!" dediklerini görüp işitince emniyetle sözüne devam ediyordu. Karşısındakilere ancak bir kısmını verebildiği büyük ilim denizine dalmıştı. "İstihsal[17] kooperatiflerine gelince...", "İstihlak[18] kooperatiflerine gelince...", "Kooperatifçiliğin memleketin ekonomik bünyesi üzerinde yapacağı şifakar tesirlere gelince..." diyerek meseleyi her tarafından ele alıyor, tüketmeden bırakmıyordu.

Nihayet, ağzı kurumuş, fakat gözleri kendi sözlerinin heyecanıyla yaşarmış bir halde, ve: "Söyleyin bakalım, şimdi aklınız yattı mı? Beni iyice anladınız mı?" sorusuyla konferansını bitirdi.

Bütün köylü dinleyiciler, derin bir uykudan uyanır gibi kımıldadılar.

"Çok doğru dedin!.. Hepimiz anladık!" diyerek hatibi mükafatlandırdılar, sonra hep birden yerlerinden kalkıp bir kenara çekilerek misafirlere yol

verdiler.

Herkes çıktıktan sonra içerde beş on köylü ile nahiye müdürü, bir de şehirden gelenler arasında bulunan eski bir köy öğretmeni kalmıştı. Bu sonuncusu, şüpheyle dolu gözlerini, kabahatli gibi hepsi önlerine bakan köylülere çevirdi:

"Ülen, ne anladınız o efendinin dediklerinden?" diye sordu. Köylüler cevap vermeden birbirlerinin yüzüne baktılar. Nahiye müdürü, öğretmenden cesaret almış gibi, gülümseyerek: "Hadi canım, doğrusunu söyleyin... Ben bile bir şey anlamadım da, siz ne anlayacaksınız?" dedi.

Bunun üzerine köylülerin birkaçının yüzünde hafif bir gülümseme dolaştı. Nihayet içlerinden orta yaşlı biri genç nahiye müdürünün ve yaşlıca öğretmenin yanına sokuldu:

"Aslını ararsan biz de bir şey anlamadık amma, müdür bey..." dedi, "ne idelim, dinledik işte!.."

Öğretmen, bir talebesini paylar gibi:

"Peki, ne diye anlamadık demediniz öyleyse? Adamcağız kaç defa sordu da!.." dedi.

Köylü, içinden gelen bir gülüşü zapt etmek istiyormuş sandıracak kadar ciddi bir çehre ile:

"Aman beyim!" dedi, "Anlamadık diyelim de bir daha baştan mı anlatsın?"

1941

Yeni Dünya

Bu civarda kendilerine "Aptal" denilen Türkmenlerden iki davulcu, bembeyaz ve uzun şalvarlarını uçurup davullarını havada savurarak, toprak damlardan birinin üzerinde oynuyordu. Biri yaşlı, biri gençti. Baba oğul oldukları ilk bakışta anlaşılacak kadar birbirlerine benziyorlardı. Yaşlısı, esmer yüzlü, kırçıl sakallı, orta boylu bir adamdı. Halinden umulmadık bir çeviklikle sıçrıyor, dönüyor, davulunu fırlatıp yeniden tutuyor, tokmağını havada çeviriyor, bu sırada hiç aralık vermeden boyuna çalıyordu. Genci biraz daha uzun boylu, zayıf ve adamakıllı güzeldi. Babasına göre daha ağır davranıyor, arada sırada dönüp hoplasa bile, daha çok olduğu yerde davuluyla beraber eğilip doğrularak ve başını ikide birde geriye fırlatıp, kasketinin altından yüzüne dökülen simsiyah saçlarını yana atarak, babasını aşka getirmek ister gibi, bütün kuvvetiyle çalıyordu. Köy bir sırtın üzerine set set sıralanmış evlerden ibaretti ve alt taraftaki evin damı üst taraftakinin önünden geçen sokaktı. Bütün bu damların üstü genç, ihtiyar kadınlarla dolmuştu. Bir kısmı öbek öbek olmuş konuşuyor, bir kısmı kucağındaki yahut yanındaki bebeklerle uğraşıyor, onları emziriyor, bir kısmı da, aşağıda davulcuların etrafında itişip kakışan biraz daha büyükçe çocuklara bağırıyordu.

Erkekler düğün evindeki bir odaya tıkılmışlardı. Kapıdan başka hiçbir yerden ışık almayan, toprak tabanlı odanın bir kenarında, alçak bir sekinin üstünde şehirden getirdiği iki misafiriyle hancı Yakup Ağa oturmuştu. Düğün sahibi –güveyin büyük kardeşi– dört yana koşup ortalığı idare, misafirlere ikram ediyor, kapıya yakın bir yerde pinekleyip duran ihtiyar bir aşığa: "Ne duruyorsun; çalsana!" diye sesleniyordu. Yirmi beş otuz kişi kadar insan küçük odanın kenarlarına sıkışıp oturmuşlar ve ortada ancak bir buçuk adım eninde ve boyunda bir yeri açık bırakmışlardı. Aşık sazını eline alıp gayet tatsız ve bozuk düzen bir hava çalmaya başlayınca, köşelerden birinde yarı karanlığa gömülmüş duran bir kadın ortaya çıktı, kaşıklarını avucuna yerleştirerek daracık yerde dönüp oynamaya kalktı. Fakat

odadakilerin hiçbiri ne kadına, ne saza kulak asmıyorlar, önlerine bakmakta, yahut birbirleriyle fısıldaşmakta devam ediyorlardı. Yalnız şehirden gelen misafirler mühim bir şey görüyorlarmış gibi boyunlarını uzatıyorlar, birbirlerine ve hancı Yakup Ağa'ya manalı gözlerle bakıp gülümsüyorlardı. Saz, cılız bir sesle, oyun havasına benzer bir şey çalıyor, ortadaki kadın ise, etrafındakilere küfretmeye hazırlanır gibi suratını buruşturup kaşlarını çatarak, iki yanına döner gibi yapıyor, bir sağ ayağını, bir sol ayağını yerden kesiyor, arada sırada da, kendisinden beklenen küfrü söyler gibi hırçın bir tavırla kaşıkları şıkırdatıyordu. Bu sırada, genç efendilerin oturduğu sekinin karanlık bir köşesinden kalın ve hakim bir ses:

"Hüseyin!" diye bağırdı.

Saz ve oyun durdu. Düğün sahibi sesin geldiği yere seğirtti: "Buyur ağam!"

"Ülen, bu kötü avradı nereden buldunuz? Düğününüze yakıştıramadım..."

Hancı Yakup Ağa, kocaman eliyle ortada oynayan karıyı gösteriyor ve dik sesiyle söyleniyordu. Kadın oyunu bırakıp bu tarafa kulak vermeye başlamıştı. Etrafta oturanlar da Yakup Ağa'nın fikrine katılıyorlar, düğünde oynatmak için getirilen kadının sıskalığını, suratsızlığını ileri sürüyorlar, elleriyle göstererek:

"Baksana ülen Hüseyin, marazın biri..." diyorlardı. Kadın onların bu sözünü tasdik eder gibi kesik kesik öksürerek:

"Neyim varmış ki?.. Oyna dersiniz oynarım... daha ne istersiniz ki?.. Bana buralarda ünlü Yeni Dünya derler," diye söze karıştı. Fakat onu dinleyen yoktu.

Güveyin kardeşi Hüseyin, Yakup Ağa'nın yanına sokularak kulağına eğilmiş, özür dileyen bir sesle mırıldanıyordu:

"Kusura kalma ağam, şehre ben gidemedim... Düğün telaşesi işte... Bizim oğlanlar da bunu bulup gelmişler, başka yokmuş hani de..."

Yakup Ağa: "İş size kalırsa tabii böyle olur!" diyen bir eda ile başını salladı, sonra kalın sesiyle: "Birini bizim hana yollayın, katibe söylesin, Deli Emine'yi çığırsın!" dedi.

Hüseyin derhal dışarı fırlayıp iki saat uzaktaki şehre birini yolladı. Yakup Ağa'nın itibarı köyde çok büyüktü. Şehre inen herkes onun hanında kalır,

ekinini, yününü satmakta onun aracılığından faydalanır, sıkışınca ondan para alır, hükümette işi olsa, yahut bir vukuat yapıp mahkemeye düşse ondan medet umardı. Bir kötü avrat için hatırını kırmak doğru olmayacaktı. Zaten Yeni Dünya dedikleri bu karının da yüzüne bakılır hali kalmamıştı. Üç beş sene evvel ortaya çıkıp gençliği sayesinde biraz nam kazanmış, fakat çabuk kötülemişti.

Hüseyin tekrar içeri girdiği zaman kadını, bir kenara oturmuş, etrafındakilerle münakaşa eder buldu:

"Deli Emine gelip de ne olacak? Bir düğüne bir avrat yetmez mi?" Yanındakilerden biri:

"Sen de kendini avrat mı sayıyon?.."

"Böyle düğüne çok bile..."

Sekide oturan ve ilk defa bir köye gelmişe benzeyen şehirli efendiler pek eğlenceli buldukları bu konuşmaya fıkır fıkır gülüyorlardı. Kadın boyalı ve dağınık saçlarını sinirli sinirli toplamaya çalışıyor ve sapsarı dişlerini göstererek, her ağzını açana laf yetiştiriyordu. Yüzü, yanaklarındaki şekilsiz ve morumsu allıkları görünmez edecek kadar kızarmıştı. Gözlerinin altındaki buruşuk deri ikide birde ürperiyor, sıska çehresinde ifadesiz birer nokta gibi duran siyah ve biraz kanlı gözleri zaman zaman parlayıveriyordu. Öksürüğü de artmış gibiydi ve her öksürüşünde yanakları daha çok kızarıyordu. Nihayet etrafına laf yetiştirmekten yorulmuş gibi başını duvara dayadı, altı yamalı ipek çoraplarını ortaya uzatarak gözlerini kapadı.

Odada bulunanlar teker teker dışarı çıkıp, davul çalan Aptalları seyre gittiler. Yakup Ağa da şehirden gelenleri aldı, köyü gezdirmeye götürdü.

Sokaklarda bir sürü çocuk vardı. Ya birbirlerini, yahut tavukları kovalıyorlar, yahut da, evlerde apteshane olmadığı için, bir duvar kenarına çömelip aptes ediyorlardı. On iki yaşlarında kadar görünen sarsak bir oğlan bir kapının eşiğine oturmuş, ağzından salyalar akarak, geçenlere sırıtıyordu. Köye gelirken uzun bir seyahate çıkıyormuş gibi ayaklarına çizme, başlarına spor kasket ve gözlerine siyah gözlük geçiren efendiler, yanlarında yerli bir hükümdar azametiyle yürüyen Yakup Ağa'ya, ecnebi seyyahlar gibi ardı ardına sualler soruyorlar, bazan da birbirlerine yabancı bir dilde bir şeyler söylüyorlardı. Köye dair her öğrendikleri şeyden sonra yüzleri, bunu eskiden biliyorlarmış da yalnız bir kere daha duymak

istemişler gibi, bilgiç bir ifade almaya çalışıyor, kaşları düşünceli bir kıvrıntı ile geriliyor ve başları: "Tabii, tabii, malum," der gibi sallanıyordu.

Mevsim mart başlarıydı. Karlar erimiş, köyün yolları, bazı çukur ve gün görmez yerlerde, pis kokulu bir çamur yığını haline gelmişti. Dört yana koşuşan tavuklarla çocukların saçtığı çamur, efendilerin ütülü külotlarına sıçramış ve yüzlerini buruşturmuştu. Tekrar düğün evine döndüler, şimdi boşalmış olan yarı karanlık odada oturup köylerimizin medenileşmesi çarelerini bulmaya başladılar. Fakat on dakikadan fazla bu mevzuda duramadılar, şehir dedikodularına, maaş, ücret, barem meselelerine geçtiler ve biraz sonra da uyuyuverdiler. Deli Emine akşama doğru, yüzü keyifli bir gülüşle parlayarak köye geldi. İşte onun kıymeti böyle eninde sonunda anlaşılır ve şöhretine kapılıp "Yeni Dünya"yı çağıranlar, nihayet ona muhtaç olurlardı. Arkasında bir sürü meraklı ile beraber odaya girince, evvela oturanların kibar kibar ellerini sıktı, bir köşede kendisine hiç saklanmadan düşmanca bakan "Yeni Dünya"ya tepeden bir "boncur" fırlattı, sonra bir kenara oturarak acele hareketlerle oyuna hazırlanmaya başladı. Tombul vücuduna ve kırka yaklaştığı açıkça görülen yaşına rağmen çok hareketli, pek çevik, adeta sabırsız bir hali vardı. Ayağından mestlerini, kalın bir yün çorabı, bunun altından da kısa bir erkek çorabını çıkardı. En altta meydana çıkan müslin çoraplı ayağına, yanına açtığı bohçadan aldığı, arkası kırmızı meşin, burun tarafı rugandan, yüksek ökçeli iskarpinlerini geçirdi. Sırtından mantosunu, hırkasını ve pazen entarisini sıyırdı; bu sırada, alttaki pembe ipek entarinin, biraz yukarı kalkarak etli ve esmer butlarından dört beş parmak boyunda bir kısmı meydanda bırakmasını temin etti. Başından örtüsünü attı ve ince belik saçlarını arkasına döktü, kaşıkları eline aldığı gibi ortaya fırlayarak saza işaret etti.

Odanın toprak tabanına serilen kilimlerden bulut bulut tozlar kaldırarak oynuyordu. Yorulmak bilmez bir hali vardı. Kınalı ellerindeki kaşıkları kıyasıya çarpıyor, göbek atarken arkaya yatıp başını kenardakilerden birinin kucağına uzatıyor, iri dişlerini gösterip sürmeli gözlerini süzerek baygın baygın gülüyordu. Nihayet orada bulunanları kafi derecede füsununa[19] bağladığına kanaat getirince, her imtihana hazır bir güvenişle, Yeni Dünya'ya döndü:

"Ne oturup duruyorsun?. Kalksana, beraber oynayalım!" dedi.

Sıska kadın bir an tereddüt etti. Karşısındakini, etraftaki seyircileri kin dolu fakat halsiz bakışlarla süzdü, sonra yavaşça doğrularak ortaya çıktı ve oyuna katıldı. Evvela vücudu hiç hareket etmiyor gibiydi; göğsünün hizasına kadar kalkan kolları kasılmış gibi dimdik duruyordu. Yüzünde usanmış bir ifade vardı. Etrafında top gibi sıçrayan Deli Emine'ye şaşkın şaşkın bakıyor ve o ikide birde kendisine çarptıkça düşecek gibi sallanıyor, etraftakileri güldürüyordu.

Deli Emine'nin oyununu daha serbest seyretmek isteyen, Yeni Dünya'nınsa ortada sadece kalabalık ettiğini gören birkaç kişi:

"Otursun şu karı yerine canım!" diye homurdanmaya başladılar; biraz sonra seslerini daha yükselterek:

"Ne dinelip duruyon orda? Oynayacaksan oyna, yoksa çekil otur!" diye bağırdılar.

Yeni Dünya önce ne söylendiğini anlamamış gibi yüzünü buruşturup sesin geldiği tarafa döndü, kırmızı gözlerini büzerek karanlığa bir müddet baktı. Sonra, sahiden yerine oturmak ister gibi ellerini yanlarına salıverdi. Fakat bir an tereddüt ettiği görüldü. Bu anda kafasından neler geçtiği, içinde nelerin olup bittiği bilinemezdi; ama, senelerden beri savaştığı meydanı bu kadar kolay bırakıp çekilmek istemediği belliydi. Yüzünü, yeniden bir allık kapladı. Yanakları birkaç kere ürperdi. Birinin üstüne atılmak istiyormuş gibi gözlerini orada bulunanlarda hırsla dolaştırdı ve kapının yanında oturan ihtiyar aşığı görünce haykırdı:

"Doğru dürüst çalsana be! Nerden bulmuşlar senin gibi sersemi? Ninni mi çalıyorsun?"

İhtiyar birdenbire durakladı; fakat bu hücumu pek de yersiz bulmamış olacak ki, cevap vermeden ve etrafına bakmadan çabucak sazını kucağına iyice yerleştirdi, tezenesini parmakları arasında çevirdi, var kuvvetiyle saza vurarak oynak bir havayı, bozuk düzen, fakat mümkün olduğu kadar çok gürültüyle çalmaya başladı.

Bu sırada Yeni Dünya'nın incecik vücudu ortada, gerilmiş bir yay gibi hareketsiz duruyor ve bekliyordu. Sazın ilk vuruşlarıyla birlikte bu vücut, kendisinden beklenmeyen bir çeviklikle harekete geçti. Boyalı saçlarını savurup yüzüne dökerek ve başını bir göğsüne, bir arkaya atarak, ortada fırıl fırıl dönmeye başladı. Şimdi Deli Emine ona yetişemiyordu. Ellerini başının

üstünde birleştirip kaşıkları, dışarıda kalan sapları görünmeyecek kadar hızla birbirine vuran, kısa, fakat yine görünmeyecek hızlı adımlar atan Yeni Dünya'ya çarptıkça bu sefer o sendeliyordu.

Kenarda oturan ve dünyanın hiçbir hadisesiyle ilgilenmelerine imkan olmadığını sandıracak kadar ruhları kütleşmiş görünen köylülerin bile yüzünü memnun bir gülümseme kaplamıştı. "Avratlar kızıştı ha!" diye birbirlerini dürtüyorlar ve daha rahat oturmak için yanlarındakileri iteliyorlardı.

Kadınlar yorulmak bilmiyorlardı. İhtiyar aşık ara sıra durup parmaklarını, uyuşmuş gibi, havada gerdikçe onlar sabırsız adımlarla geziniyorlar ve zavallı adamın dinlenmesine meydan vermeden hemen başka bir hava çaldırmaya başlıyorlardı. Yeni Dünya her an yeni bir maharetini ortaya döküyordu. Kah bacaklarının arasında, kah ensesinde kaşık çalıyor, belini arkaya büke büke başını topuklarına değdirecek gibi oluyor, bu vaziyette kollarını havada yılan gibi kıvırarak, kaşıklardan bazan baygın, bazen kesik, bazan da birdenbire hızlanıveren sesler çıkarıyordu. Kendisini seyredenleri unutmuş gibiydi. Hiç kimseyi görmeden sadece oynuyor, oynuyordu. Şakaklarından oluk gibi terler süzülüyor, gözleri kor gibi yanıyor, saçları savruluyor ve durmadan oynuyordu.

Deli Emine bu sıska karıdan geri kalmamak için bütün gayretini harcıyor, aynı hünerleri gösteremese bile, kendine mahsus birtakım inceliklerle etrafındakilerin, bilhassa sekide oturanların kalbini avlamaya çalışıyardu. Göbek atarken, önünde oynadığı adamın kucağına yaslanır gibi oluyor, saçlarını onun yüzüne savuruyor, pembe ipekli entarisini daha sık yukarı kaldırıp butlarını gösteriyordu. Oda adamakıllı kararmıştı. Kapının kenarında oturan aşığın bile yüzü belli olmuyordu. Nihayet ihtiyar adam birdenbire çalmayı kesip, sazı yanına bıraktı:

"Bittim gayrı, bende hal kalmadı," diye homurdandı.

Kapının yanında ayakta duran düğün sahibi, misafirleri ve odada bulunanları yemeye çağırdı. Kadınları alıp götürdü. Dışarı çıkarken Yeni Dünya'nın da, Deli Emine'nin de bacakları, hatta bütün vücutları titriyor gibiydi.

Gece, yemekten sonra, bir kısım delikanlılar, davulcularla birlikte köyün kıyısında Sinsin oynarlarken, asıl hovardalar, daha da genişçe olan köy

odasında toplanıp orada alem yapmaya başladılar. İhtiyar aşığın yanına bu sefer komşu köyden gelen genç bir oğlan da katılmıştı. Küçücük curasını göğsüne dayayıp ince sesiyle türkü söyleyerek çalıyordu. Kadınlar ortada dolaşıp etrafa rakı ve büyük bir bakır sahandan salata veriyorlardı. Ara sıra oynasalar bile, birinin kadehinin boşaldığını görünce hemen oyunu bırakıp o tarafa koşuyorlar, gözlerini süzüp rakıyı dolduruyorlar, sonra bir kadeh de kendi ağızlarına atıyorlardı. Gece ilerleyip hava serinledikçe Sinsin oynayanlar da birer birer gelmeye başladılar. Karşılıklı iki duvara asılan gaz lambalarının sarı ışığı altında birer kenara çöktüler. Kendilerine verilen rakıyı yüzlerini buruşturmadan bir nefeste içip yeniden dolan kadehi karşılarındaki kadına uzattılar. İki kadında da yorgunluk alameti yoktu. Hele Yeni Dünya büsbütün canlanmış, tazeleşmiş görünüyordu. Yüzünü yeniden boyamış, gözlerine kıyasıya sürme çekmişti. Halinde de eski terslik kalmamıştı. Kendisine her laf atana gülerek cevap veriyor, hiçbir dokunaklı sözün altında kalmıyor, hatta önlerine bakıp mahcup mahcup oturan bazı toy delikanlılara kendisi musallat olup takılıyordu. Hakkındaki kanaati değiştirmiş gibiydi. Kadehleri birbiri arkasına, gözünü bile kırpmadan diktiğini görenler:

"Yaman karıymış be!.. Dehşetmiş!" diyorlar, boyuna rakı uzatıyorlardı. Hancı Yakup Ağa'yla beraber itibarlı bir köşeye kurulan efendiler de rakı içmekte başkalarından geri kalmamaya gayret ediyorlardı. Onlar da, adet böyleymiş diyerek kadehleri bir defada deviriyorlar ve her defasında kadehlerini, yanlarına oturup düğüne şeref veren karakol komutanıyla tokuşturuyorlardı. Yeni Dünya daha çok bu tarafa itibar ediyor, gündüzün olup bitenleri unutarak Yakup Ağa'yla şakalaşıyor, rakının yarısını onun iri göbeğine dökerek:

"Fıkaranın hakkı kalmasın!" diye nükte yapıyordu.

Gündüzki oyun müsabakası bu gece bir rakı içme müsabakası haline gelmişti. Koca şişeler boşalınca düğün sahibi Hüseyin, etrafında dolaşan akrabasından bir çocuğu çağırıp kulağına bir şeyler söylüyor, birkaç dakika sonra yeni şişeler gelip açılıyordu. Hüseyin'in hali yorgun ve benzi sarıydı. Fakat sırıtmaya çalışıyor ve misafirlere karşı bir kusur işlemekten korkan gözleri sanki herkesten bir işaret, bir emir bekliyordu.

Köy odasındaki toplantı gece yarılarına kadar sürdü. Kadınlar ortalığı birbirine katarak oynadılar, göğüslerini bağırlarını açtılar. Avazları çıktığı

kadar kahkahalar atarak rakı dağıttılar. Yakup Ağa dayandığı yerde horul horul uyumaya başladı. Şehirli efendiler sarhoş olup kustular, sonra Hüseyin'le akrabası olan çocuğun kollarına asılıp sallana sallana ve geğire geğire misafir edildikleri eve gittiler. Karakol komutanı birkaç köylüyü laf olsun diye payladı ve kime olduğu pek anlaşılmayan küfürler savurdu. Delikanlılardan bir kısmı olduğu yere yuvarlanıp sızmış, bir kısmı dağılmıştı. Fakat hala dimdik duranlar ve içenler vardı.

Bir aralık duvarlarda karşılıklı yanan lambaların karardığı görüldü. Hüseyin bu sefer de gaza adam saldı, fakat giden eli boş geldi. Bütün köyü altüst etmiş, gaz bulamamıştı.

Yavaş yavaş dağıldılar. Hüseyin, ayakta duramayacak kadar sarhoş olan karıları eliyle götürüp emniyetli bir yere yatırdı.

Ertesi gün erkenden arabalar koşuldu, birkaç delikanlı atlarını eyerleyip köyün sokaklarında koşturdu ve etrafa çamur saçtı. Bu mevsimde tarla işi olmadığı için, gelin getirmeye gidenler epey kalabalıktı. Tek ve çift atlı on beş kadar arabayla, on on iki atlı, köyün alt başındaki çeşmenin yanında toplandılar. Kadınlar evvela çocuklarını, sonra kendilerini yerleştirmeye uğraşıyorlar, bir türlü de yerleşemiyorlardı. Şehirli efendiler ise bindikleri arabaya çizmeleriyle bağdaş kurmaya çalışıp duruyorlardı.

Genç davulcu eyersiz bir doru ata, babası da kara bir eşeğe binmişti. Halkı çabuk harekete getirmek ister gibi boyuna çalıyorlardı. Köyün bütün çocukları arabaların toplandığı yere birikmişti. Bir kısmı beraber gidemediği için ağlıyor, bir kısmı çeşmenin ayağından meydana gelen geniş çamur deryasında şu yana, bu yana koşuyor, köyün bütün ormanını teşkil eden oradaki üç dört yapraksız söğütten atlılara değnek koparıyordu. Gelini bindirmek için şehirden bir fayton getirmişlerdi; buna, güveyin ablası iki çocuğuyla binmiş, hancı Yakup Ağa'nın karısını da yanına almıştı. Nihayet Yeni Dünya ile Deli Emine de göründü. Hüseyin onları, daha sabahtan kafayı çekmeye başlayan delikanlıların bulunduğu bir arabaya yerleştirdi. Emine tekrar seyahat kıyafetine girmiş, ayağına yün çoraplarla mest lastikleri, sırtına pazen entarisi ile hırkasını ve mantosunu giymişti. Yeni Dünya ise incecik entarisinin üstüne geçirdiği hazır yün hırkanın içinde titrer gibiydi. İkisinin de yüzlerini yıkamadan geldikleri, birbirine karışmış boyalarından anlaşılıyordu. Yeni Dünya'nın dünkü canlılığından eser kalmamışa benziyordu, çabuk çabuk nefes alıyor, eliyle ağzını kapatarak sık

sık öksürüyordu. Gelinin köyüne kaç saatte gidileceğini sordu, "Dokuz saatte," cevabını alınca:

"Amanın, ben o kadar yola dayanamam ki!" diye söylenecek oldu, fakat bu itirazı duyan, yahut aldırış eden bulunmadı.

Hava kapalı ve serindi. Kafile nihayet yola düzülünce hafiften bir yağmur da başladı. Bazı yerlerde sadece bir araba izinden ibaret olan yollar bozuk, taşlık ve yer yer çamurlu idi. Ara sıra arabanın biri çamura saplanınca ötekiler de durup elbirliğiyle kurtarıyorlar, fakat biraz sonra koşum kayışı kopan, yahut atları huysuzluk eden bir araba yüzünden tekrar bir müddet beklemeye mecbur oluyorlardı. Delikanlıların bindiği küçücük sıska atlar da, köyde birkaç adım koştuktan sonra bütün cevherlerini tüketmişe benziyorlar ve mazlum eşekler gibi başlarını önlerine sarkıtıp ağır ağır yol alıyorlardı. Arabaları idare edenler her arızada sunturlu küfürler savuruyorlar, atları kamçılayıp büsbütün huysuzlaştırıyorlar, karılarını ve çocuklarını tersliyorlardı. Yalnız erkeklerin bindiği birkaç arabada rakı şişeleri açılmıştı. Deli Emine elindeki yarım kiloluk bir şişeyi bir sağına, bir soluna, bir karşısına uzatıyor, sonra da kendi dikiyordu. Yeni Dünya birkaç saat yolculuktan sonra fenalaştığını söyledi, arabanın kenarından eğilerek kustu, bir köşeye sıkışıp yattı. Fakat boyuna vızıldanıyor ve dünkü mağlubiyetin acısını iğneli sözlerle çıkarmak isteyen Deli Emine'ye fırsat veriyordu. Emine: "Madem yapamayacaktın, bu zanaata girmeseydin!"

Yahut:

"Bizim zanaata giren insan iki kadeh rakı içip iki oynayıverince böyle yıkılmaz!" diye ona merhametle bakıyor, sonra bir kolunu yanındaki on beş on altı yaşlarındaki delikanlının boynuna dolayıp, öteki eliyle şişeyi çocuğun ağzına dayıyordu. Bütün bu gürültü patırtı ile hiçbir alakaları yokmuş gibi yüzlerinde sarsılmaz bir sükun ile yollarına giden iki kişi, baba ile oğul davulcu idi. Arabalardan kendilerine uzatılan şişeleri alıp birer yudum içiyorlar, ara sıra bir köye yaklaşınca davulları çalmaya başlıyorlardı. Genci çıplak atının üstünde davulu havaya fırlatıp çalarak türlü hünerler yapıyor, fakat ne o, ne babası, bir an bile yüzünün sükun dolu ifadesini değiştirmiyordu.

İki üç saatte bir, azıcık mola veren arabalar, sabahtan beri, çıplak ve çakıllı bir sırttan inip çıplak ve çakıllı bir sırta tırmanıyorlar, bomboş, bir

tek ağaçsız, kirli ve soğuk tabiatın ortasında, arkalarında çamura çizilmiş bir sürü araba izi ve yer yer hayvan pisliği bırakarak, ilerliyorlardı. Ara sıra bir araba duruyor, içinden bir çocuk, yahut bir kadın inerek bir taşın arkasında kayboluyor, sonra atlar kafileye yetişmek için bir müddet dörtnala kalkıyor, araba iri taşlara çarparak sağa sola savruluyor, içindekiler bağrışıyordu. Arabacıları da sarhoş olan bazı arabalar birden hızlanıp devrilecek gibi yana yatıyor, öteki arabacılar, kendi hayvanları da ürkecek diye kızıp küfür savuruyor, Yeni Dünya, benzi ölü gibi sararmış, bütün vücudu titreyerek belki dördüncü defa kusuyor, Deli Emine hala yanındaki oğlanın boynuna sarılıyor, şehirli efendilerin ikisi de, arabada boylu boyuna uzanmış uyuyordu.

Ancak akşam karanlığı çökmeye başladığı sırada gelinin köyüne yaklaştılar. Arabalar durdu, herkes inip üstünü başını düzeltti. Atlılar bir araya toplandı. Davulcular alabildiğine çalmaya başladılar. İleride, köyün kenarında, "hak almaya" gelen erkek tarafını karşılamak için kız köyünün delikanlıları toplanmıştı. Onların arasında da atlılar vardı. Bunlar, gelenleri geri çevirmek ister gibi bağrışarak bu yana at sürdüler, iki taraf karşılaştı. Sonra erkek tarafının delikanlıları Seymen düzdüler. Gelinin köyüne oynaya oynaya girmek lazımdı. Deli Emine tekrar soyunmuş, yüksek ökçeli iskarpinlerini giymiş, yere atlamıştı. Hala arabada bitkin bir halde yatan Yeni Dünya'ya:

"Kalksana kız! Madem bu zanaata girdin, oynayacaksın!" deyip duruyordu. Yeni Dünya büyük bir gayret sarf ederek kendini toplamaya çalıştı. Ayakta durmakta zorluk çektiği görülüyordu. Kısa, yeşil ve incecik yün hırkası, gitgide artan yağmurda ıslanmış, sahibine sıska bir kedi halı vermişti. Eliyle ağzını kapayıp: "Öhhü, öhhü!" diyerek Seymenlerin önüne geçti, katar ağır ağır ilerlemeye başladı. Davullar alabildiğine çalıyor, Deli Emine, naralar atıp yıkılarak oynayan Seymenlerin önünde sıçrıyor, halkalar çiziyor, ve ellerini güç hal ile kaldırıp kaşıkları çalmaya çalışan, iki adımda bir boğulacakmış gibi öksüren Yeni Dünya'ya:

"Hadisene!.. Bu halin vardı da ne girdin bu zanaata!" diye laf yetiştirmekten geri kalmıyordu.

Yeni Dünya, köyün kenarına kadar olan birkaç yüz adımlık yeri, yuvarlanmadan sonuna vardırabilmek için bütün gayretini sarf ediyordu.

İçinde hayat namına ne kalmışsa hepsini kamçılayıp mesleğinin haysiyetini kurtarmak, gelinin köyüne:

"Oğlan tarafı da amma karı bulmuş ha!" dedirmemek lazımdı. Bu "zanaata" girmiş birisi için bundan daha büyük ayıp olamazdı.

Fakat öksürükler bırakmıyordu. Tam kendini davula uydurup döneceği, yahut kaşıkları hünerle şıkırdatacağı sırada boğazına bir gıcık gelip dayanıyor, onu boğacak gibi oluyordu.

Buna rağmen, kız tarafının pek gözüne batmadan, çamurlara yuvarlanıp kalmadan köyün kenarına kadar oynaya oynaya geldi. Orada düğün sahibi Hüseyin'e giderek:

"Aman Hüseyin Ağa... Öldüm ben... Beni bir yere götür yatır!" dedi.

Gece yeniden düğün başladı. Delikanlılar yine içiyorlar ve köyün kenarında Sinsin oynuyorlardı. Deli Emine, erkekleri bırakıp gelin evine, gelin evini bırakıp erkeklerin yanına koşuyor; yolda kimsenin gözüne çarpmadığı halde burada sanki birdenbire meydana çıkıveren ihtiyar aşık yine kapının yakınında oturup sazını çalıyor, şehirli efendiler misafiri oldukları evin sahibinden köyün sosyal ve ekonomik vaziyetini öğreniyor, Yakup Ağa biraz rakı içtikten sonra köşesinde horul horul uyuyor, civar karakollardan düğüne gelen iki candarma bedava rakıyı bardak bardak dikiyor, davulcu baba oğul, yüzlerindeki sarsılmaz sükun ve ciddiliği hiç kaybetmeden ve yorulmak nedir bilmeden çalıyor ve bu sırada Yeni Dünya, kendisini bıraktıkları, ihtiyar bir kadının karanlık ve soğuk odacığında, bir kilimin üstünde, çarşafsız, parça parça bir yorganın altında, kah titriyor, kah cayır cayır yanıyordu. İhtiyar kadının pişirdiği çorbadan ve bulgur aşından bir yudum alamamıştı. Şimdi kadın onu bırakıp düğün evine gitmiş, ocaktaki ateş kararmış, içerisi zifiri karanlık olmuştu. Yeni Dünya ara sıra inliyor, "Anacığım, anacığım," diye söyleniyor, sonra birdenbire bir öksürük geliyor ve kadın, boğulmamak için, yatakta yüzükoyun dönüp dirseklerinin üstünde biraz doğrularak dakikalarca bekliyordu. Bu sırada dışardan derin derin davulların sesi, sarhoşların narası duyuluyordu. Ara sıra birkaç el tabanca atılıyor ve kendinden geçer gibi olan kadını yerinden sıçratıyordu.

Ev sahibi gece yarısına doğru geldi, bir köşeye büzülüp yattı. Yeni Dünya, sabaha kadar inledi, "Anacığım," dedi, bir yandan bir yana döndü,

cayır cayır yandı, tir tir titredi. Ertesi sabah, köyün ıslak damlarını ve taze ekilmiş tarlaları buğulandıran bir güneş altında, arabalar yeniden koşuldu, atlar yeniden eyerlendi, şehirden getirilen fayton, gelin evinin önüne çekildi. Yüzünü örten kalın duvağın altında boyuna gözlerini silen kısa boylu bir kızcağız, iki tarafa tutulan çarşafların arasından hızla geçerek faytona, Yakup Ağa'nın şişman karısı ile görümcesinin arasına oturdu. Gelin arabasının, başlarına çevreler bağlanmış atları davuldan ürkerek tepindi. Bir sürü çocuk, yalınayak, birçoğunun elinde birer kara ekmek, gelini görmek için arabanın etrafına yığıldılar. Şehirli efendiler kendilerine rahat bir araba ve altlarına yumuşak minderler seçtiler, Deli Emine dünkü delikanlıları bulup ortalarına oturdu; düğün sahibi Hüseyin, dünkünden daha yorgun ve üzgün, şuraya buraya koştu. Nihayet arabalar ve atlılar yola düzüldüler. Kafile köyün dışına çıkmış, bir hayli de ilerlemişti ki, bir çocuk koşa koşa arkalarından yetişti. Yeni Dünya'yı bıraktıkları evin sahibi olan ihtiyar kadın da daha arkadan, bağıra bağıra geliyordu. Sondaki birkaç araba durdu. Yeni Dünya'nın bu köyde unutulup yola çıkıldığı kimsenin aklına gelmemişti. Çocuk ellerini savura savura bir şey söylüyor, fakat ne dediği anlaşılmıyordu. Biraz nefes aldıktan sonra:

"Hani o avrat... Ninemin evinde koyup gittiğiniz avrat... İşte o avrat..." diye çabuk çabuk konuşmaya başladı, ama bir türlü sonunu getiremedi. Bu sırada kocakarı yaklaşmıştı. O da ellerini savuruyor, dişsiz ağzıyla geveleye geveleye bir şeyler söylüyordu.

Hüseyin yanına sokuldu. O zaman kocakarı durup bağırmaya başladı:

"Bakın şunlara... Allahtan korkmazlar. Hasta karıyı başıma sardıkları yetmedi de, şimdi ölüsünü üstüme yıkıp gidiyorlar. Getirdiğiniz gibi alın götürün!.."

Hüseyin şaşırdı:

"Öldü mü ki?"

"Öldü dedim ya... Sabaha kadar ah dedi, of dedi, beni uyutmadı. Ortalık ağarırken içim geçivermiş; deminden uyandım, baktım sesi çıkmaz, yorganı çektiydim, amanın ne göreyim: Ağzından kan boşanmış da yatağı yastığı belemiş! Çenesi düşüvermiş de gözleri belerivermiş..."

Cenazenin başına kalması ihtimalini tekrar hatırlamış gibi telaşla bağırmaya başladı:

"Sizin köyün hıyanet olduğunu kim bilmez ki!.. Dört gelin verdik de birini sağ komadınız... Alın karıyı, geldiği yere götürün... Benim gibi kocakarı o cenazeyi nasıl kaldırır?"

Hüseyin daha fazla dinlemedi. İhtiyara arkasını dönüp orada bekleyen arabalara doğru yürüdü. Herkes yerine yerleştiği, önden giden arabalar da epey uzaklaştığı için, ölüyü koyacak yer bulmak bir hayli zor oldu. Hüseyin, içinde on ila on beş yaş arasında yedi çocuk bulunan bir arabayı güç halle geri çevirdi. Yeni Dünya'yı, gelin evinden getirtilen eski bir kilime sarıp, arabanın bir kenarına uzattılar. Arabacı atları sürdü, öndekilere yetişti. Kafile tekrar yoluna koyuldu.

En önde, başları çevreli atlarıyla, gelin faytonu, en arkada da, Yeni Dünya'yı taşıyan araba gidiyordu. Bir sürü çocuğun arasında, birkaç avuç kuru otun üstünde uzanan ölünün, sarsıntıyla kilimden dışarı fırlayan başı, tekerlekler taşlara çarptıkça arabanın yan tahtalarına vuruyor, saçları kuru otlara ve samanlara karışıyordu.

1942

İki Kadın

Kerim Ağa iki günden beri yataktan çıkamıyordu. Zaten on beş günden beri ayakta duracak hali yoktu ama, tez canlı olduğu için evde oturamıyor, ya kahveye kadar gidip peykenin üstünde bağdaş kurarak sallanıp inliyor, yahut da eşeğe binip bağa kadar uzanıyor, henüz koruk halinde bulunan salkımların arasından çürük taneleri, vişne ağaçlarından sararmış yapraklarla kurumuş dalları ayıklıyor, akşamüzeri de, daha yorulmuş, hastalığı daha artmış olarak geriye dönüyordu. Yolda ateş bastığı için gözleri kararıyor, eşeğin üstünde dalıp yuvarlanır gibi oluyor ve hayvanın boynuna sarılıp zor tutunuyordu. Bu sefer bu ishal yakasını bir türlü bırakmamıştı. İlk günler sürgünü keser diye hemen koruk ezip içmiş, faydası olmayınca, bu pahalı zamanda yarım fincan kuru kahveyi koruk suyuyla kararak yemiş, yine bu netameli dertten kurtulamamıştı. Senelerden beri tesirini tecrübe ettiği ilaçların hiçbiri kar etmiyordu. Buruktur, bağırsakları sıkar diye avuç avuç vişne, beş altı tane ham ekşi elma yedi, ama her tedbir hastalığını daha çok artırdı. Nihayet iki gün evvel: "Karnımın suyunu alır!" diye istemeye istemeye midesine indirdiği leblebilerden sonra aşağısı büsbütün tutmaz oldu. Kahvede altına kaçırıp eve gelince karıları kendisini zorla yatırdılar.

Pencerelerinin tahta kanatları sımsıkı kapalı olduğu için, yalnız kapıdan ışık alan odanın ortasında, incecik bir döşekte arka üstü uzanmış, gözlerini tavandaki direklerle bunların arasından görünen hasıra dikmiş, kah dalıp kah kendine gelerek bekliyordu. Pek zayıfladığı için, yufka yatakta kemikleri ağrımaya başlamıştı. Odanın bir köşesinde yığılı duran yün şiltelere hasretle bakıyor, bunlarda ne kadar rahat yatılacağını düşünüyordu. Karılarının bütün ısrarına rağmen, kirletirim diye onları serdirmemişti. Şimdi kendisini böyle zar gibi yatakta hapseden pis hastalığa sövüp sayıyordu. Kırk beş seneden beri beraber yaşadığı ilk karısı Hacer:

"İki döşek serelim, Kerim Ağa... İhtiyar halinde rahat et... Yün döşekleri kabire beraber mi götüreceksin?" dediği zaman neden razı olmadığına kızar

gibi oldu. Fakat bu zamanda böyle bir yatağın otuz kırk liradan aşağı olmadığını düşününce yine kendine hak verdi.

Hacer kadın bugün yaprak yolmaya bağa gitmiş, genç karısı Esma da, üç yaşındaki çocuğunu alıp yunağa çamaşır götürmüştü. Kerim Ağa evde yapayalnızdı. Fakat çocuk değildi ya, Esma'nın sözüne uyup komşu dul Makbule'yi başında bekletmeye razı olsa gönlü hiç rahat etmeyecekti. Ara sıra içi geçiverince karı evi dolaşıp bir şey aşırır, kimsenin haberi olmazdı, bunu yapmasa bile, beklemek için istediği haftada yarım şinik ekin verilir şey değildi.

Kerim Ağa, bir aralık: "Acaba vadem geldi mi ki?" diye düşündü. İnsan bunu bilse işini ona göre yoluna kor, tedarikini görür, parasının yerini haber verir, gönül rahatıyla ölürdü.

Birdenbire karnına bir sancı girdi. Dışarı çıkmak için kalkmak istedi, fakat hiç dermanı kalmamıştı, kemikli elleriyle iki yanına tutunarak, ancak oturacak kadar doğrulabildi, yüzü acıdan gerildi, acele acele soluyarak tekrar arka üstü yıkıldı ve daldı.

Sokak kapısına hızlı hızlı vurulduğu sırada, tekrar uyandı. Aşağıdan sesler geliyordu.

"Kim var orada?" diye homurdandı.

Sesi pek hafif çıktığı halde, karısı Esma cevap verdi:

"Kahveci Rıza Çavuş'un kızı gelmiş, bir sepet vişne istiyor!"

Kerim Ağa yerinde doğrulmaya çalışarak, kısık sesiyle:

"Yirmi kuruştan ver!" dedi.

Aşağıda tekrar konuşmalar oldu, Esma bağırdı:

"On beş kuruş getirmiş!"

"Olmaz, yirmi kuruş!"

Sonra hızlı hızlı soluyarak:

"Sepeti getir bakayım!" dedi.

Esma, Rıza Çavuş'un kızının getirdiği sepeti alarak yukarı çıktı. Kerim Ağa sepetin ağzından biraz aşağıdaki bir yeri gösterdi: "Buraya kadar doldur da ver," dedi.

Kapı kapanıp kız gittikten sonra Esma'nın getirdiği on beş kuruşu yastığın altındaki keseye koydu.

Hacer kadın da gelmiş, aşağıya eşeği bağlıyordu.

Kapalı kanatlı pencerelerin arkasındaki sokaktan ineklerin geçtiği ve çocukların bağrıştığı duyuluyordu.

Hacer kadın bağdan getirdiği yaprakları yukarı çıkardı, kocasına gösterdi. Kerim Ağa, gözleriyle bir tarttıktan sonra:

"Yarın kasabaya pazara götür. İki bangonottan aşağıya, verme!" dedi. Sonra. Esma'ya döndü:

"Aman, pek yandım... Bana ekşi pekmezden bir şerbet yap da gel."

Esma aşağıya indi; biraz sonra tekrar yukarı çıkarak:

"Testide ekşi pekmez kalmamış, anahtarı ver de dolaptan alayım!" dedi.

"Ne de çabuk bitirdiniz? Su yerine mi içersiniz ne? Tatlı pekmezden yap!"

"Tatlı pekmez de kalmamış. Anahtarı versene!"

"Eliniz kurusun, istemem!"

Kadınlar, Kerim Ağa'nın altını temizledikten sonra aşağı indiler. Karanlıkta oturup birer parça bazlama ile üç gün evvelden kalmış birazcık yoğurdu yediler. Esma'nın oğlu küçük Necati doymadım deyince, yukardakinden habersiz, çocuğun önüne bir avuç vişne koydular.

Kerim Ağa'nın yanına çıktıkları zaman, ihtiyarın tekrar kendini kaybettiğini, yatakta sıçrayıp inlediğini gördüler. Esma korktu. Hacer:

"Ne korkuyorsun?" dedi. "Altı senedir koynuna girersin! Tut da altını temizleyelim!"

Hastayı bir sağına, bir soluna devirip temizlediler. Her tarafı ateş gibi yanıyordu. Kalça kemikleri sipsivri dışarı fırlamıştı.

Esma:

"Ölür mü ki?" dedi.

Hacer kuru elleriyle hastanın yorganını örterek cevap verdi:

"Helbet ölecek... Kaç yaşında ki!"

"Yetmiş var mı?"

"Var olmalı... Beni almadan ölen karısı iki oğul bırakmıştı, biri seferberlikte kaldı, birisi hapiste... Benim ilkim sağ olsaydı, şimdi kırkında olacaktı."

Esma bu hesaptan pek bir şey anlamadı, sustu.

Necati minderin üstünde uyumuştu. Oda adamakıllı karardığı için Esma, ocağın üstündeki gaz lambasını yaktı. Hiç ses çıkarmadan bir müddet oturup bekleştiler, sonra lambayı söndürüp birer köşeye kıvrıldılar.

Gece yarısına doğru odanın ortasındaki yatakta bir hırıltı başladı. Evvela Hacer uyandı, sürüne sürüne gidip Esma'yı bularak:

"Kalk kız, kalk... Can teslim ediyor!" dedi.

Fakat Esma, yirmi dört yaşın derin uykusundan kolay kolay uyanamıyordu. Hacer sesini yükselterek:

"Kalksana kız!.. Kalk da çırayı yak... Kerim Ağa kötüledi olmalı!" diye bağırdı.

Esma'dan evvel küçük Necati uyanarak ağlamaya başladı. Hastanın hırıltısı devam ediyordu.

Genç kadın:

"Ne var ki?.. Çocuğa bir şey mi oldu?" diye doğruldu.

"Çocuğa değil kız... Koca adama bir şeyler oluyor!"

Esma gerine gerine kalktı; lambayı almak için ocağa doğru yürüdü; ayağı hastanın yatağına takılarak sendeledi ve korku ile bağırdı.

Kibriti bulmak için eliyle aranırken odanın sessizliğinden ürktü: Necati tekrar uyumuş, hastanın da hırıltısı kesilmişti.

"Öldü mü ki ne, Hacer kadın?"

"Ne bileyim kız? Sen ışığı yak!"

Esma elleri titreye titreye kibriti buldu; lambanın soluk kırmızı ışığı aşağıdan doğru vurarak genç kadının çenesini, uyku sersemi gözlerini aydınlattı; başının gölgesini, pek fazla büyüterek, tavandaki direklere ve hasırlara dağıttı; odadaki her şeyi, bu arada yatağında oturup gözlerini ovuşturan Hacer kadının bir tutamlık dağınık, ak saçlarını turuncuya boyadı. Necati çamurlu ayaklarını gerip uzatmış, yarı açık ağzıyla nefes alarak uyuyordu.

Ortadaki yatakta Kerim Ağa hiç kımıldamadan yatıyordu. Yüzü o kadar beyazdı ki, gaz lambasının ışığı bile bu beyazlığı örtemiyordu. Hele aralık duran gözlerinin akı, loş odada, birer sedef düğme gibi donuk donuk parlıyordu. Seyrek sakallı çenesi biraz sola ve göğsüne doğru düşmüş, deliklerinden ağarmış kıllar fırlayan burnunun ucu sivrilivermişti.

Esma korkudan bir feryat kopardı; oda kapısına doğru koştu. Fakat Hacer kadın hemen yerinden fırlayıp onu eteğinden tuttu:

"Sus kız! Ne bağırıyon? Ölmüş işte! Gel çenesini bağlayalım."

"Bilmem ki Hacer ablacığım!.."

"Hadi, sağ iken üstüme kuma gelip koynuna girmesini bildin de şimdi ölüsüne dokunmaktan mı korkuyon!"

Genç kadın sebebini anlayamadığı büyük bir korkuya düşerek ortağına yalvardı:

"Ben isteye isteye sana kuma gelmedim ki Hacer ablacığım, babam zorla verdi..."

Biraz durup cevap bekledi. İhtiyar kadının hiç aldırış etmeden ölüyle uğraştığını görünce:

"Komşulara haber verelim!" dedi.

"Komşular ne yapacaklar!.. Gece vakti elalemi uyandırınca Kerim Ağa'nın canı geri gelecek değil a!"

Kocasının yanına çömelip çenesini bağladı; ölünün kıvrılıp karnına doğru çekilen zayıf bacakları bir türlü dümdüz uzanmıyordu; Hacer kadın iki eliyle diz kapaklarına basıyor, fakat ellerini çeker çekmez dizler tekrar yukarı fırlıyordu.

Esma, Hacer kadının karşısında yere çömelmiş, iri gözlerle bir ona, bir kocasına bakıyordu. Yirmi dört yaşında olduğu halde, bugüne kadar hiç böyle yakından ölü görmemişti.

Hacer kadın, Kerim Ağa'nın belini yokladı, bir şey aradı, bulamayınca ölüyü biraz yana devirerek altını karıştırdı: "Burdaymış!" diye mırıldandı.

"Ne aradın?"

Cevap vermedi. Ölünün donunun uçkurunu elinde tutuyor, bunun ucundaki bir düğümü dişleriyle çözmeye uğraşıyordu. Biraz sonra uçkuru

Esma'ya uzatarak:

"Sen sök, benim dişim kalmamış," dedi.

Esma düğümü çözünce, yatağın kenarına birbirine bağlı iki anahtar düştü. İhtiyar kadın bunları yerden alarak doğruldu, kapıya doğru yürüdü, sonra arkasına döndü:

"Hadi gel, kız!" dedi. "Sandığını açıp bakalım, nesi var? Yarın hapisteki oğlunun karısı gelirse bize bir şeycikler komaz."

Esma birdenbire canlandı:

"Nasıl komazmış?" ve eliyle minderdeki Necati'yi gösterdi: "Bu çocuk onun değil mi?. Onun hakkını kimsecikler alamaz."

Hacer kadın merhametle güldü:

"Senin de dünyadan haberin yok ya," dedi. "Sen benim üstüme kuma geldin... Hükümet nikahı olmadın... Necati'nin mirasını kimse tanımaz."

Esma inanmadı:

"Çocuk kimin çocuğu? Dünya alem biliyor... Piç değil a!"

Fakat onun da içine bir şüphe girmişti. Hacer kadının arkasından yürüdü. Alt kattaki sandığı açtılar. İçinden birkaç gömlek, bir çuha yelek, birkaç yün çorap, bir gümüş tabaka, bir çakmaklı tabanca, bir bağ bıçağı çıktı. Eşyayı iki üç kere karıştırdıkları halde para bulamadılar.

Hacer kadın:

"Gömmüş olacak!" dedi.

"Ya!.. Gömmüş olacak!"

"Nereye gömdü ki?"

"Kim bilsin?"

"Kız sana bir şeyler dimedi mi?"

"Ne gezer? Hiçbir şeyler dimedi!"

"Yazık... Gençliğin de var... Ne diye bir gece gömünün yerini söyletemedin?"

Esma kızarıp önüne baktı: Hacer kadın:

"Yukarı gidip urubalarını arayalım!.." dedi.

Kerim Ağa'nın elbiselerinden iki mendil, bir gümüş köstekli bafun saat, on yedi lira kadar da para çıktı.

Hacer kadın, aradığını bulamadığına kızmışa benziyordu: "Kırk sene kahrını çektim... Üstüme kuma getirdi, ağzımı açmadım da, giderken paralarının yerini diyivermeden gitti... Boyu devrilesi!.."

"Devrildi ya, Hacer abla!"

"Mezarında rahat yatamıyası... Gayrı ölesiye kadar gene böyle tarlada bağda çalışacağız ha!.. Gel kız şu parayı üleşelim!"

On yedi lirayı bir sana bir bana Esma ile paylaştı, fakat karşısındakine sekiz verip kendisi dokuz aldı. Ayrıca gümüş köstekli saati de çıkısına koydu.

Ondan sonra tekrar ortalığı araştırmaya başladılar. Minderlerin altına, tavandaki direklerin arasına baktılar, bir şey bulamadılar.

Esma ter ve toz içinde, aramaktan vazgeçerek:

"Hacer abla... Parası yok muydu ola?" dedi.

"Ölüsünü çakallar yiyesi, olmaz olur mu? Vardığımdan beri ırgat gibi çalıştım, kendi de çalıştı, altı yıldır sen de çalıştın, ortada ne var ki?.. Her yıl en aşağı yedi sekiz yüz bangonot ekin satıp alırdı; vişnesi, üzümü de başka."

Fakat artık o da aramaktan yorulmuştu. Ölünün uçkurundan çıkan anahtarların büyüğünü eline aldı, biraz düşündü:

"Hadi, aşağı gidelim de kilitli odayı açalım, aş pişirelim, bazlama yapalım..." dedi. Sonra, daha çok kendi kendine söyler gibi devam etti:

"Rahat yatamıyası... Kırk yıl evinde oturdum, koca öküz gibi çalıştım, bir gün doyunca yemek yemedim... Gene de sesimi çıkarmadım... Nasıl olsa bir gün ölür de, her şeyler bana kalır dedim... Allahtan korkmadan paralarını yanına alıp gitti."

Tekrar Esma'ya döndü:

"Ne yüzüme bakıyon kız? Gençliğin var diye mi güveniyon? Kucağında piçinle seni kim alır?.. İl orağına gidince aklını başına devşirirsin!.. Hadi, durma... Gidelim de ne varsa çıkaralım, doyasıya bir yemek yiyelim..."

Kiler işini gören odayı açtılar, un, yağ, tarhana, pekmez, daha ellerine ne geldiyse dışarı taşıdılar, ocağı yaktılar; çıtırdayarak yukarıya doğru uzanan alevlerin ışığında birbiri arkasına, hiç durmadan, hamur yoğurdular, yufka açtılar, çorba kaynattılar, pekmez şerbeti yaptılar, bazlamalarına bulama sürdüler; yemekten tıkanır gibi olunca bir müddet durup konuştular. Kerim Ağa'ya ilendiler, sonra tekrar bir şeyler pişirip, hazırlayıp yemeye başladılar.

Ortalık ağardığı zaman ikisi de yerlerinden kımıldayamayacak hale gelmişlerdi; fakat kapının önünden ilk geçen sığırların gürültüsü, daha fazla beklenemeyeceğini, felaketlerini köylüye haber vermenin tam zamanı olduğunu onlara hatırlattı.

Yukarı çıktılar, Hacer kadın başına bir çaput örttü, Esma horul horul uyuyan Necatisini kucakladı. Ortada yatan ölüye bir göz bile atmadan aşağıya inip kapının önüne fırladılar. Bütün yakın evleri, hatta sokakları kaplayan yanık bir sesle bağırıp ağlaşmaya başladılar. Hacer kadın:

"Amanın komşular!.. Gitti... Dünyasına doymadan gitti!.." diye ağlarken, Esma da, uykudan birdenbire uyandırıldığı ve ne olduğunu anlayamadığı için avaz avaz bağıran çocuğunu kucağında sallıyor:

"Vay benim üç yaşında yetim kalan Necatim!.." diye köyün havasını çınlatıyordu.

1942

Sulfata

Bulunduğum kasabanın hemen arkasındaki ormanlık bir dağa çıktım. Önce fundalıklar, sonra çamlar arasında, uzun uzun, hedefsiz ve maksatsız dolaştım. Dağın en yüksek yerinde saatlerce kalıp, güzel işlenmiş, çiçekli bir bahçe gibi önümde uzanan ovaya; dağın eteğinde, siyah kiremitli damları, beyaz minareleri, kırmızı tuğladan uzun fabrika bacalarıyla kabartma gibi duran kasabaya; gümüşi yapraklı kavak ağaçları arasında kaybolan köylere; ve güneşin altında mor bir sise gömülen karşı dağlara baktım.

Bir türlü buradan ayrılmak istemiyordum. Fakat sabahtan beri gezip dolaştığım yerlerde su bulamamış, adamakıllı yanmaya başlamıştım. Dudaklarım kuruyup çatlıyor, dilim yapışkan bir hal alıyordu. Dağın yollarını bilmeden rastgele yürüdüğüm için, belki buz gibi bir pınarın beş on adım yanından geçiyor, fark etmiyordum. Mümkün olduğu kadar çabuk ovaya varıp kana kana su içmek arzusuyla, daha kısa olduğunu göz kararıyla kestirdiğim bir taraftan, acele acele inmeye koyuldum. Fakat ben hızlandıkça ayağımın altındaki sararmış çam pürleri kayıyor; eğreti duran toprak parçaları, taşlar, kozalaklar yuvarlanıyor, düşmemek için çabalanırken susuzluğum büsbütün artıyordu.

Bir aralık yolu da kaybettim; iki yamacın arasındaki bir boğazda, fundalıklar arasında sıkışıp kaldım.

Yabani zeytinler, ardıçlar, mazılar ve daha birçok dikenli dikensiz çalılar arasından kendime zorla bir yol açmaya çalıştım. Pek güç ilerleyebiliyor ve çok yoruluyordum. Elbisem her adımda bir yere takılıyor, şapkam düşüyor, gerilip gerilip kurtulan bir dal suratıma çarpıyor ve gözlüğümü alıp gidiyordu. Çalılar boyumu aştıkları için ne tarafa gittiğimi bilmeden ilerliyordum. Yaprakların arasından baktıkça iki yanımda dimdik iki sırt, önümde ve arkamda fundalıklar görüyor, bu geceyi burada susuz nasıl geçireceğimi düşünmeye başlıyordum.

Bir hayli daha çabalayıp bir parça daha ilerleyince üç dört yüz adım ilerde, kazılmış bir toprak parçasıyla zeytin dikmeleri gördüm. Orada ya bir insan, yahut hiç değilse, bir yol bulunacaktı. Aşılanıp tımar edilen ve altı çapalanan bu zeytin fidanları, tabiatın bu dokunulmamış yerlerine bir insan elinin uzandığını gösteriyordu. Körpe dikmeler susuz yetişmeyeceğine göre, yakınlarda içecek bir şey de olmalıydı... Vücudum gerildi, bütün gayretimle o tarafa atıldım. Ayaklarımın altında ve iki yanımda dallar hışırtılar çıkararak kırılıyor, dikenler eteğimden çekiyor, çalılar yüzümü tırmalıyor, fakat hiçbir şey beni yolumdan alıkoyamıyordu. Bir saat kadar sonra zeytin fidanlarının bulunduğu kazılmış yere çıktığım zaman ellerim kanamış, yüzüm sıyrılmış, her tarafım tere gömülmüştü... Yüzümden çıkan duman, gözlüğümün camlarını buğulandırdığı için bir şey görmüyor, iri tezekli toprakta tökezleyerek yürüyordum. Dinlenmeden yoluma devam edemeyeceğimi anladım, rastgele bir yere oturup gözlerimi kapadım, biraz dinlendikten sonra gözlerimi açınca etrafıma bakındım. Boğaz burada genişlemiş, açılmıştı. İlerde, ağaçsız bir bayırda, yeni biçilmiş bir tarla ile, bunun aşağı tarafında, çukurda, mısır ekili küçük bir bahçe, yanında bir kuyu, biraz ötede kerpiç bir kulübe vardı.

Birdenbire susuzluğumu hatırladım, yerimden fırlayıp koştum. Kuyunun başına gelince dört yanıma bakınarak birinin görünmesini bekledim. Kimsecikler yoktu. Kulübeye doğru yürüyerek:

"Hemşerim... Kimse yok mu?" diye bağırdım. Cevap veren olmadı. Üstüne dallar örtülüp toprak atılmış kerpiç kulübenin kapısı aralıktı. Başımı uzatıp baktım. Bir köşede dürülmüş küçük bir yatak, ocağın kenarında birkaç toprak kap vardı.

Etrafta kimseler görünmüyordu. Tekrar kuyunun başına geldim, bir kova su çektim ve yarısına kadar içtim. Sonra oraları dolaştım. Bahçecikte mısır fidanlarının arasında tek tük bostan kökleri, birer sırığa sarılmış birkaç fasulye vardı.

"Herhalde buranın sahipleri yakın bir yere gitmiş olacaklar!" diye düşündüm. Bahçede ve kulübede uzun zamandan beri bırakılmış bir hal yoktu, fakat bir taraftan da insanın gözü apaçık bir bozulma ile karşılaşıyordu: Mısırların altı günlerden beri sulanmamış, yapraklar sararmaya yüz tutmuştu. Adamakıllı kemale geldiği görülen bostanlar ve

fasulyeler toplanmamıştı. Kulübedeki ocak haftalardır yakılmamışa benziyordu.

Kapının toprak eşiğine oturup biraz dinlenmek istedim. Güneş epeyden beri arkadaki bayırın arkasına girmiş, karşıdaki sırtların eteklerinden tepesine doğru yükselmeye başlamıştı. Boğazın benim geldiğim tarafından doğru çam kokulu bir rüzgar esiyordu. Biraz ilerde, biçilmiş tarlada cırcırböcekleri ötüyor, çekirgeler sıçrıyordu. Boğazın alt ucunda ancak küçük bir parçası görünen ova, yandan vuran güneşin ışıkları altında parlıyor, ağaçlar arasında uzayıp giden yollardan köylerine dönenlerin kaldırdığı toz bulutları dalga dalga yükselip, ovaya sisli bir sabah manzarası veriyordu.

Bu sırada gözlerim, boğazın alt başından, ova tarafından bulunduğum yere doğru ağır ağır gelen bir şeye takıldı. Biraz yaklaşınca, bunun, sırtında ağır bir yük bulunan biri olduğunu fark ettim. Herhalde, bu kuş uçmaz, kervan geçmez yerin sahibi olacaktı. Yerimden kalkarak o tarafa doğru yürüdüm. Ne biçim bir insan olduğunu ve benim burada bulunuşumu nasıl karşılayacağını bilmediğim için, ona yolda rastlamak istemiştim.

Çalılar arasındaki patikada bir müddet gözümden kayboldu. Birkaç yüz adım yürüdükten sonra yavaşladım. Buralarda karşılaşacağımızı kestiriyordum. Fakat uzun zaman yürüdüğüm halde kimseye rastlamadım. Ovaya iyice yaklaşmıştım ki, yolun kenarında bir karaltı gördüm. Akşam iyice çökmüştü. Bir şey seçemiyordum. Daha yaklaştım, o zaman yerde birinin yattığını, başka birinin de onun başı ucunda diz çöküp oturmuş olduğunu gördüm.

"Merhaba hemşerim!" diye seslendim.

Genç, fakat karanlık bir ses, mırıldanır gibi cevap verdi:

"Merhaba!"

Yanına sokulduğum zaman, yerde yatanın bir kadın olduğunu anladım. Yamalı bir pazen şalvardan çıplak ayakları fırlıyordu.

Delikanlıya sordum:

"Hastan mı var?"

"Öyle..."

Bir zaman sustum; sonra ben de yakına çömeldim:

"Şu yukardaki bahçeyle dikmeler senin mi?"

"Benim!"

"Dikmelere iyi bakmışsın maşallah... Bir iki seneye kadar zeytin verir."

Dudaklarını büktü:

"Beş altı sene ister daha!"

Yüzünün sesinden daha genç olduğunu görüp şaştım. Hiç de on yedi on sekizden yukarı göstermiyordu.

Kadını işaret ederek:

"Kardeşin mi?" dedim.

Başını salladı:

"Yok... Ailem!"

Gülmeye çalışarak:

"Pek erken evlenmişsin!" dedim.

"Öyle oldu..."

"Hastalığı ne?"

"Sıtma!"

"Sulfata veriyor musun?"

"Bırak efendi, Allahını seversen, sulfata nerde?"

"Sıtma Mücadelesi'ne gitmedin mi?"

"Ordan geliyoruz!"

"Ne dediler?"

"Bir şeysi yok dediler!"

"Deme canım!"

"Öyle dediler!"

Deminden beri her sözüme kısa kısa cevaplar veren ve sanki her cevaptan sonra benim hemen kalkıp yoluma gitmemi bekleyen delikanlı birdenbire içini dökmek isteğini duymuş gibi, yüzüme baktı. Yanı başında, toprağın üstünde, yan üstü yatıp yaman bir nöbetle tir tir titreyen kadını gösterdi:

"Şunun haline bak, efendi!.." dedi. "Allah'tan korkmadan bir şeysi yok deyip savdılar!"

Olduğum yerde doğrulup hastaya bir göz attım, ona bir kadın demek de tuhaftı, hummanın tesiriyle büzülen vücudu minimini görünüyordu. Alacakaranlıkta terden parlayan yüzü de daha pek çocuktu.

Delikanlıya döndüm:

"Sen meramını anlatamamışsın herhalde, oğlum!" dedim.

"Meram anlamayana nasıl anlatırsın, beyim!" diye yüzüme baktı. Sonra gözlerini önüne çevirerek devam etti:

"Bak başından anlatayım... Hilafım varsa, yerimden sağ kalkmayayım... Aliye sıtmayı bizim köyde almış. Ben askerdeydim, gelince öğrendim..."

Sözünü kestim:

"Kaç yaşındasın?"

"İki sene evvel askerden döndüm!"

"Ne zamandan beri evlisin?"

"Kuram çıkmadan üç ay evvel Aliye bana kaçtıydı. Yaşı küçük diye kasabada nikah etmediler. Babası da laf dinlemez bir koca yörüktü. Kızını ovalıya vermek istemedi. Allah razı olsun, bizim köyün imamı duamızı okuyuverdi de bizi birleştirdi. Gelgelelim ben askerdeyken, bizim peder, kızcağıza etmediği hakaret komamış... 'Kocan askerde, ben sana bakamam, git kendi baban baksın, Kızılbaş dölü!' demiş; kız ortada kalıvermiş, komşuların yanında çalışmış, orağa, çifte gitmiş... Şükür Allaha çocuğu yoktu... Ben tezkereyi alıp gelince babamla zorlu kavga ettim. 'Malın da, tarlan da senin olsun... Neyin varsa, kızlarınla eloğlu damatların alsın. Ben gayrı senin ocağını tüttürmem!' dedim, rahmetli anamdan kalan bir tek tarlayı sattım. 'Gel kız, Aliye, kısmetimizi dağda taşta arayalım!' dedim, aldım karıyı buraya geldim. Tarlanın parası bizi bir sene idare etti. Burada çalıları söktüm, ikimiz yüklendik, kasabada sattık; kalan odunlarla kömür yaktık, daha çok para etti. Açılan yerlere ekin ektik, ekmeğimiz çıktı. Dört el bir olunca ne olmaz ki... Çalıları kökledik, deli zeytinlere aşı vurduk, kuyu açıp dikmelerimizi suladık. Kerpiç kesip bir odacık kurduk. Kimseye de muhtaçlık etmedik. O yandan geliyorsun, görmüşsündür: Bahçe yapıp yeşillik bile ektik. Geçen yıl kasabada devlet nikahı kıydırdık, bu yıl da iki keçi ile beş on yumurtlar tavuk alacaktık. Ama Aliye'nin sıtması tepti. Dedim ya, ben askerdeyken bizim köyde almış. Onlar obalıdır. Dağlık yerde

sıtma olmaz, ama bizim köy sulak yer... Bu meret de öyle yerlerden hoşlanırmış... Tam orak zamanıydı. Yağmur bastırır filan demedim, hemen alıp kasabaya indirdim. Sıtma Mücadelesi'ne götürdüm. Ne de olsa askerlik ettik, bu yolları biliriz. Doktor, tüyü bozuk bir oğlandı. Kaytan bıyık bırakmış, kocaman bir gözlük takmıştı; yüzümüze bile bakmadı, ak gömlekli bir hademeye: 'Al şunun kanını!' dedi, bizi de: 'İki gün sonra gelin!' diye savdı. İki gün sonra Aliye'yi yalnız gönderdim. Ben ekini biçiyordum... Doktor, kıza: 'Senin kanına baktık, bir şeyin yok!' demiş. Kız, 'Aman derim, doktor, bak şu halime, benzimde kan kalmadı... Ben bu derdi eskiden de çektim, kurban olayım, azıcık sulfata ver!' deyince yüzüne bağırıvermiş: 'Senin hastalığın sıtma değil dedik ya!' demiş. 'Başka derdin varsa git Belediye doktoruna!' Aliye, Belediye doktoruna gitmiş, adam kadının yüzüne bir bakınca: 'Kızım, ne buraya geldin? Senin sıtman var, Mücadele'ye git!' diye savmış. Aliye döndü geldi ama, perişandı. Üç gün yattı. Ardıç ezip suyunu içirdim... Ne bileyim ben... Şaşkınlık işte... Kar etmedi, büsbütün yüreğini döndürdü. Üçüncü günü biraz canlandı, aldım yanıma, yeniden kasabaya indirdim. Mücadele doktoru bizi tanıdı, 'Ne diye geldiniz sulfatacılar?' dedi. 'Aman bey' dedim, 'sen bir şey yok dedin ama, bacın üç gündür başını kaldırmadı, kurban olayım, bir muayene et de derdine derman ol!' Doktor başını bile çevirmedi: 'Biz kan muayenesine bakarız... Kanı temiz çıktı, üst yanına karışmam.' dedi. O zaman, Allah bilir ya, bir yalan attım: 'Belediye doktoru baktı, dalağını yokladı, ille de sıtması var diye sana yolladı!' dedim. Doktor, ters ters yüzüme baktı: 'Öyleyse ateşi geldiği zaman getir de bir daha kanını alalım!..' dedi. Ayağına düştüm: 'Üç saatlik dağda otururuz' dedim, 'Yangını olunca yattığı yerden başını doğrultamıyor, buraya nasıl gelir?' Yerinden kalktı, üstümüze yürüdü, tepine tepine bağırdı: 'Ne laf anlamaz hödük şeylersiniz siz!' dedi. 'Kanun var, nizam var, size yol gösteriyoruz, daha da kafa tutuyorsunuz. Defolun şurdan!..' Ak gömlekli hademeyi çağırdı: 'At şu miskinleri dışarı!' dedi. Dışarı çıkınca: 'Kız Aliye!' dedim. 'Yat şu kapının dibine. Domuzun sıtması nerdeyse gelir... Hemen içeri varır, kanını aldırırız.' Duvarın dibine çöktük, akşamacak bekledik. Daha ortalık kararmadan doktor çıktı. Hademe kapıyı kitlerken: 'Hemşeri, doktorun evi nerdedir?' diye sordum, adam, ne yapışkan şeylermiş bunlar, diye bir yüzümüze baktı: 'Doktorun evi yok, bekardır; gece yatmaya buraya gelir!' dedi. Daha iyi ya, dedim, biz de bekleriz. Gün kavuşurken Aliye'nin sıtması bastırdı. Yanıyom, Mustafa,

yanıyom! diye inledi. Hemen oraya, taşların üstüne yatırdım, başını dizime aldım. Bekledim de bekledim. Gavurun doktoru gelemedi. Kız yandı, tere battı, yeniden yandı, doktor yatmaya gelmedi. Ta gece yarısı iki yanına devrile devrile yolun başından söküldü. Amanın, sarhoş olmuş, kan alırken kızın bir yanını kesmeye ola! diye aklımdan geçti. Şeytan dedi ki, şu sarhoş halinde vur başına odunu, gebersin!.. Ama ne edersin, Aliye'nin dermanı onun elinde. Kapıya gelince, bir türlü anahtar deliğini bulamadı. Seğirttim, kapıyı açtım. Önünde selam durdum: 'Doktor bey, hastam kapının önünde... Sıtmadan yanıyor... Hadi şunun kanını alıver!' dedim. Gök gözlerini üstüme dikti, yüzüme doğru bir geğirdi, ondan sonra aman anam bir bağırmaya başladı, mahalleli uyanıp pencerelerden dışarı sarktı. 'Yine mi siz?.. Gece yarısı bile sizden rahat yok mu? Allahın gündüzünü gözünüz görmüyor mu? İş zamanında sizinle uğraştığımız yetmiyor mu?.. Nankör herifler... Saygısız herifler...' diye ortalığı ayağa kaldırdı, içeri girip kapıyı yüzüme kapayıverdi. Öte yandan gürültüye gelen bir bekçi de bizi oradan kovdu. Aliye'yi sırtlayıp kasabanın dışına getirdim, zeytinliklerden birinin altına, kırağılı otların üstüne bırakıverdim... Eh, bey, artık bundan sonra o doktorun yanına varmadım dersin ya... Çünkü insan olan bir daha oraya gitmez... Ama ben gittim... Bak, fukara kızcağız gün günden eridi. Ölüp gidiverecek... Bu gittikten sonra ben tarlayı, zeytini n'ideyim? Ahdım olsun, evi kazmayla yıkar, bahçeyi dağıtır, kuyuyu yeniden doldurur, dikmeleri birer birer söker, başımı alıp giderim... Uzatmayalım... Beş on gün bunu evde yatırdım. Kasabadan tanesi on kuruşa beş on tane sulfata aldım, içirdim, hani faydasını da gördü. Ben de bu aralık ekini kaldırdım, bahçeyi belledim, ama sulfatalar tükenince sıtma geri geldi. Bende her gün otuz kırk kuruş verip sulfata alacak hal var mı? Olsa da aradığın zaman bulunmuyor ki... Neyse, bir gün Aliye bana dedi ki: 'Mustafa, bugünlerde sıtma bana öğlenleri geliyor, sabahtan kasabaya inelim, ateş basınca orda oluruz!' İşte bu sabah kalktık gittik... Mücadele'nin kapısına varıp oturduk. Akşamacak bekledik... Ama domuzun sıtması gelmedi... O da bize düşman... Zaten dost olsa bizi gelip bulur muydu?.. Doktor şapkasını giyip gidene kadar ateşi gelmedi... Kalktık gerisingeriye dönerken yolda, şu bayırın altında yakaladı. Eve varmamızı bile beklemedi... Sırtıma alıp çıkarayım dedim, buraya kadar getirdim... Kuş gibi çocuk ama, yol çetin, dermanım kalmadı...

Mustafa sustu ve önüne baktı. Ortalık büsbütün kararmış, yıldızlar gökyüzünü doldurmuştu. Fakat ben, yerde yatan kadının çıplak ayaklarının titrediğini fark ediyordum. Zavallı, yabancı bir erkeğe duyurmamak için inlemesini bile zapt etmeye çalışıyor, açık ağzından ıslık gibi sesler çıkararak hızlı hızlı soluyordu.

"Hadi sana yardım edeyim de eve kadar götürelim!" dedim.

"Zahmet etme, bey... ben dinlendim, kendim götürürüm, ne kaldı ki..."

Ona herhangi bir yardımda bulunmak için düşünüyor, bir şey bulamıyordum. Bu kasabada gelir geçer olarak oturduğum için doktoru tanımıyordum. Bir şey yapamamanın verdiği acılıkla yerimden kalktım... Birdenbire aklıma bir çare geldi:

"Bana bak, Mustafa!" dedim. "Sen şimdi bir yerden küçük bir cam parçası bul... İyice temizle... Sonra karına nöbet geldiği zaman bir topluiğneyle şahadetparmağının ucunu azıcık del... Çıkan kanı camın üstüne sür, onu doktora götür..."

Mustafa, inanmayan gözlerle beni süzdü:

"Olur mu ki?"

"Neden olmasın? Sıtmalı kanda herhalde mikrop bulunur, bunu görünce de sana sulfata verirler!"

Mustafa:

"Baş üstüne beyim..." dedi. Fakat ben onun sesinden, bakalım, bir kere de senin dediğini deneyelim, demek istediğini anladım.

Kasabaya üç saatlik yolum vardı. Daha geç kalmak istemiyordum. Onları bulundukları yerde bırakarak bayır aşağı yürüdüm. İki gün sonra akşamüzeri Mustafa'ya kasabanın çarşısında rastladım. Ağır ağır yürüyor, dalgın gözlerle elindeki bir şeye bakıyordu. Yanına sokuldum:

"Ne oldu Mustafa?" dedim.

Evvela tanıyamadı, uzun uzun süzdü, sonra hatırlar gibi oldu: "Sen o dağda gördüğümüz beysin, tanıdım!" dedi.

"Ne yaptın?"

"Dediğini yaptım beyim!" diye acı acı güldü. "Doktora camı götürdüm. Sıtması üstündeyken parmağını delip kanını bulaştırdığımı söyledim.

Yerinden kalktı, üstüme yürüdü: 'Ulan kim bilir hangi sıtmalının kanını aldınız da bana yutturmak istiyorsunuz!.. Benden dalavereyle sulfata koparmaya kalkıyorsun, ha! Çabuk arabanı çek, yoksa şimdi seni polise teslim ederim!' diye bağırdı. Ak gömlekli hademe de beni kolumdan tuttuğu gibi dışarı attı..."

Elindeki camı hızla yere çaldı, kırıklarının üzerine çıplak ayaklarıyla basarak, başka bir tek kelime bile söylemeden ve yüzüme bakmadan yürüdü gitti.

Gözlerim uzun zaman onun sırtına takılıp kaldı. Sonra dönüp yoluma devam ettim. Sıtma Mücadelesi'nin önünden geçerken, sarışın, mavi gözlü, ince bıyıklı ve iri gözlüklü genç doktorun, dispanserin kapısını kilitleyen hademeye sinirli sinirli homurdandığını duydum:

"Sana kaç defadır söylüyorum," diyordu. "Sokma bu herifleri benim yanıma!.. Dışarda kininin pahalı satıldığını duyunca hepsi sıtmalı kesiliyorlar... Ben bilirim bu köylülerin ne yalancı mahluklar olduğunu..."

1942

Hasanboğuldu

Kazdağı'nın Adalar Denizi'ne bakan yamaçlarından birindeki bir yörük obasına gidip dört beş gün kalacaktım.

Edremit pazarına çıra ve bal satmaya geldiği zamanlar ahbap olduğum ve devlet kapısında birkaç ufak işine yardım ettiğim uzun boylu, ak sakallı bir yörük beni davet etmiş:

"Çadırda yatmayı gözün tutarsa buyur! Taze bal yersin, kana kana acı su[20] içersin!" demişti.

Ben ona, bir daha kasabaya indiği zaman yanına katılıp geleceğimi söylediğim halde, sıcak, rüzgarsız bir günün sabahında, aklıma esiverince, yalnız başıma yola düzülmüştüm. Yerini aşağı yukarı bildiğim obaya, uğradığım köylerde sora sora, öğleye kadar varacağımı umuyordum.

Yüzlerce, belki binlerce senelik zeytin ağaçlarının arasında uzanan, çukur, iki yanı böğürtlen ve hayıtlarla örülü yolda ağır ağır yürüyordum. Arkamdan yükselen güneş, gölgemi araba izlerinin kıvrımları üzerine serip uzaklara kadar götürüyor; deniz tarafından yüzüme doğru esen hafif, fakat serin bir bahar rüzgarı, kasabadan uzaklaştığımı hatırlatıyordu. Kırağı yemiş toprak ve taze çimen kokusu etrafı kaplamıştı. Tarla kuşlarıyla serçeler, ötüşe ötüşe ağaçtan ağaca sıçrıyor, güneşin vurduğu yerlerden dalgalı bir buğu yükseliyordu.

Kazdağı'nın eteklerindeki Zeytinli köyünün, bahçesi salkım söğütlerle gölgelenmiş havuzlu kahvesinde bir çay içip, Yüksekoba'nın yolunu sordum. Kahveci:

"Hiç oraya varmadım ama, bildiğime göre, Beyobası'nı geçtikten sonra Kızılkeçili Deresi boyunca dağa vuracaksın; patlakların yanına gelince soldaki bayıra tırmanıp yaylada bir kurşun atımı gideceksin!" dedi.

Ne Beyobası'ndan, ne de patlaklardan haberim olmadığı için adamcağızın yüzüne garip garip bakmış olmalıyım ki, güldü ve ilave etti:

"Yabancı adamın tek başına gideceği yer değil orası efendi. Dağlarda, ormanlarda yolunu sapıtıverirsin!"

"Yok canım, sora sora bulurum!"

"Kime soracaksın?.. Beyobası'nı geçtikten sonra insan göremezsin ki!" Cevap vermedim. Kahveci fincanı götürdü. Ben: "Acaba Edremit'e dönsem de bizim koca sakallı İsmail Baba'yı beklesem mi?" derken tekrar geldi:

"İşin rast gidiyor efendi!" dedi. "Yüksekoba'ya giden var, sen de yanına katıl!"

Hemen kalktım. Kahvenin önünde, yüzü güneşten yanmış, ince saç örgüleri sırtına dökülmüş, kanarya sarısı üçetekli giymiş bir yörük karısı vardı. Kahveci:

"Hacer kız, efendi sizin obada Koca İsmail Baba'ya misafir gidecekmiş, götürüver!" dedi.

Kadın yüzüme üstünkörü bir göz attıktan sonra:

"Hadi yürü!" emrini verdi.

Yüzünü bana çevirdiği sırada, bu yörük karısının henüz on sekiz yirmi yaşlarında bir kız olduğunu fark edip şaştım.

O daima birkaç adım önde, ben arkasından yetişmeye çalışarak yola koyulduk. Kahveci gülümseyerek arkamızdan bakıyordu.

Köyün dışına çıkıp zeytinlikler arasına dalınca Hacer sarı entarisinin eteklerini toplayıp beline soktu; alçak topuklu, kalın rugan ayakkabılarını çıkarıp heybesine koydu; toprak üzerinde çıplak tabanlarının izini bırakarak yürümeye başladı. Başındaki ince, oyalı yazmanın altında küçük bir bal kutusu gibi kabaran altınlı fesi, her adımda hafifçe titriyor; uzun boyu, heybenin ağırlığı ile azıcık öne eğiliyordu.

Hiçbir şey konuşmadan bir saat kadar yürüdük. Birkaç meyve ağacının arasına serpilmiş beş on evden ibaret Beyobası'nı, biraz sonra da, ulu bir çınarın gölgesinde yıkılıp dağılmaya bırakılmış boş bir su değirmenini geçtik. Artık zeytinler bitmiş, çam ormanları başlamıştı. Gün ışığı vurmayan, gölgeli, loş bir boğaza iniyorduk. Karşımızda alabildiğine dik bir dağ yükseliyor, onun henüz gözümüzden saklı bulunan eteklerinden doğru, coşkun akan bir derenin uğultusu geliyordu.

Hacer kız bir aralık başını çevirdi:

"Dere boyundan gideceğiz. Suyu fazladır, bastığın yere mukayyet ol!" dedi.

Kayalar arasındaki dik ve dar bir patikadan inince Kızılkeçili Deresi'yle karşılaştık. İki sırtın birleştiği dar boğazda kayadan kayaya atlayarak köpüren sular, kulakları dolduran büyük bir gürültü çıkarıyorlardı. Suyun kenarındaki dar yolda, çok kere taştan taşa atlayarak, yürümeye başladık. Kah derenin kıyısına kadar iniyor, kah tekrar sırta tırmanarak beyaz köpüklü çağlayanlara yüksekten bakıyorduk. Boğaz gittikçe darlaşıyor, iki yanda dimdik yükselen kayaların yarıkları arasından fırlayan kocaman çam ağaçları, yan yatmış bir halde, boşluğa uzanıyordu. Suların yalayıp parlattığı taşlarda çıplak ayaklarıyla seken Hacer'e yetişmek için güçlük çekiyordum. Dağdan yuvarlanıp derenin yolunu kapayan ev büyüklüğünde kayalar, yahut bir kayanın beri tarafındaki yumuşak toprağı oyan sular, dere boyunca yer yer büyük ve derin havuzlar meydana getirmişlerdi. Bir kararda durmayan aynalarına etraflarındaki iri çam veya çınar ağaçlarının gölgesi vuran ve suları içlerine çok kere birkaç adam boyu yüksekliğinde bir kayadan köpük köpük dökülen bu havuzlara her rastlayışımızda önümdeki kız başını çevirmeden:

"Buna Deli Büvet derler!"

Yahut:

"Buna Kunduzlu Büvet derler!" diye izahat veriyordu.

Boğazın biraz genişlediği bir yere yaklaştığımız zaman, kulaklarımı müthiş bir gürültü doldurmaya başladı. Hacer:

"Sutüven'e geldik!" dedi.

İki iki buçuk metre çapında bir borudan fırlıyormuş gibi bol ve coşkun akan sular, bembeyaz bir kayaya varınca birdenbire boşlukla karşılaşıyorlar, bir an, bir küçük an sanki duralıyorlar, sonra, geldiklerinden daha müthiş bir hızla derin bir çukura, sade köpük halinde dökülüyorlardı. Orada bir müddet kaynaşıyorlar ve çalkalana çalkalana sağa kıvrılıp, beyaz taşlar üzerinde sekerek, yollarına devam ediyorlardı. Kenara kadar sokulup aşağıya bakınca insanın yüzünü serin bir buğu sarıyor, ardı arası kesilmeyen bir gök gürültüsü iki yanda yükselen kayalık dağlarda uğultulu akisler bırakıyordu. Bu çağlayandan bahseden bir şiirin ilk satırları hep dudaklarımda idi:

Bir kayadan duman duman,
On yedi metre atlayan
Dağ kokusiyle yüklü su...

Akması tel tel ince saç,
Düştüğü yerde üç kulaç,
Mavi su, ak köpüklü su!..[21]

Bir kenarda çömelip gözlerini bir bana, bir Sutüven'e çeviren kız, heybesini tekrar sırtladı. Dere boyunca, iki dağın gittikçe sıkışan yamaçları arasında, yeniden çıkmaya başladık. Menbaa yaklaştıkça dere artık akmıyor, çağlayanlar şeridi halinde, bir kayadan bir kayaya sıçrıyordu. Suyu aralarına alan kayalar bir yerde daralıp birbirlerine iki adım kadar yaklaşmışlardı; olanca hızlarıyla gelip bu cendereye giren sular, beş altı metre uzunluğundaki dar boğazdan görülmedik bir hırs ve süratle, ve simsiyah bir renk alarak geçiyorlar, kurtulduktan sonra da, kumlu ve çakıllı yataklarına serilip, beyaz kabarcıklı kahkahalar atarak fıkırdıyorlardı.

Yolun adamakıllı çetinleştiği, iki taraftaki taşlara, çalılara, çam fidanlarına tutunmadan yürümenin güçleştiği bir yerde önümüze koskocaman bir büvet çıktı. Bir başından bir başı on beş adım vardı. Üç adam boyu kadar derin olan suyu yüksekçe bir kayadan dökülüyordu. Gövdesini dört kişinin zor kucaklayacağı bir çınar havuza doğru eğilmiş, kalınlı inceli dallarını suyun üstüne uzatmıştı. Şimdi boğazın alt başı hizasına gelen güneş, iri yapraklar arasından geçerek büvetin dibindeki süt gibi beyaz çakılları, iri kumları ışıldatıyordu. Döküldükleri kayanın dibinden başlayarak yer yer anaforlar yapıp kenarları dolaşan sular, havuzun alt başına gelince, birdenbire yollarını bulmuşlar gibi, geniş bir kayanın üstünden hızla geçerek akıp gidiyorlardı.

Hacer kız burada hiç durmadan yoluna devam etti. Ben onun ardından yetişmeye uğraşırken, dönüp dönüp bu görülmemiş güzelliğe bakmaktan kendimi alamıyordum. Suların gürültüsünü bastırmak için bağırarak sordum:

"Bu büvetin adı yok mu?"

"Hasanboğuldu!"

"Ne dedin?"

"Hasanboğuldu!"

"Kim Hasan?"

"Zeytinli'den... Bahçıvan Hasan!"

"Ne zaman boğulmuş?.."

"Çok olmuş... Kırk elli sene var..."

"Nasıl boğulmuş?"

Kız durdu, geri dönüp, şimdi bulunduğumuz yüksek yerden aşağıya, güneşin ışığıyla balık karnı gibi parlayan sulara ve bunların üstünü yer yer örten çınara baktı: "Yaylaya varalım da, azıcık oturur dinleniriz, o zaman anlatırım!" dedi.

Tekrar yola koyulduk, bir hayli daha çıktık. Dönüp boğazın geldiğimiz taraflarına baktığım zaman, ovayı epeyce aşağılarda, adamakıllı küçülmüş olarak görüyordum. Zeytin ve kavak ağaçlarının arasında kırmızı kiremitleri ve beyaz minareleri görünen köyler birer oyuncak gibiydi.

Hacer:

"Patlaklara geldik; buradan dağa vuracağız!" dedi.

İleriye dönüp baktım. Derenin iki yanında, sudan hemen birkaç karış yukarıda, birbirlerinden ancak birer ikişer adım uzaklıkta, yan yana belki yirmi tane pınar vardı. Kimi irice bir taşın altından, kimi kumlu bir topraktan fırlıyor, binlerce kuşun bir arada çıkardığı sesi andıran bir şırıltı ile dereye karışıyordu. Koşup yüzükoyun yattım ve bunlardan birinin dayanılmayacak kadar soğuk suyunu dinlene dinlene içtim. Hacer de çömelmiş, avucuyla su alarak yüzüne ve şakaklarındaki saçlara sürüyordu.

Vücudumdan terler boşanarak dağa tırmanmaya başladım. Dere sağımızda ve aşağıda kalmıştı. Üzeri kuru çam pürleriyle örtülü keçiyolunda kayıp yuvarlanmamak için bazan diz üstü çöküp bir ardıç dalını yakalıyor, bazan da tutar tutmaz köküyle beraber elimde kalan bir kekiğe yapışıyordum. Nihayet bayır mülayimleşti, biraz sonra da önümüz açıldı. Seyrek çamların arasından ilerideki denizi gördüm. Birkaç adım daha yürüyüp gölgeli bir yere oturduk.

Hacer kız heybesini karıştırarak:

"Yanında yiyeceğin yok herhalde!" dedi. "Sokul da ekmek yiyelim!"

Ben üç dört saatte obaya varacağımı sandığım için yanıma bir şey almamıştım. Ne kadar acıktığımı şimdi birdenbire anlıyordum. O, bu sırada önüme bir tutam yufka koymuş, yere serdiği kırmızı yazma mendilin üstüne bir topak tulumpeyniri ile birkaç taze soğan bırakmıştı. Hem yiyor, hem etrafıma bakıyordum. Bulunduğumuz yer, denizden bin beş yüz metre kadar yüksekte idi. Akçay iskelesinin önünde duran kayıklar, ağaçların arasındaki seyrek binalar iğne topuzu kadar ufaktı. Karşıda, Burhaniye'nin arkasında yatan Madra Dağları şekilsiz bir yığından ibaretti. Güneşin altında göz kamaştırıcı pırıltılarla yanan deniz, ta uzaklarda açıklı koyulu gölgelere bürünen Midilli Adası'na kadar uzanıyor, bunun sağ yanından geçerek ufukta, sisler içinde gökle birleşiyordu. Kazdağı'nın körfeze kadar yaklaşan eteklerini sayılamayacak kadar çok, her biri başka renk ve biçimde, irili ufaklı dağlar ve tepeler çeviriyordu. Arkamızda Sarıkız, bu dağların en yüksek tepesi, ağaçsız başını beyaz bulutlara uzatıyordu.

Yanımdaki kız, ortada kalan yufkalarla peyniri mendile sarıp heybesine yerleştirdi; ben, hemen kalkmayı asla düşünmediğimi belli etmek ister gibi arkamdaki çama yaslanarak:

"Hani şu Hasan'ın nasıl boğulduğunu anlatacaktın!" dedim. "Nasıl boğulduğunu gören yok ki... Yalnız orada boğulduğunu söylüyorlar!"

"İyi ya, neden boğulmuş?"

"Obaya varınca kime sorsan diyiverir... Hadi yolumuza gidelim!"

"Yok canım!" dedim. "Yemek üstüne hemen yola çıkmak iyi değildir. Sonra obada İsmail Baba'yla konuşacak çok lafımız var... Sen bildiğin kadarını söyleyiver!"

Hacer heybeyi tekrar yanına bırakarak azıcık düşündü. Bir aralık gözlerini üstümde gezdirerek hikayesini ne dereceye kadar alaka ile dinleyeceğimi, ne kadar anlayabileceğimi keşfetmek ister gibi beni süzdü. Genç yüzünde büyük bir ciddilik, iri, siyah gözlerinde dalgın bir hal vardı.

"Bu Hasan Zeytinli'de bahçıvanmış..." diye başladı. Anlatırken önüne ve ara sıra ovaya bakıyor, güzel bir delikanlı eline benzeyen irice elinin şahadetparmağıyla toprağı karıştırıyordu.

"Bu Hasan Zeytinli'de bahçıvanmış... Ufacık bir bahçesi varmış; yazın bostan, yeşillik eker, kışın el zeytini silkmeye gider, koca anasıyla yaşar dururmuş. Daha da pek genç imiş; hani bıyığı yeni terlemiş. Anasından

başka kadına göz kaldırıp bakmaz, düğünde, bayramda öbür delikanlılar gibi rakıya, oyuna katılmaz, kız gibi bir oğlanmış... Pazarlara gidip bostan ne satınca da parasını getirir, anasına teslim edermiş. Bizim obadan onu bilenler var da onlar söylüyorlar... Anam daha şuncağız çocukmuş... İşte o zamanlar bizim Yüksekoba'dan Emine, Edremit pazarında bu Hasan'ı görmüş... Anam Emine'yi bilirdi; sekiz yük balları varmış; babası ağaç devirip kereste yapar, anasıyla Emine de arılara bakarmış. Dağ gibi bir kızmış. Danaları, inekleri, boynuzundan tutunca şu yana savuruverirmiş. Bu geldiğimiz yolu iki saatte iner, üç saatte çıkarmış.

Çocuklarla da pek oynar, obanın kızlarını ardına takınca ormanda koşturup terletir, sonra da hepsini bicik bicik yanaklarından öpermiş... İşte bu Emine, Edremit pazarında Hasan'dan bostan almış; hani dağlık yerde pek kavun karpuz olmaz da onun için... Hasan bostanları Emine'nin heybesine doldururken: 'Yörük kızı!' demiş, 'Yükün ağır oldu. Kazdağı'nın yolu çetindir, nasıl çıkacaksın?'

Emine onun yüzüne gülüvermiş de:

'Ne sandın düz ovalı!' demiş, 'Biz dağlıyız, sizin boş çıkamadığınız bayıra biz kırk okka yükle çıkarız!..'

Hasan önüne bakmış, Emine yoluna gitmiş, ama ertesi pazar yine onun sergisine varmış:

'Bostanların iyi çıktı, sarı oğlan, al sana bal getirdim!' demiş; omuzundan bal teknesini indirip bir gömeç almış, Hasan'a vermiş. Hasan'ın yüzü yine al al olmuş:

'Ne zahmet ettin, yörük kızı!' demiş, ama Emine cevap vermeden gülüp yürümüş.

İkindi vakti Hasan eşeğini önüne katıp köye dönerken, Kadıköy Mezarlığı'nın önüne varınca, bakmış Emine heybesi sırtında ileriden gidiyor. Önce dili tutulmuş, hiç tınmadan ardından yürümüş, sonra bir yüreklenmiş, eşeğini sürüp Emine'nin yanına varmış:

'Uğurlar olsun, yörük kızı! Sen hangi obadansın?' diye sormuş. Emine, Hasan'ı görünce:

'Sana da uğurlar olsun, sarı oğlan! Ben Yüksekobalı'yım sen nerelisin?' demiş.

'Ben Zeytinli'denim... Köye kadar yolumuz bir... Heybeni eşeğin üstüne at da rahat git!..'

'Olmaz! Ovada heybeyi eşeğe taşıtırsam, koca dağa bu yük ile nasıl çıkarım?'

Zeytinli'ye gelene kadar yan yana yürümüşler; az konuşmuşlar, çok bakışmışlar; ama ikisinin de gönlü birbirini sevmiş. Ondan sonra her pazardan beraber dönmüşler... Emine arada bir Hasan'ın, Zeytinli'nin alt başındaki bahçesine uğrayıp ona süt, peynir, bal götürmüş; Hasan, Emine'ye dut silkivermiş, kiraz, vişne toplamış. Bahçenin ortasındaki ayvanın dibinde yan yana çömelip konuşurlarken görenler çok olmuş. Ama Hasan'ın anası bakmış ki bu iş böyle sürüp gidesi değil... Oğlunu önüne oturtup:

'Oğlum, Hasan!' demiş. 'Baban öleli beri evin erkeği sensin... Ben bugün varsam yarın yoğum... Evine bir kadın lazım. Sana bizim köyden bir kız almak isterdim ama, yine sen bilirsin... Eğer gönlün bu yörük kızını pek sevdiyse bu ihtiyar halimde obasına gidip isteyeyim... Güz yaklaştı; zeytinden sonra düğününüzü yaparız...'

Hasan da hep bunu düşünürmüş ama, bir türlü içini dökemezmiş. Bakmış artık beklemenin yolu yok, Emine obadan indiği bir gün onu bahçede yanına oturtmuş:

'Emine' demiş, 'bahar geçti, yaz geçti; leylekler yerine göçtü! Kış gelip dağları yolları kar örtmeden ya sen bana gel, ya ben sana geleyim!'

Emine'nin yüzü sapsarı olmuş:

'Ah, Hasan!' demiş, 'Kışın derdi senden evvel benim içime çöktü, ayrılık günleri geldi çattı. Ne ben senin köyünde edebilirim, ne sen benim obamda... Bu yaz büyük günah işledik... Artık sen beni unut, ben de seni unutayım...'

Bunu duyunca Hasan'ın aklı başından çıkmış; Emine'nin eline sarılmış:

'Aman yörük kızı, aman biricik Eminem!' demiş, 'Senin tatlı dilini duyan, güler yüzünü gören bir daha seni nasıl unutur? Böyle deme, burda kal. Sen bahçeye bakarsın, ben zeytine giderim, kimseye muhtaç olmayız...'

Emine acı acı gülmüş de demiş ki:

'İnsan nereye giderse rızkı da beraber gidermiş; bunu düşündüğüm yok. Ama ben dağlıyım, bu çukur ovalarda kalamam. Köyünüzün eli kınalı

kızlarına katışamam, senin içine dert olur... Kızılbaş kızı geldi de Hasan'ı elimizden aldı derler, benim içime dert olur... Yörük kızı dağdan köye, çadırdan eve inmemeli... Ben seni görmemeliydim... Gördüm, sözüne uymamalıydım... Ama neyleyim, senin de tatlı sözünle güler yüzün etti bunları... Hadi benim Sarı Hasanım, tut ki birbirimizi düşte görmüş de uyanmışız... Bırak beni dağıma gideyim!'

Yanından kalkıp kuş gibi uçmuş. Hasan arkasından bakmış kalmış...

Hacer toprakla oynayan parmağını eteğine silerek, önce bana, sonra ileriye, boşluğa baktı. Ben gözlerimi onun yandan görünen yüzüne dikmiştim. Bakışının hala tesiri altındaydım. İnsan ruhlarının ince ve derin kıvrıntılarını bütün karmakarışıklığı ile anlayan ve şaşılacak bir kolaylıkla anlatan bu genç yörük kızı sanki birdenbire büyüyüvermişti. Gözlerini çevirmiş, aşağıya, yeni yeşeren ağaçları, taze ekinleri, koyu yapraklı zeytinleri, yer yer görünüp tekrar kaybolan dereleri ile pırıl pırıl yanan ovaya bakıyordu.

Dağınık siyah kaşların altında düşünceli duran gözleri, sımsıkı kapalı ince dudakları, tozlu ve hala biraz terli yanakları çam dalları arasından sızan güneşte parlıyor; çocuk çizgilerini henüz kaybetmemiş olan yüzü garip bir olgunluk ifadesi alıyordu. Aşağılarda kalan derenin uğultusu rüzgarın esişine göre azalıp çoğalarak bize kadar geliyor, çamların mırıltısına karışıyordu. Baygın bir kekik ve çam kokusu ortalığı doldurmuştu. Hacer kız elini yanına uzatarak yerden kuru bir kozalak aldı; parmaklarıyla onun dişlerini büküp kırmaya başladı. Sonra başını bana çevirdi, elinde ufaladığı kozalağın çıtırtılarına karışan hafif bir sesle yeniden anlatmaya başladı:

"O günden sonra Hasan'ın yüzü gülmemiş, rengi yerine gelmemiş. Gönlünü bir yerde eğlemez, ağzını açıp dünya kelamı eylemez olmuş. Pazarlara ayva, nar satmaya gider, ne alıp ne verdiğini bilmeden geri dönermiş. En sonunda bir gün dayanamamış; Edremit pazarı günü, akşam vakti Zeytinli'nin üst başında, Yüksekoba'ya giden yolun kıyısında oturup Emine'yi beklemiş. O gün kızın pazara indiğini kestirirmiş. Az sonra Emine yolun alt başında görünmüş. Onun da yüzü sarı, hali perişanmış. Hasan'ı görünce yüreği yanmış ama, hiç tınmadan oradan geçip gidecek olmuş. Hasan yolunu kesmiş:

'Emine!' demiş, 'Bu dünyada gönlüne karşı gelen babayiğit çıkmamış. Ocağına düştüm! Deli gönlün bizim çukur köyümüze sığmazsa al beni obana götür! Ananı ana, babanı baba bileyim; ineğini sağıp davarını güdeyim; babanla tahta biçip keresteyi dağdan sırtımda indireyim. Tek beni buralarda garip koyup gitme!..'

Emine durmuş, Hasan'ın yanına çökmüş, gözlerini koluna silmiş:

'Hasan' demiş, 'yüreğimi deldin! Ne çare ki dediğin olacak iş değil. Ovada büyüyen dağda yapamaz... Dağın suları serindir ama, yolları sarptır, kışı çetindir... Kar altında odun kesmek, bahçeye bostan ekmeye benzemez. Benim erim diye götürdüğüm adamı obamızın yiğitleri kınamamalı!.. Ben seni bildim, artık gözüme hiçbir yiğit görünmüyor; ama anamın, babamın, akranımın yanında seni küçük düşüremem. Sal beni gideyim!..' Hasan ayak diremiş: 'Her işi yaparım; obanızın yiğitlerini kardeş bilip işlerine koşarım; eğer of dersem kov beni köyüme gönder!' demiş.

Emine'nin aklı yatmamış ama, yüreği yumuşamış: 'Haftaya burada bekle de cevabımı al!' demiş.

Hafta sekiz gün, Hasan anasının boynuna sarılmış; hak alıp hak vermiş; gelmiş yolun başına, Emine'yi beklemiş... Çok geçmeden yörük kızı görünmüş... Sırtında koca bir çuval varmış, içi pamuk doluymuş gibi onu beli bükülmeden taşırmış. Hasan'ın yanına gelince:

'Hasan!' demiş, 'Anamla, babamla danıştım; onlar da emmilerimle danıştılar. Ovalıya varanın, ovalıdan kız alanın onduğunu gören yok. Deli kız, deli kız! dediler. Yüksekoba'da gönlünü verecek yiğit mi bulamadın? Ben de: Herkesin yiğidi kendi gönlüne göreymiş! dedim. Peki öyleyse dediler, bir sına bakalım, senin yiğidin Kazdağı'ndaki yörük Emine'ye er olacak adam mı? Konuşup kavil ettik:[22] Zeytinli'den kırk has okka tuz aldım; bunu sırtına vurup bir yerde durup dinlenmeden benimle Yüksekoba'ya çıkabilirsen haftaya düğünümüz olacak. Kırk okka yükle dört saatlik dağa çıkan adama eğri bakacak babayiğit bizim obamızda yoktur. Çıkamazsan, kaderimiz böyleymiş!'

Hasan bir söz söylemeden çuvalı sırtlamış. Emine'nin önüne düşüp yürümüş. Ayakları kuş gibi uçarmış. Beyobası'nı geçmişler, bayır aşağı dereye inerken Emine bir bakmış, Hasan'ın yüzünden, ellerinden su gibi ter boşanıyor... Az önce genişleyen yüreği daralmış:

'Kendine yazık etme, Hasan!' demiş. 'Ver çuvalı bana, ben gideyim! Sen bahçene dön!'

Hasan soluk soluğa:

'Buraya gelirken ant içtim. Geri dönersem sağ dönmeyeceğim!' deyip yürümüş. Emine'nin yüreği daha da daralmış ama çaresi yok. Eski değirmeni geçmişler, Sutüven'in yanına gelince Hasan durmuş:

'Emine!' demiş, 'Bana ettiğin zulümdür! Tuzlar sırtımı yaktı... Dur bir soluk alayım!'

Emine:

'Kavlimizde durup dinlenmek yok!' deyip yürümüş. Hasan bir taştan bir taşa atlayıp ardından yetişmiş. Az daha gitmişler; Hasan yine durup yalvarmış:

'Emine, zalım anana babana uyup beni çok ağır sınadın! Bu kadarı yeter, hadi köye dönelim!'

Emine'nin yüreği dilim dilim olmuş da içindekini yine dışarı vurmamış:

'Ben sana dedim Hasan, bu dağlar sana göre değil! Ver çuvalı ben gideyim' demiş.

Hasan gayretlenmiş, biraz daha yürümüş. Demin yanından geçerken Hasanboğuldu dedim ya, eskiden oraya Gök Büvet derlermiş. Hasan oraya geldiğinde dizleri bükülüvermiş, olduğu yere çökmüş:

'Ah, Emine!' demiş, 'Beni boş yere yaktın. Ben bu dağlara çıkamayacağım, gel köye dönelim!'

Emine ağzını açıp bir söz demeden Hasan'ın sırtından düşen çuvalı yüklenmiş, tek başına, gerisine bakmadan yürümüş. Çalıların ardında kaybolup giderken, Hasan anasız kalmış yavru kuş gibi bağırmış:

'Emine, obana gelemem, köyüme dönemem, beni buralarda bırakıp gitme!'

Emine durmuş, durmuş, sonra başını çevirmeden yine yoluna düzülmüş. Ta patlakların yanına gelinceye kadar Hasan'ın bağırdığını duymuş. Garip oğlan suyun gürültüsünü bastırıp:

'Emine, ben senin ardından gelemedim, sen benim ardımdan gel!' diye seslenirmiş.

Emine bir yerde durup soluk almadan, bir kere dönüp ardına bakmadan kırk okka tuzla obaya varmış. Anası babası onu görünce her şeyleri anlamışlar. Kız çuvalı oraya atıp yere yıkılmış, kendinden geçmiş; ama daha ortalık kararmadan yerinden fırlamış:

'Duydunuz mu? Hasan beni çığırıyor!' demiş.

Anası babası sormuşlar:

'Hasan'ı nerde bıraktın?'

'Gök Büvet'in orda!'

'Kız sen deli mi oldun? İki saatlik yerden buraya ses gelir mi?' Emine kimsecikleri görmez, kimseciklerin sözüne bakmaz, durup dinler, sonra:

'Anacığım! Bak nasıl çığırıyor! Yazık oldu... Dur bir varıp bakayım!..' dermiş.

O gece zor tutmuşlar. Obanın yanındaki ormanlarda sabahacak dolaşmış. Gün ağarırken Gök Büvet'e inmiş. Bakmış oralarda kimsecikler yok... Suyun yanından geçip gidermiş, bir de ne görsün: Hasan'ın dallı çevresi, koca çınarın su içindeki dallarından birine takılmış, yüzüp duruyor... Onu oradan aldığı gibi koynuna sokmuş... Dere boyunda bir aşağı, bir yukarı koşup: 'Hasanım! Ses ver de yanına varayım!' diye bağırmaya başlamış. Her defasında dağlar taşlar ses verir:

'Emine, ben senin ardından gelemedim, sen benim ardımdan geleceksin!' dermiş.

Yemeden, içmeden üç gün dağlarda, ormanlarda, dere boylarında dolaşıp Hasan'ı aramış. Zeytinli'ye inip anasından sormuş. Kocakarı saçını başını yolar, ağlarmış.

Köylüler Hasan'ın Gök Büvet'te boğulduğuna kayıl olmuşlar:[23] 'Güz yağmurlarından derenin suyu coştu. Ölüsü kim bilir hangi kovuğa girip kaldı? Belki de sular aldı denize götürdü!' derlermiş. Emine bunu duyunca:

'Yalan!' demiş, 'Hasan ölmedi ki! Beni çığırıp duruyor ama yerini diyivermiyor. Araya araya bulurum helbet!'

Anası babası ardına düşmüşler, alıp kapamışlar. O bir yolunu bulur, dere boyuna iner, Hasan'a seslenirmiş. Gök Büvet'in yanındaki kayalara oturur, koşmalar düzer söylermiş. Bir gün anasına:

'Hasan bana yine seslendi; bugün beni Gök Büvet'te bekleyecek. Bu sefer sağlam kavilleştik, gayrı kavuşacağız!' demiş.

Anası:

'Amanın kızım, neler oldu sana?' diye ağlayıp dövünmüş. Kız bir yolunu bulup ortadan kaybolmuş. Akşamüstü oradan geçenler Emine'yi Gök Büvet'in yanındaki koca çınarın dalında, Hasan'ın çevresiyle asılı bulmuşlar."

Hacer kız kara gözlerini yüzüme dikerek:

"İşte Gök Büvet'e o zamandan beri Hasanboğuldu diyorlar; koca çınara da Emine Çınarı derler. Hadi, geç olmadan yolumuza gidelim!.."

Akşam yaklaştığı için aşağıdan doğru derenin uğultusu daha çok duyuluyordu. Kalkıp yürümeye başladık. Güneş Sarıkız'ın arkasına girmiş, bulunduğumuz yeri birdenbire artan serin rüzgarlara bırakmıştı. Eteklerine kadar çam, oradan denize kadar zeytin ormanlarıyla örtülü olan Kazdağı'nın bu yamacında saatlerce süren bir akşam başlamıştı. Güneş bin yedi yüz metrelik dağın arkasına adeta vaktinden evvel saklanmakla, günün bu en güzel zamanını sanki isteye isteye uzatıyordu. Midilli tarafından esen bir rüzgar körfezin girinti ve çıkıntılarında kırılarak boyuna yolunu değiştiriyor, suların üzerinde ayrı ayrı taraflara koşuşan dalgacıklar meydana getiriyordu. Güneşin, Madra Dağları'nın üstündeki bulutlara vurarak onları kızıllaştıran ve oradan tekrar denize akseden son ışıkları, başka başka istikametlerde kırışan sularda türlü renkler yaratıyordu. Dağın eteklerine sıralanan ve bazan hemen önümüze kadar yükselen tepeler, birbiri üstüne yığılmış karanlık bulut kümeleri gibi görünüyordu. Daha uzaklarda, Ayvalık'ın karşısındaki Cunda Adası'nın alçak tepeleri, Kazdağı oralara siper olmadığı için, hala güneşin kırmızı ışıkları içinde yanıyor; biraz daha arkada, Midilli'nin o taraflara kadar uzanan kollarına karışıyordu. Rüzgar çamların dallarında uğulduyor, önünde giden Hacer kızın etekleri ve ince örülü saçlarını öne doğru savuruyordu. Saatlerce beraber geldiğimiz bu kızın ne kadar güzel, ne kadar ahenkli bir yürüyüşü olduğunu ilk defa fark ediyordum: Olgun bir buğday tarlasında ilerliyormuş gibi hafifçe dizlerini kaldırarak ve başını ileri geri sallayarak adım atıyor; çimenlerin ve renk renk çiçeklerin, üstüne çıplak ayaklarıyla basarken vücudunun ağırlığı olmadığı hissini veriyordu.

Yanına sokuldum:

"Hacer, kız," dedim, "Emine'nin Gök Büvet'te oturup söylediği koşmalardan bildiğin var mı? Obaya varmadan bana bir tanesini söyleyiver!"

Durdu. Gözleri, etrafımızı saran manzaranın ve biraz evvel anlattığı hikayenin içinde kaybolmuş gibi büyük ve dalgındı. Şakaklarında, tozlarla karışıp sonra kalın çizgiler halinde kuruyan terlerin izleri vardı. Derin derin nefes alıyordu. Bu anda onu, etrafını saran tabiattan ayırmaya imkan yoktu. Akşamın loşluğu içinde topraktan, çiçeklerin arasından fırlayıp büyüyüvermiş bir mahluk gibiydi. Yavaşça dudaklarını oynattı:

"Sana Emine'nin bir koşmasını okuyuvereyim!" dedi. "Hasan'ına kavuşmadan az önce bunu söylemiş derler!.."

Biraz düşündü; gözleri kapalı ilave etti:

"Kim bilir..."

Sonra arkasındaki çam ağacına sırtını dayadı, heybesini sağ omuzundan yere düşürdü, gözlerini yere dikti; hafif, fakat tüyleri ürpertecek kadar içli bir sesle şu koşmayı okudu:

Uzaklardan sesin aldım;
Çevreni derede buldum;
Nereye gittiğin bildim,
Hasanım arkandan geldim.

Sarı kahküllü, dal boylum;
Saz benizli, ayva tüylüm;
Tatlı sözlü, melek huylum,
Hasanım ardından geldim.

Köyden, obadan koğulan,
Duru sularda boğulan,
Toz köpük olup dağılan
Hasanım ardından geldim.

Sarp dağlara getirdiğim,
Kavuşmadan yitirdiğim,

Ak kefensiz yatırdığım
Hasanım ardından geldim.

Emine'yi yaslı eden,
Kerem olup Aslı eden,
Dağı taşı sesli eden
Hasanım ardından geldim.

1942

Dipnotlar

[1] Anayasa

[2] Eskiden Nafıa (Bayındırlık) Vekaleti'nin kentteki yönetim birimi.

[3] Buharlaşmasından.

[4] Yayılıyordu.

[5] Aşağılama, küçümseme.

[6] Eş, zevce.

[7] İnceliğiyle.

[8] Dikdörtgen biçimindeki.

[9] Araştırma, bir şeyin içyüzünü öğrenmeye çalışma.

[10] Kederli.

[11] Farsça "pend", öğüt anlamında.

[12] Varış.

[13] Folklor, halkbilim.

[14] Konuşmaya.

[15] Teslim alma.

[16] Düşüncesi.

[17] Üretim.

[18] Tüketim.

[19] Büyüsüne.

[20] Rakı.

[21] Mustafa Seyit Sutüven'in şiiri.

[22] Sözbirliği ettik.

[23] İnanmışlar.